

Handwritten: ~~Handwritten text~~ *Handwritten:* ~~Handwritten text~~

Ex libris

Georgii Friderici Krauss

D. med. Consilarii regiminisque regii
quod est Dusseldorpii collegae
quos Bibliothecae hac in urbe publ.
dono dedit cunctos filius

Gustavus Krauss D. med.

A. MDCCCLVII.

614

M. FRID. CHRIS
Gymnasium
Societatis
Memb

INSTIT
PHILOSOPH

M E

W O



CVM PRIVI

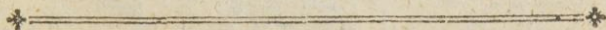


EDITIO DECIMA

SVMTIBVS

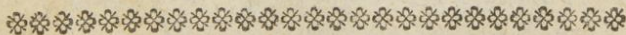
M. FRID. CHRIST. BAVMEISTERI
AVGVSTI GYMNASII GORLICENSIS RECTORIS
ET SOCIETATIS LATINAE IENENSIS
MEMBRI HONORARII

INSTITVTIONES
PHILOSOPHIAE RATIONALIS
METHODO
WOLFFII
CONSCRIPTAE



pr. Herausg.

CVM PRIVILEGIO ELECTORIS SAXONIAE



EDITIO DECIMA SEXTA AVCTIOR ET EMENDATIO

VITEBERGAE

SVMTIBVS IO. IOACH. AHLFELDI

CIO IO CC LXV

Philos. 29

210e

1402 746 01



PRA

L



ut auditor
tis, ipfora



PRAEFATIO

AD

LECTOREM.



Quas vides, LECTOR BE-
NEVOLE, institutiones
philosophiae rationalis, nul-
lam aliam ob causam, sci-
to, in lucem emitti, quam
vt auditorum meorum precibus fiat sa-
tis, ipforumque commodis. inferuiatur.

IV. PRAEFATIO.

Diu scilicet multumque ab auditorum nonnullis rogatus sum, vt, quae plures per annos hac in Academia explicauī praecepta logica, typis exscripta, cum ipsis communicarem. At ego reluctari, nihil precibus loci relinquere, cunctari, mecum commorauī. Nihilominus nonnullis commotus rationibus, tandem, quidquid huius est, TVO, LECTOR BENEVOLE, submitendum iudicio putauī. Quare, si TVA interest, causas mei instituti plenius nosse, patienter rogo me audias.

Quinque amplius sunt anni, cum, potestate philosophiam docendi ab amplissi-

PRA
illimo Sapi
mhi conc
coepi, doc
do vres ing
quidem temp
pense id de
meurum fa
bus meis r
et commilit
que cona
Ea enim
bos nec
ditores,
erga me
eo labor
modis et

P R A E F A T I O. V

plissimo Sapientum Ordine perbenigne mihi concessa, mei copiam facere coepi, docendoque iuxta, ac disputando vires ingenii periclitari. Ex quo quidem tempore, ipse scio, quam impense id dederim operam, ut rerum mearum sat agerem, studiumque partibus meis rite defungendi, et patronis, et commilitonibus, comprobarem. Neque conatibus defuit omnis successus. Ea enim mihi obtigit felicitas, ut probos nec indiligentes nactus fuerim auditores, quorum frequentia et proluxa erga me benevolentia exstimulatus, in eo elaboravi vniſce, ut ipſorum commodis et studiis conſulerem. Proinde

VI PRAEFATIO.

omnes philosophiae partes auditoribus, solidioris eruditionis cupidis, quam fieri potuit enodatissime, continentique nexu, hucdum tradidi, secutus duces, vel WOLFIVM, vel eiusdem epitomatores, THVMMIGIVM. Quorum licet uterque satis solide scripserit, neuter tamen institutiones suas satis commode concinnasse videtur. In praelectionibus vero academicis instituendis non modo videndum est, quam bene sit scriptus liber, quem explicamus, sed quoque, quam commode. Ad WOLFII Logicam, formae minoris, patrio conscriptam sermone, quod attinet, eam, libere profiteor, vñibus praelectionum academicarum

rum

rum minus, quam optauerim, inferuire, idque ob has potissimum rationes. Primo confectus est libellus lingua vernacula, cuius vero cum sint prorsus imperiti ii, qui, ab exteris ad nos delati regionibus, scholis philosophicis interfunt, horum, patet, non omnino nullam, in scholis philosophicis aperiundis, esse habendam rationem. Deinde, quamuis, germanicam WOLFII Logicam in latinum conuersam sermonem, sciam, ordinem tamen in ea paullo accuratiorum, regularumque maiorem numerum, et explicationem vberiore, recte desiderare cum compluribus aliis mihi videor. Quae nisi suppleantur, in audi-

VIII PRAEFATIO.

torum calamum dictando, dictandi autem labor quam est molestus? facile ex memoria effluunt, fructusque adeo, qui in docendo intenditur, saepenumero ne quidquam speratur. THVMMI-
GII Logica, quae in ipsius institutionibus philosophiae Wolfianae reperitur, breuior est, quam ut sufficiat ad intelligentiam recte instruendam, et, quia breuior est, obscuritatis quoque a non paucis, quo iure, nunc non dispiciam, incusatur. Sed quorsum haec? Ut intelligatur, nec vanae gloriolae studio, nec inconsulto scripturiendi pruritu nec denique insolentiori aliorum labores carpenti libidine me inductum esse ad praesentes

sentes institutiones luci publicae exponendas. Vnice hic me habuisse meorum auditorum rationem, scito, quibus si institutum meum probatum fuerit, mei me laboris numquam poenitebit, votoque destinationes respondebunt. Evidentiae, quae desideratur in compluribus philosophiae institutionibus, rationem vbiq̄ue habui, et, vt perspicuitati confuleretur, exemplis regulas abstractas illustraui. Positiones, quas enucleaui et demonstrationibus communiui, ita connexui, vt ex altera altera intelligi facile explicarique possit. In compluribus **WOLFIVM**, quem exposui hucdum, secutus sum, ita tamen, vt, vbi **WOL-**

X PRAEFATIO.

FIVS humani quid passus videbatur, ab ipso fecerim secessionem. Nonnulla quoque, quae WOLFIVS in Logica maiori parcius attigit, vberius excussi. Quo refero doctrinam de *probabilitate*, quam pro instituti mei ratione et scopo praesenti, copiose satis explanavi. Haec ferre sunt, LECTOR BENEVOLE, quae TE hac in praefatiuncula nescire nolui. Vale, et meis conatibus faue.

MDCCXXXV. X. Cal.

Octobr.



CONSPE.



CONSPECTVS CAPITVM

IN

PHILOSOPHIA HAC RATIONALI CONTENTORVM.

CAPVT *Praeliminare I. agit de philosophia in gene-
nere.*

CAPVT II. *de partibus et diuisione philosophiae.*

*Sequuntur Logicae Prolegomena, in quibus na-
tura et indoles Logices exponitur.*

LOGICAE THEORETICAE

CAPVT I. *agit de notionibus siue ideis.*

CAPVT II. *de usu vocum siue terminorum circa
notiones.*

CAPVT III. *de definitionibus.*

CAPVT IV. *de diuisionibus.*

CAPVT V. *de iudiciis et propositionibus.*

CAPVT VI. *de ratiocinatione et syllogismis.*

CAPVT VII. *de syllogismis minus ordinarijs, item-
que de consequentijs immediatis.*

LOGI-

LOGICAE PRACTICAE

CAPVT I *de veritate in genere.*

CAPVT II *de oppositis veritatis, falsitate, errore, praecudiciis et fallaciis.*

CAPVT III *de veritate certa, et variis modis ad eam perueniendi.*

CAPVT IV *de veritate probabili.*

CAPVT V *de meditatione legitime instituenda, et veritate per eam inuestiganda.*

CAPVT VI *de modo libros legendi et diiudicandi.*

CAPVT VII *de modo alios conuincendi.*

CAPVT VIII *de modo alios confutandi.*

CAPVT IX *de modo sese defendendi.*

CAPVT X *de modo disputandi.*



philosophus,
aliis rebus
res, si que
sibi mino
te, ut igno
tanza eam
propria, au
ditulque tra
§. 2. Ut
intelligat,
BAM.



CAPVT PRAELIMINARE

DE

PHILOSOPHIA
IN GENERE.

§. I.



ogicam ceterasque philosophiae partes
meis auditoribus explicaturus, perma-
gni, puto, interesse, vt sub initium statim
distincte tradatur et enodate, quid sit
philosophari, quidue item sibi velit *homo*
philosophus, et qua denique re *philosophia* ab omnibus
aliis rebus internoscatur. Constat enim, complu-
res, si qua de re alia, de philosophia certe falsos
sibi minusue distinctos formare conceptus. Quo
fit, vt ignorata interiore philosophiae indole et prae-
stantia, eam, aut in minimis ponant et contemnant
prorsus, aut segnius certe, quam par erat, langu-
diusque tractandam, arbitrentur.

§. 2. Vt vero, quid sit *philosophia*, facilius quisque
intelligat, attendi volo ad triplicem illam humanam

BAVM. LOG.

A

cogni-

cognitionem, quam et experientia nos condocet, et philosophi in scriptis suis idemdem exponunt. Deprehendimus scilicet per experientiam, nos *aut ea*, quae sunt vel fiunt, nosse, ignoratis tamen euentuum causis, *aut* causas etiam et rationes eorum, quae sunt vel fiunt, intelligere, *aut* quantitates denique rerum et mensuras, viresque item causarum perspectas habere.

§. 3. Cognitio eorum, quae sunt vel fiunt, siue, vt breuius dicam, cognitio factorum, dicitur *cognitio historica*, nonnunquam etiam *vulgaris*, propterea, quod eandem cum eruditissimo quoque inficeta plebs et vulgus habet communem.

Sic. e. gr. nouit eruditorum quilibet, ceram, igni admotam, liquefieri; nouit id quoque vulgus. Quo quidem in casu, intelligis, eruditi aeque ac vulgi notitiam esse *historicam*. Est enim haec cognitio tantum facti alicuius et euentus notitia.

§. 4. Quidquid est vel fit, id rationem debet habere sufficientem, ex qua intelligi queat et explicari, cur potius sit, quam non sit; cur fiat potius, quam non fiat; cur fiat hoc modo, nec alio.

Haec quidem propositio, postulamus nunc merito, vt a quouis nobis concedatur, vberius eandem demonstraturi, cum ad ontologiam fuerit peruentum. Conf. interim WOLFII *Ontologia lat.* §. 30. et Cl. M. CARPOVII *Dissert. de Principio rar. suffic.* Ienae 1726. habita. Ceterum scito, hic ideo hanc propositionem praemitti a nobis et praestruui, vt, quid sit cognitio philosophica, §. subsequente explicanda, plenius intelligatur.

§. 5. Cognitio rationis sufficientis, ex qua concipi potest, cur aliquid potius sit, quam non sit; cur fiat potius, quam non fiat; *breuius*: Cognitio causarum dicitur *cognitio philosophica*.

Sic e. gr. cum Caius non modo, cometam comparere, nouit, sed rationes quoque et causas perspicit, cur cometa conspiciatur;

DE PHIL
Epist. prima,
notae, hocque
cognitione breui
§. 6. Co
demonstra.
Si quis ex
notam gradum
illum cultu
ms. Epist. a
genitio
is potius de
ad ipam philo
ms. Praestru
hae propositio
§. 7. Hi
Demonstr. Cu
res, in argu
ceores (per
gnitio, autem
sunt, vel hu
gitur, nos
historiam
cognitione
§. 8. E
vberius cog
enim cog
(§. 7): pala
quam iam
et suis prin
ueni debeat.
gradum ut
gnoscendo
§. 9. In
gationis ha

spiciatur potius, quam non perspiciatur; cur appareat hoc tempore, hocque modo, nec alio: tum vero Caius dicitur cognitione huius euentus philosophica gaudere.

§. 6. *Cognitio quantitatis rerum appellatur mathematica.*

Si quis exempli gratia, caloris quantitatem et determinatum gradum in hoc illoque casu definire nouit: tum vero illum caloris cognitione mathematica instructum esse dicimus. Expositis nunc et praefultis definitionibus triplicis cognitionis humanae, id nunc operam dabimus, vt quasdam ex iis positiones deducamus, demonstremusque illas ante, quam ad ipsam philosophiae notionem enodandam nos accingimus. Praestruantur enim, oportet, riteque communiantur illae propositiones, quae subsequenteribus possunt inferuire.

§. 7. *Historica cognitio ope sensuum acquiritur.*
Demonstr. Cum enim per sensus nobis repraesentemus res, in organis nostris sensorijs mutationem producentes, (per def. sens.) adeoque res existentes; cognitio, autem rerum existentium, siue rerum, quae sunt, vel fiunt, dicatur *cognitio historica* (§. 3.): intelligitur, nos ope sensuum peruenire ad cognitionem historicam, siue quod idem est, ope sensuum acquiri cognitionem historicam.

§. 8. *Ex quo conficitur, historicam cognitionem esse infimum cognitionis humanae gradum.* *Demonstr.* Cum enim cognitio historica acquiratur ope sensuum (§. 7.): palam est, cognitionem historicam non alia, quam iam cognita, supponere, ex quibus, tamquam ex suis principiis, longa ratiociniorum serie, deriuari debeat. Infimus itaque cognitionis humanae gradus est cognitio historica, quia inferior in cognoscendo gradus excogitari nequit.

§. 9. *Quamuis vero cognitio historica sit infimus cognitionis humanae gradus (§. 8.), fundamentum ta-*

men cognitionis philosophicae cognitio historica recte existimatur. Demonstr. Cognitio philosophica est cognitio rationis eorum, quae sunt, vel fiunt (§. 5.). Cum vero, vel me non monente, intelligas, rationem et causas factorum reddi non posse, nisi ipsa noueris facta: palam est, cognitionem philosophicam supponere cognitionem factorum. Cognitio factorum dicitur cognitio historica (§. 3.). E. cognitio philosophica supponit historicam; E. cognitio historica recte pro fundamento cognitionis philosophicae habetur.

§. 10. Efficiuntur hinc, necessaria consecutione, tres positiones, ad quas, tamquam consecraria, volo attendi. I. Intelligitur ex his, cognitionis historicae insignem esse usum in disciplinis philosophicis; id, quod, per singulas eundo, vberius demonstrare poteramus. Sed longum hic nimis foret, et ab instituto nostro alienum. II. Planum hinc fit, cur experientia dudum pro matre omnis philosophiae a peritissimo quoque sit habita. III. Apparet ex dictis, cognitionem historicam a philosophaturum non prorsus esse contemnendam, sed ipsi praefultae asserta cetera superstruenda.

Pluribus de distinctione cognitionis historicae, in communem et arcanam, in recitationibus nostris coram agetur. Hactenus de cognitione historica. Nunc, vt ordine procedatur, quasdam positiones, oportet, explicemus de cognitione philosophica.

§. 11. Nullum obiectum, quodcumque etiam fuerit, est eiusmodi, quin eiusdem cognitio philosophica dari possit. *Demonstr.* Cum enim omnium rerum detur ratio sufficiens (§. 4.); quarumcumque etiam rerum rationes sufficientes nosse, per se non est impossibile.

Cum

DE PHI
 Can vero co
 ar cognitio p
 obiectum.
 quin eiusdem
 §. 12.
 ipsas modo
 ritatum p
 magis. Cum
 tio caularum
 vt, qui cogn
 rionem illam
 spicere. Ill
 vrum est ca
 E. qui qu
 rum veniat
 §. 13.
 cam acquire
 maxime rec
 sentium
 cam (§. 7)
 sistentes
 sophica n
 elicit, sed
 nes rerum
 est, ad co
 ere sentu
 philosoph
 spicit (§.
 rnam pe
 lam est, ad
 requiritur
 §. 14.
 monstrare

Cum vero cognitio rationis sufficientis rerum dicatur *cognitio philosophica* (§. 5.): intelligitur, nullum obiectum, quodcumque etiam fuerit, esse eiusmodi, quin eiusdem cognitio philosophica dari possit.

§. 12. *Qui cognitione philosophica instructus est, non ipsas modo res vel veritates cognoscat, oportet, sed veritatum quoque rerumque nexum perspicere debet. Demonstr.* Cum enim cognitio philosophica sit cognitio causarum siue rationum (§. 5.); consequens est, ut, qui cognitione gaudet philosophica, d. beat relationem illam, quae est causas inter et effecta, perspicere. Illa relatio rerum ad se inuicem, vi cuius vnum est causa alterius, dicitur philosophus *nexus*. E. qui gaudet cognitione philosophica, nexum, rerum veritatumque, oportet, perspiciat.

§. 13. *Ex quo conficitur, ad cognitionem philosophicam acquirendam non solos sufficere sensus, sed requiri vel maxime rectam rationem. Demonstr.* Cum enim ope sensuum acquiramus tantum cognitionem historicam (§. 7.) adeoque iisdem facta tantum vel res existentes cognoscamus (§. 3.), cognitio autem philosophica non in factis siue rebus existentibus acquiescat, sed, longius progressa, causas quoque et rationes rerum sufficientes rimetur (§. 5.): manifestum est, ad cognitionem philosophicam non solos sufficere sensus. Quia praeterea omnis, qui cognitione philosophica gaudet, veritatum vel rerum nexum perspicit, (§. 12.); facultas autem nexum rerum vel veritatum perspicendi dicitur *ratio*, (die Vernunft); palam est, ad cognitionem philosophicam vel maxime requiri rationem.

§. 14. *Qui veritates cognoscit philosophice, easdem demonstrare nouit. Demonstr.* Cum, qui philosophi-

ce veritates cognoscit, cognoscat earum causas et rationes (§. 5.): consequens est, vt, qui philosophice veritates nouit, easdem ex suis principiis et causis deducere legitime queat. Veritates ex suis principiis et causis legitimo nexu deducere, est easdem demonstrare (per defin.). E. qui philosophice veritates nouit, easdem potest demonstrare.

§. 15. Nunc intelligis demum, quid sit *philosophari*. Philosopharis scilicet de obiecto A, si obiecti A cognitionem habueris philosophicam.

§. 16. *Quicumque itaque de aliqua re philosophatur, eius rei, de qua philosophatur, rationes et causas debet nosse. Demonstr.* Cum enim philosophari nihil sit aliud, quam cognitione gaudere philosophica (§. 15.); cognitio vero philosophica requirat, vt causas rerum et rationes perspiciamus (§. 5.): intelligitur luculentissime, quid sit, quod, illum, qui de aliqua re philosophatur, rationes et causas perspicere debere, asseueremus.

§. 17. *Per se omnino possibile est, de omnibus rebus philosophari. Demonstr.* Cum enim nullum obiectum sit eiusmodi, quin eiusdem dari queat cognitio philosophica (§. 15.): intelligis, possibile omnino esse in se, de omnibus rebus philosophari.

Siccine, inquires, de mysteriis fidei etiam philosophari possumus? Absit. Dixi *in se possibile est*, de omnibus rebus philosophari. Quodcumque adeo *in se possibile est*, et *per se* nullam inuoluit contradictionem; id vero, caue, putes, nobis, siue intellectui humano, statim possibile esse Quamuis intellectus humanus, suis, at exiguis, circumscriptus limitibus, non omnium rerum rationes sufficientes inuestigare queat: inuestigari tamen et cognosci omnium rerum causae possunt, nisi ab intellectu humano, certe diuino. Quo ipse vides, nostra thesi
neuti-

neutiquam statui, de mysteriis fidei nos philosophari vel posse, vel debere. Sunt enim mysteria fidei eiusmodi veritates, quarum rationes sufficientes Deus ab intellectu humano inuestigari et perspicere noluit. Quarumcumque autem rerum rationes sufficientes Deus comprehendi noluit, de iis philosophari nec licet, nec possibile quidem est homini finitoeque eius intellectui.

§. 18. Hinc liquet, nec res theologicas, nec iuridicas, nec medicas, nec ceteras, ad quamcumque spectantes artem, esse huiusmodi, quin de iis philosophari, sit in se possibile.

Hanc itaque ob causam WOLFIVS in *Log. laz.* §. 31. ait, possibilem esse philosophiam iuris, medicinae, artium quarumcumque. Neque enim in iurisprudentia, neque in medicina, neque in ceteris denique artibus, debet deesse ratio sufficiens eorum, quae ibi fiunt. Ex his porro decidi potest quaestio illa, quam ab eruditissimis, memini, in medium prolatam: Num quaedam philosophia futoria, aut agraria sit possibilis?

§. 19. Conficiuntur porro ex praestructis sequentes propositiones, tamquam confectaria. I. Qui philosophatur, debet nexum veritatum perspicere (§. 12. 15.). II. Qui philosophatur, non solis stare debet sensibus, sed rectam rationem vel in primis in subsidium adhibeat (§. 13. 15.). III. Qui philosophatur, veritates suas demonstrat, necesse est (§. 16.)

§. 20. Planum nunc hinc fit, quid sit *philosophia*. Prius vero, quam ipsam philosophiae notionem euoluo; rationem haberi volo duplicis illius acceptionis vocis *philosophiae*, quae eruditissimis est perquam familiaris. Sumitur scilicet 1) vox *philosophiae* ab eruditissimis *obiectivae* et *systematicae*, 2) *subiectivae* et *habitualiter*.

Duplex hic significatus vocis *philosophiae* nisi sollicite obserueretur; dici vix potest, quanta oriatur philosophiae notionis confusio, quam eruditissimi perraro evitarunt.

§. 21. *Philosophiam, obiectiue et systematice* consideratam definimus cum Cel. HOLLMANNO per doctrinam vel scientiam, ratione sola cognitam, qua id, quod homini, in quocumque statu spectato, ad felicitatem suam promouendam, vel sciendum, vel agendum est, distincte traditur.

Haec definitio reperitur cum in dissert. HOLLMANNI de genuina philosophiae notione, §. IX. et X. tum in introductione in uniuersam philosophiam in prolegom. §. XIX. Hanc autem acceptionem, qua philosophia complexum veritatum philosophicarum, ex ratione cognitarum, vel seriem rationum sufficientium inter se connexarum, denotat, eruditus non esse infrequentem, luculentius multo copiosiusque in ipsis commentationibus sum commonstraturus.

§. 22. *Philosophia, subiectiue et habitualiter* spectata est nihil aliud, quam habitus, rerum vel veritatum rationes sufficientes et causas inuestigandi et perspiciendi. *Habitus* autem rerum causas vel rationes sufficientes cognoscendi, consistit in promptitudine illa, qua quis minore tempore vel minore labore, quam alias requirebatur, plurium rerum causas noscere et reddere potest. Qui autem habitu gaudet rerum rationes sufficientes et causas inuestigandi, illum dicimus *philosophum*.

Non nunc id agemus, vt operosius in vltima vocis *philosophi*, vel *philosophiae* incunabula inquiramus, neque nostra multum refert, enumerari hic nomina titulosque omnes, quibus philosophia, vel a priscis philosophis, vel a recentioribus, fuit idemtidem insignita. Quae sciri hic annotarique merentur, ea verbosè satis eleganterque exposita inuenies in Cel. HEYMANNI *Actis Philosophorum, Part. I. Cap. II. item Part. II. Cap. IV. conf. Obseru. Hal. Tom. VI. Obs. XXXI.* In ipsis nostris praelectionibus, cum de vocis *philosophiae* origine, tum de varia philosophiae denominatione et acceptione, quantum satis est, exponetur.

§. 23. *Philosophia, subiectiue considerata, recte quoque dici potest habitus cognitionis philosophicae. Demonstr.* Cum enim philosophia, subiectiue considerata, sit habitus, rerum rationes et causas cognoscendi (§. 22.); cognitio vero rationum siue causarum dicatur *cognitio philosophica* (§. 5.): palam est, philosophiam, subiectiue consideratam, recte dici posse habitum cognitionis philosophicae.

Hinc vides, nostram philosophiae definitionem appime conuenire cum illa Cel. REVSCHII. Hic enim in *System. Log.* §. 50. *philosophiam* definit per habitum cognitionis philosophicae, et *philosophum*, dicit esse illum, qui habitu gaudet cognitionis philosophicae.

§. 24. *Philosophia itaque et philosophica cognitio a se inuicem omnino multum differunt. Demonstr.* Cum enim philosophia sit habitus cognitionis philosophicae (§. 23.); habitus autem cognitionis philosophicae et actualis cognitio philosophica, omnium confessione, differant: efficitur hinc, ipsam philosophiam et philosophicam cognitionem a se inuicem differre.

§. 25. *Non ille itaque statim est vocandus philosophus, qui huius alteriusue obiecti cognitione philosophica gaudet. Demonstr.* Cum enim philosophus sit ille, qui habitu gaudet, rationes rerum sufficientes et causas perspiciendi (§. 22.); consequens est, vt philosophus debeat esse instructus habitu cognitionis philosophicae (§. 4.) Habitus autem cognitionis philosophicae, et ipsa cognitio philosophica differunt (§. 24.). E. qui cognitione philosophica vnus alteriusue obiecti gaudet, non illum statim dicimus gaudere habitu cognitionis philosophicae. Ex quo colligitur, non illum statim esse vocandum philosophum, qui cognitione philosophica vnus alteriusue obiecti gaudet.

Quemadmodum ille, qui nonnulla fidei doctrinaeque caelestis capita animo tenet, non ideo statim dicitur Theologus; cum ad Theologum requiratur habitus, asserta sua confirmandi, et ab aduersariorum exceptionibus vindicandi, uti recte monet HEBENSTREIT in *System. Theol. Part. I. Prolegom.* ita illum, caue, statim dicas philosophum, qui vnus alteriusue rei causas perspicit. Equis futorem, vel quemcumque alium opificem, diceret philosophum, cum vnus alteriusue rei causam reddere posse audiret?

§. 26. *Philosophus debet habitu asserta sua demonstrandi esse instructus. Demonstr.* Cum philosophus gaudeat habitu, veritatum rationes et causas perspicendi (§. 22.); ille autem, qui veritatum rationes et causas cognoscit, siue philosophatur (§. 16.), debeat veritates suas demonstrare (§. 19. III.): consequens est, ut quicumque vult esse philosophus, debeat habitu asserta sua demonstrandi gaudere.

§. 27. *Philosophus itaque gaudeat, necesse est, scientia. Demonstr.* Per scientiam, rigorose sic dictam, intelligimus habitum asserta sua demonstrandi. Cum vero philosophus gaudere debeat habitu, asserta sua demonstrandi (§. 26.): oppido patet, philosophum debere gaudere scientia.

Inde nunc intelligitur, non incommode philosophiam, *subiectiue*, consideratam, ab illustri WOLFIO definiti per scientiam possibilem, quatenus esse possunt *conf. Log. Lat.*
 §. 29. Quae quidem definitio nihil aliud innuit, quam philosophiam esse illam habitualementis nostrae perfectionem, qua veritates demonstrare, siue, qua veritatum causas et rationes sufficientes perspicere possumus. Pluribus egi de definitione hac Wolfiana in *Philosophia mea definitiua, Def. IV.*

§. 28. *Philosophus asserta sua certis et indubitatis principiis superstruere debet. Demonstr.* Cum philosophus veritates demonstrandi habitu gaudeat (§. 26.); demonstrare autem ille veritates vel asserta dicatur, qui eadem

DE PHILOSOPHIA IN GENERE. II

eadem ex principiis certis et indubitatis nexu legitime catenato deducit (per def. demonstr.): facile intelligitur, philosophum omnia asserta sua principiis certis et indubitatis superstruere debere.

Quid sint principia indubitata, alibi explicatur; a nobis tamen exponetur fusius in praelectionibus nostris. Referuntur inter principia indubitata, 1) definitiones, 2) axiomata et propositiones identicae, 3) experientiae. De quibus suo loco sigillatim.

§. 29. *Ex his disputatis, nunc patescit, qua methodo philosophus in tradendis veritatibus vii debeat. Is nimirum in tradendis veritatibus, vel etiam in cogitando, philosopho ordo est observandus, ut principia certa et indubitata praemittantur et praefulciantur, et ex his nexu legitimo cetera asserta deducantur. Demonstr.* Cum enim philosophus id vel maxime operam dare debeat, ut asserta sua principiis certis et immotis superstruat (§. 28.): sequitur, ut philosophus vel in cogitando, vel in tradendis veritatibus, eum observare debeat ordinem, ubi certa praefruuntur et fundamenti loco substernuntur principia, et ex iis legitimo nexu cetera asserta deriuantur.

Cum vero inter principia certa referantur definitiones, axiomata, et experientiae (§. 28.): intelligis, quid sit, quod philosophus in scriptis, vel in doctrinis aliis debeat praemittere vel definitiones, vel axiomata, vel indubias denique et certas experientias.

§. 30. *In ordine itaque, quo philosophus in tradendis veritatibus utitur, ea sunt praemittenda, per quae sequentia intelliguntur. Demonstr.* Cum enim ordo, quo in tradendis veritatibus philosophus utitur, potest, ut principia certa et indubitata praefulciantur et praemittantur (§. 29.); principia autem demon-

strandis

strandī dicantur eiusmodi propositiones, ex quibus aliae veritates concipi queunt et intelligi (per def.): sequitur, vt in ordine, quo philosophus in tradendis veritatibus vtitur, debeant ea praemitti, per quae sequentia intelliguntur.

§. 31. *Ordo, quo philosophus in dogmatibus tradendis vtitur, porro requirit, vt nullus admittatur terminus, nisi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus. Demonstr.* Vbi ea sunt praemittenda, per quae intelligi debent sequentia; ibi non temere vtendum est terminis, nisi fuerint illi per definitiones legitime determinati. Fac enim, te terminos adhibere, vel prorsus non definitos, vel definitione minus accurata expositos; tunc eorum significatus vel obscurus plane erit, vel ambiguus certe minusque determinatus. Sic autem, dic quaeso, quomodo subsequentia intelliges? Iam vero, cum in ordine, quo vtitur philosophus in tradendis veritatibus, ea sint praemittenda, per quae intelligi debent sequentia (§. 30.): consequens est, vt ordo, quo philosophus in dogmatibus tradendis vtitur, vel maxime requirat, vt nullus omnino admittatur terminus, nisi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus.

Hanc vero thesīm cum temperamento quodam, nec sine omni limitatione, accipi volo. Caue, putes, requiri id ad ordinem, quo Philosophus vtitur, vt omnes, notissimi licet et simplicissimi termini definiantur. Ita enim nullus foret definiendi finis. Termini itaque, qui per experientiam et sensum communem satis noti sunt et fixi, saepius sine definitione a philosopho assumuntur. De quo infra pluribus disputabitur, vbi de *analyfi notionum* exponendi locus erit.

§. 32. *Ordo quo philosophus in tradendis dogmatibus vtitur, dicitur methodus philosophica.*

§. 33. Ad methodum itaque philosophicam requiritur. I. Ut nullus terminus assumatur, nisi vel accurate definitus, vel experientia iam determinatus, et aliunde notus (§. 31. 32.) II. Ut ratiocinia non nisi a principiis certis deducantur (§. 29. 32.), adeoque conclusiones demonstratiue probentur (§. 14.) III. Ut ea praemittantur, per quae sequentia intelliguntur (§. 30.).

§. 34. Ex III. WOLFII commentatione de *Methodo mathematica* patet, ad methodum mathematicam requiri. I. Ut nulli termini vagi et indeterminati admittantur, sed non nisi illi, qui per definitiones legitimas sunt accurate determinati. II. Ut principia certa ponantur, ex iisque conclusiones rite et demonstratiue deducantur. III. Ut praemittantur ea, unde cetera intelliguntur et demonstrantur. Hanc propositionem vocat WOLFIVS supremam methodi mathematicae legem, quam ubique vult sancte custodiri.

Clar. MÜLLERVS in *Artic. generali de veris et falsis philosophis* eadem fere cum WOLFIO de methodo mathematica sentit. *Methodus*, inquit p. 60. *mathematica, quam animam studiorum voces, licet pluribus odiosum saltem verbum sit, hisce tribus absoluitur legibus: 1) Ut nihil in terminis ambiguum relinquatur, sed singula per definitiones apte et rigide determinentur. 2) Ratiocinationes non nisi a certis principiis et eidentibus deducantur. 3) Omnis conclusio demonstratiue probetur, nec in demonstrationibus in formam syllogisticam impingatur.* CL. HAGEN in libro de *methodo mathematica* pag. 75. praecipuam methodi mathematicae regulam esse dicit, *ut principia semper antecedant, principiata autem sequantur.* Hinc definit illam per eiusmodi ordinem veritates tractandi, ubi a principiis progredimur continuis ratiociniis ad principiata siue conclusiones.

§. 35. Ex his patet, *methodi mathematicae easdem esse leges, quae sunt methodi philosophicæ. Demonstr.*
Cum

Cum enim ad methodum mathematicam requirantur haec tria, 1) vt nullus admittatur terminus, nisi accurate definitus; 2) vt principia praefruantur certa, ex quibus conclusiones nexu legitimo deriuari queant, 3) vt praemittantur ea, per quae intelliguntur et demonstrantur sequentia (§. 34.); iisdem vero legibus absoluat methodus philosophica (§. 33.): consequens est, vt eadem sint leges methodi mathematicae, quae sunt methodi philosophicae.

§. 36. *Vnde recte colligitur, methodum mathematicam esse cum philosophica eandem. Demonstr. Eadem leges methodi constituunt eandem methodum. Philosophicae et mathematicae methodi leges sunt eadem (§. 35.): E. methodus mathematica et philosophica est vna eademque methodus.*

§. 37. *Philosophus in tradendis veritatibus vti debet methodo mathematica. Demonstr. Cum philosophus in tradendis veritatibus eiusmodi debeat adhibere ordinem, quo 1) nullus admittitur terminus, nisi accurate definitus (§. 31.), 2) quo ex principiis certis et indubitatis asserta deducuntur (§. 29.), 3) vbi ea denique praemittuntur, per quae sequentia intelliguntur (§. 30.), haec tria autem constituunt methodum mathematicam (§. 34.): palam est, philosophum in veritatibus tradendis vti debere methodo mathematica.*

Poterat hoc theorema etiam ita demonstrari. Ordo, quo vitur philosophus in tradendis veritatibus, est *methodus philosophica* (§. 32.); *methodus philosophica* cum *mathematica* est eadem (§. 36.): E. ordo, quo vitur philosophus, debet esse *methodus mathematica*. De *methodo mathematica*, quae alias dicitur quoque *methodus demonstratiua* seu *geometrica*, item *methodus naturalis*, *methodus scientifica*, *methodus erudita et systematica*, *methodus rationis*, *methodus philosophica*, in recitationibus nostris copiosius agetur. Haftenus de *methodo*, quo philo-

lofophus vti debet. Nunc, quo ftilo in dogmatibus tradendis vti debeat philofophus, paucis difpiciemus.

§. 38. *Stilus philofophicus* appellatur illud dicendi fcribendive genus, quo vti debet philofophus in tradendis dogmatibus.

§. 39. *Præcipua lex ftili philofophici eft hæc propositio: In ftilo philofophico vel maxime eft ratio habenda perfpicuitatis. Demonstr.* Cum enim philofophus in tradendis veritatibus id agere debeat, vt 1) nullum terminum vagum et ambiguum admittat; fed omnes terminos legitime et accurate definiat (§. 31.), 2) vt ea præmittantur, per quæ fequentia intelligi et explicari poffunt (§. 30.): colligimus inde, philofophum nihil omnino in tradendis veritatibus admittere debere, nifi quod fufficienter intelligatur. Vbicumque vero nihil admitti debet, nifi quod fufficienter intelligatur, ibi potiffimum habenda eft ratio perfpicuitatis. Ex quo intelligitur, in ftilo philofophico vel in primis rationem effe habendam perfpicuitatis.

§. 40. *Hinc efficiuntur hæc pofitiones: 1) Quidquid perfpicuitati officit, id omne ex ftilo philofophico eliminandum merito exiftimatur. 2) In ftilo philofophico cuilibet voci et cuilibet phrafi constantem effe fignificatum tribuendum, ex his patet. 3) Manifestum eft, omnem ornatum, qui fermonis perfpicuitati officit, ex ftilo philofophico effe proferibendum.*

Non ideo vero philofophorum ftilum volumus effe barbarum, horridum, incultum, et ab omni prorfus elegantia alienum. Cum elegantia fermonis perfpicuitati nullam vim infert, fed ad eandem potius multum confert: tantum abeft, vt eam negligi velimus a philofopho, vt commendemus etiam eam maximopere. Si vero accidat, vt accidit faepenumero, vt perfpicuitati elegantia officiat: tum vero philofopho perfpicuitatis, quam elegantiae potior habenda eft ratio.

sunt. Quae Cel. HEYMANNVS in *Act. philos. Tom. I. p. 100.* contra hanc diuisionem monuit, omnem philosophiam practicam esse, arbitratus, ea a nobis in recitationibus commemorabuntur et confutabuntur. Quid de diuisione philosophiae veterum in instrumentalem et principalem, itemque de distinctione philosophiae in sectariam et electiuam existimandum sit, a nobis coram copiosius exponetur.

§. 44. *Philosophia theoretica vel circa res, ex materia concretas, vel circa res, ab eadem seiuuatas, versatur.* *Demonstr.* Cum, quaecumque ex ratione cognoscimus, sint vel materialia, vel immaterialia (per princip. ontolog.), philosophia autem theoretica tantum ea tradat, quae ad contemplationem rationis spectant (§. 42.): manifestum est, philosophiam theoreticam, vel circa res materiales, et immateriales, versari.

§. 45. *Partes philosophiae theoreticae praecipuae sunt philosophia naturalis seu physica, et pneumatologia siue doctrina de spiritibus.* *Demonstr.* Cum philosophia theoretica versetur vel circa materialia vel immaterialia (§. 44.) ad materialia autem referantur corpora; consequens est, ut philosophiae theoreticae pars sit doctrina de corporibus. Scientia corporum, siue eorum, quae per corpora sunt possibilia, dicitur *philosophia naturalis*, siue *physica*. E. philosophia naturalis siue physica est pars aliqua philosophiae theoreticae. Porro, cum ad immaterialia referantur spiritus; scientia autem spirituum et affectionum eius dicatur *pneumatologia*: intelligitur, pneumatologiam esse etiam partem philosophiae theoreticae. E. physica et pneumatologia sunt praecipuae partes philosophiae theoreticae.

Quia vero physica corpora contemplatur; pro corporum,
 B A V M. L O G. B rum,

rum, speciatim spectatorum, diuersitate in varias diuisit in partes. Hinc enim exsurgit 1) *Meteorologia*, s. scientia eorum, quae in atmosphaera generantur, e. gr. pluuia, iris, etc. 2) *Oryctologia*, siue scientia fossilium, 3) *Hydrologia*, siue scientia aquarum, 4) *Phytologia*, seu scientia vegetabilium, siue plantarum. Haec phytologia autem comprehendit et *Botanologiam*, siue scientiam herbarum et *Dendrologiam*, siue scientiam fructuum et arborum, 5) *Physiologia*, quae est scientia corporis animati. Et quia omnes mutationes corporum habent finem aliquem, cumque omnes res naturales rationes agnoscant, a finibus atque vibus, quos Deus intendit, desumtas; enata est hinc peculiaris disciplina, quae dicitur *zelenologia*, quae est scientia finium in rebus naturalibus. Hactenus de physica, siue scientia rerum materialium, eiusque partibus specialibus. Cum pneumatologia ea contineat, quae nobis de spiritibus ex rationis lumine innotescunt; ad spiritus autem, ratione cognitos, pertineat Deus atque anima: oritur hinc peculiaris disciplina, quae dicitur *theologia naturalis*, siue scientia de Deo eiusque attributis et operibus. Item hinc emergit alia quaedam scientia, quae dicitur *psychologia*, siue scientia de anima eiusque affectionibus et operationibus. Quia vero, quae de anima cognoscimus, vel ex experientia nouimus, vel ratiociniorum ope ex experientia deducimus; oritur hinc *psychologia empirica* et *rationalis*. Cum denique et res materiales et immateriales habeant quaedam communia, et in quibusdam conceptibus perpetuo conueniant: oritur hinc disciplina aliqua, quae ea generatim pertractat, quae rebus materialibus cum immaterialibus sunt communia. Atque haec dicitur *philosophia prima*, siue metaphysica stricte talis, in qua veritates vniuersalissimae et notiones communissimae distincte exponuntur. Adiecit hic WOLFIVS peculiarem disciplinam, quam *cosmologiam* vocant, qua ea, quae mundo generatim spectato tribui debent, explicantur, eamque refert ad metaphysicam, qua quatuor scientiae comprehenduntur, a) ontologia, b) cosmologia, c) psychologia, cum empirica, tum rationalis, d) theologia denique naturalis.

§ 46. Ad philosophiam practicam, siue ad illam philosophiae partem, qua praecepta traduntur, quibus voluntas nostra in eligendo bono, et fugiendo malo,

la dirigitur, re
quae ce
generalissimae
plur. Poter
ratio, proprie
riles enodan
di actiones ha
nus vniuersa
quo praei offi
ad quatuor a
contra actione
scientia dirige
ciuntur civit
di actiones
cibus. Sum
paterna et h

Placet h
ca, qui pro
praei. P
ad finit
docet, neq
est, tradit
rian et pul
Reformar
nil oblat
lem quon
leua nostr
vires, recte
sine circui
sunt possib
anim. De
has vni

1) la
scendis o
intelligi

lo, dirigitur, referuntur. *α) Philosophia practica uniuersalis*, quae ceteris scientiis moralibus praestruitur, et generalissima actionum hominis liberarum contemplatur. Poterat etiam dici *metaphysica philosophiae moralis*, propterea quod in ea generaliores notiones morales enodantur. *β) Ethica*, quae est scientia dirigendi actiones hominum liberas in statu naturali, quatenus viuunt extra societatem civilem. *γ) Ius naturae*, quo praxis officiorum docetur, siue quo exponitur, ad quasnam actiones simus obligati, et quaenam contra actiones sint omittendae. *δ) Politica*, quae est scientia dirigendi actiones hominum liberas in societate ciuili. *ε) Oeconomia*, quae est scientia dirigendi actiones hominum liberas in societatibus simplicibus. Sunt autem societates simplices, conjugalis, paterna et herilis.

Placet hic distinctio Hollmanniana philosophiae practicae, qui pro diuersitate finis diuersas constituit disciplinas practicas. *Practica*, inquit, *philosophia, prout actiones nostras ad felicitatem nostram, vel intrinsecam, vel extrinsecam dirigere docet, atque circa hanc, vel id, quod iuris, vel quod prudentiae est, tradit, in ethicam, seu philosophiam moralem, iurisprudentiam et politicam dirimitur*. Conf. *Dissertatio poster. ipseus de Reformat. philos. §. VII. p. 13. seqq.* Ad disciplinas practicas, nil obstat, quo minus Logicam, siue philosophiam rationalem quoque referamus. Haec enim docet, quomodo intellectu nostro, ad cognoscendam veritatem fugiendosque errores, recte uti debeamus, adeoque, uti vides, immediate et sine circuitione ad praxin et felicitatem nostram tendit. Haec sunt potissimae philosophiae partes, quas suo complectitur ambitu. De ordine vero, quo harum quaeque pertractanda, has velim notes positiones:

1) Is generatim in disciplinis philosophicis perdiscendis ordo obseruandus, ut ea praemittantur, quae intelligendis reliquis subseruiunt (§. 30.). Quocirca

2) Logica primo omnium loco pertractanda est, quia tradit regulas, quibus dirigitur intellectus in cognoscendis veritatibus reliquis. 3) Metaphysica, siue philosophia prima, praemittenda est philosophiae morali. 4) Metaphysica praemittenda quoque est physicae. 5) Ipsae autem partes metaphysicae ita collocentur, ut primo quidem loco ontologiam, secundo cosmologiam, tertio psychologiam, quarto denique theologiam naturalem tradamus.

Rationes harum positionum speciatim reddemus in pralectionibus nostris, ubi, quae de specialiori ordine ceterarum disciplinarum monenda sunt, quoque adducemus.

PHILOSOPHIAE RATIONALIS

SIVE

LOGICAE PROLEGOMENA.

§. 47.

PRIVSQVAM, quid sit Logica, intelligi potest, adferamus, necesse est, nonnullas propositiones, ceteris, quae dicentur, rectius concipiendis maxime subseruituras.

§. 48. Experientia sensuque communi condocefacti, nouimus, nos naturali quadam, vel verum cognoscendi, vel illud diiudicandi, vel rationes denique conficiendi, siue ratiocinandi, dote esse instructos.

§. 49. Naturalis haec iudicandi ratiocinandique facultas ipsa exercitatione et vsu crebriori ita perficitur a nonnullis, ut non modo, quid in quaque re veri sit, perspi-

perſpiciant, verum quoque, quale illud ſit, iudicare queant.

§. 50. Cum mens noſtra vel cognofcit quidpiam, vel de eodem iudicat: tum vero illa, oportet, regulis quibuſdam dirigatur in cognofcendo vero. Quicquid enim, inquit *CROSA* in *Log. Lat. p. 1.* recte ac ſecus cadere poteſt, id legibus, neceſſe eſt, ſubiacent, quarum ad normam exactam probetur, taleque comperiatur, quale eſt.

§. 51. Si qui naturalem iudicandi ratiocinandi-que facultatem uſu et crebriori exercitatione ita perfecerunt, ut et verum cognofcere, et illud diiudicare queant; tum ipsis tribuimus *Logicam naturalem*. Ut ita *Logica naturalis* nihil aliud ſit, quam naturalis noſtra iudicandi ratiocinandi-que vis, uſu et exercitatione quomodocunque polita, ſive, ut *WOLFIVS* definit, *Logica naturalis* nihil eſt aliud, quam diſpoſitio quaedam naturalis, exercitio communi ad habitum deducta, dirigendi operationes mentis ſeu facultatem cognofcitivam in cognofcenda veritate. Conf. *ipſius Log. Lat. p. 109.*

§. 52. *Datur omnino Logica naturalis. Demonstr.* Cum enim experientia doceamur, nos naturali quadam iudicandi facultate gaudere, et illam naturalem iudicandi dotem ita nos poſſe perficere, ut verum a falſo internofcere poſſimus (§. 48.); illa autem naturalis iudicandi vis exercitio perfecta, dicatur *Logica naturalis* (§. 51.): manifeſtum eſt, dari omnino *Logicam naturalem*.

Pluribus hanc propoſitionem exemplis communiemus et illuſtrabimus in praelectionibus noſtris, et, quid exiſtari deat de diſiſione Logicae naturalis in *connatam et acquiſitam*, diſputabimus.

§. 53. *Qui Logica vtuntur naturali, in cognoscendo vero regulis quibusdam dirigantur, necesse est. Demonstr.* Cum enim, qui Logica naturali vtuntur, verum vel cognoscant, vel diiudicent, (§. 51.); mens autem nostra nihil cognoscere aut diiudicare queat, nisi quibusdam dirigatur regulis (§. 50.): apparet, eos, qui Logica vtuntur naturali, etiam secundum certas agere regulas.

§. 54. *Quamuis vero, ope Logicae naturalis, iudicia aut ratiocinia conscientes, nonnullis regantur regulis (§. 53.), istae tamen regulae ab iis, qui secundum Logicam naturalem rationes subducunt, non distincte perspiciuntur. Demonstr.* Qui enim Logica gaudent naturali, ii habitu quidem gaudent verum cognoscendi, illudque internoscendi a falso (§. 51.). Sed ille habitus siue promptitudo acquiritur vsu et exercitatione crebriori (§. 49.), adeoque, qui secundum Logicam naturalem, vel iudicant, vel ratiocinantur, ii vere quidem persaepe iudicant, vel ratiocinantur. Sed cum, ob similitudinem exemplorum, ita iudicent, nec aliter: mirum non est, ipsos in iudicando et ratiocinando confuse admodum nosse regulas, secundum quas vel iudicent, vel ratiocinentur.

Fit ita saepenumero, vt agamus secundum certas quasdam regulas; quamuis easdem non distincte perspiciamus. Sic e. gr. quilibet rusticorum quotidie actiones suas instituit secundum legem imaginationis: quamuis, quod fit lex imaginationis, prorsus ignoret. Idem accidit iis, qui crebriori exercitio naturalem iudicandi facultatem ita perfecerunt, vt et verum diiudicare, et legitime quoque ratiocinari possint. Hi secundum casus similes agentes, agunt secundum regulas ratiocinandi, iis licet nondum distincte perspectis. Rem illustrabimus exemplo. Fac, Caium, non eruditum illum quidem, sed Logica tamen naturali instructum, in exemplo quodam, sibi iam noto, obseruasse,

in hoc syllogismo esse nexum nullum, consequentiam nullam: *O. homicidium est vitium, N. auaritia est homicidium, E. N. auaritia est vitium.* Fac porro, alium Caio occurrere syllogisum, qui huic in forma apprime similis est, e.g.

O. Corpus est substantia,

N. spiritus est corpus.

E. N. spiritus est substantia: tum Caius, recordatus priorem syllogisum, conclusionem legitime inferri, negabit; regula tamen, contra quam hoc in syllogismo peccatur, in exemplo a Caio confuse tantum perspicitur. Si enim quis regulas distincte cognoscit: is, cum ad casus speciales fit applicatio, easdem indicare potest et speciatim numerare.

§. 55. *Ex quo conficitur, illos, qui sola Logica naturali sunt contenti, saepissime labi posse et errare. Demonstr.* Cum enim, qui secundum Logicam naturalem, vel iudicant, vel ratiocinantur, regulas iudicandi ratiocinandiue confuse tantum perspiciant (§. 54.): fit, ut in exemplo quodam speciali quid pro vero regulisque generalibus conformi habeant, quod iisdem tamen repugnet, et contra. Ut adeo intelligi queat, illos, qui sola Logica naturali sunt contenti, i.e. qui solo usu et exercitatione iudicandi facultatem perfecterunt (§. 51.), saepenumero labi et contra leges ratiocinandi identidem peccare.

Idem scilicet accidit iis, qui sola Logica naturali contenti sunt. Id quod etiam illis obseruamus euenire, qui solo usu linguam aliquam didicerunt. Hi enim sermones regulis conuenienter instituere minime possunt. Cum vero, nulla ysi institutione, regulas linguae, vel prorsus non, vel obscure certe et confuse admodum norint; et maiori errandi periculo sunt expositi, quam quidem illi, qui regulas loquendi distincte perspiciunt, et rationem sermonis ex regulis, distinctius cognitis, reddere possunt.

§. 56. Si quis regulas, quibus mens in cognoscen-

da veritate dirigitur (§ 50), distincte perspicit sigillatimque eas in casu quopiam speciali indicare potest; tum ipsi tribuimus *Logicam artificialem*. Vt ita Logica artificialis, *systematice* considerata, nihil aliud sit, quam eiusmodi disciplina, qua regulae et praecepta distincte traduntur, quibus intellectus nostri operationes, in cognoscenda et diiudicanda veritate diriguntur. *Logica autem artificialis, subiectiue et habitualiter* spectata, est nihil aliud, quam scientia siue habitus, regulas distincte perspicendi et applicandi, quibus intellectus operationes in veritate inuestiganda et diiudicanda diriguntur.

Non operosius hic in primam vocis *Logices* originem inquiramus, neque, quibus alias titulis haec utilissima disciplina insigniri soleat, multis exponemus, ea, quae hic sciri merentur, in ipsis praelectionibus nostris commemoraturi. Id vnum, nostra refert, hic adferri, *Logicam* vocari quoque philosophiam rationalem, propterea quod ipsa est ea disciplina, quae vel maxime occupatur in hoc, vt regulas, ad rationis culturam promouendam spectantes, exponat. *Logica artificialis* $\alpha\alpha\tau' \epsilon\zeta\omicron\chi\chi\eta$ dicitur *Logica*, cum, iudice quidem MÜLLERO, philosopho Lipsiensi, *Logica naturalis* ne *Logicae* quidem nomen mereatur. De quo coram copiosius.

§. 57. Si quis gaudet habitu, regulas, quibus intellectus operationes in cognoscenda veritate diriguntur, in casibus obuiis applicandi: tunc ipsi tribuimus *Logicam vtentem*. Si quis vero tantummodo regulas, quibus facultas nostra cognoscendi et iudicandi conformatur, nouit, nec transfert illas ad praxin: tum ipsi tribuimus *Logicam docentem*.

§. 58. *Ex his intelligis, recte Logicam artificialem appellitari a nonnullis distinctam explicationem, siue explicatam effigiem Logicae naturalis. Demonstr.* Cum enim

enim in Logica artificiali distincte exponantur regulae (§. 56.), quas sola videntes Logica naturali, confuse tantum et obscure nouimus (§. 54.): dubitari non potest, Logicam artificialem recte dici explicationem distinctam, siue effigiem explicatam Logicae naturalis.

§. 59. Hinc conficiuntur quaedam propositiones tanquam confectionaria. I. Logicam artificialem a naturali non essentialiter differre, ex his plus satis liquet. II. Hinc colligi potest, Logicam artificialem multum antecellere Logicae naturali. III. Conficitur hinc, in Logica artificiali debere deduci regulas ex natura mentis humanae eiusque modo agendi. IV. Intelligis denique, quid sit, quod eruditum, negemus, vniue posse esse contentum Logica naturali, sed illi adhuc adiungendam esse, aiamus, Logicam artificialem.

Sunt quidam, qui, vt omnem omnino Philosophiam, ita Logicam quoque perosi, existimant, non opus esse, vt quis praecepta Logica, quae vocant tricas scholasticas, animo teneat, solam sufficere Logicam naturalem, clamitant. At hi nihil dicunt aliud, quam hoc, non opus esse, vt distinctam rerum cognitionem nobis acquiramus; non opus esse, vt rationem colamus; non opus denique esse, vt possimus rationem sufficientem reddere iudiciorum nostrorum, eorumdemque fundamenta aliis sigillatim explicare. At, narrasse haec, est iam confutasse. Miserum est, vtor verbis Cel. CROSAE, pauca nosse, sed profecto miserius est, nec ea pauca quidem ita nosse, vt, te non errasse, certo scias.

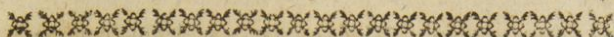
§. 60. *Logica artificialis, systematice considerata, optime ita pertractatur, vt dispescatur in partem theoreticam et practicam. Demonstr.* Cum enim in Logica artificiali, *systematice considerata*, praecepta debeant tradi et regulae, quibus intellectus nostri operationes dirigi debeant in veritate inuenienda et diiudicanda

B 5 *summa rursus* (§. 56.):

(§. 56): intelligitur, Logicam artificialem, systematice consideratam, optime ita disponi, ut prima quidem parte operationes mentis earundemque natura explicentur, subnexis generalioribus iudicandi ratiocinandique regulis; altera vero parte tradatur modus specialior, operationes mentis ita dirigendi, ut veritas inueniri facile et diiudicari legitime queat. Illam partem Logices vocamus partem *theoreticam*, hanc *practicam*.

§. 61. *Hinc intelligitur denique, non sine ratione et veteres, et recentiores, hanc inisse rationem Logicam tractandi, ut partem theoreticam secundum tres mentis operationes disponant. Demonstr.* Cum enim Logica artificialis sit explicata effigies Logicae naturalis (§. 58.), inter effigiem autem alicuius rei et rem, ut ita dicam, effigiatam exacta debeat deprehendi conuenientia siue similitudo: manifestum est; inter Logicam naturalem et artificialem exactam debere reperiri similitudinem. Iam vero non plures, quam tres mentis operationes per naturam sunt possibiles. Aut enim mens nostra simpliciter rem apprehendit eandemque sibi repraesentat; aut de eadem aliquid vel affirmat, vel negat, repraesentationes vel combinando, vel diuidendo; aut denique ex duobus vel pluribus iudiciis noua eruit iudicia, siue ratiocinatur. E. Logica artificialis recte secundum has tres mentis operationes disponitur, ut scilicet *α*) doctrina de ideis siue notionibus, explicetur, *β*) de iudiciis siue propositionibus, *γ*) de ratiociniis siue syllogismis agatur.

Vsus Logices rectius percipiuntur, quam enarrantur. Tam multiplex profecto Logices vsus est, ut verbis satis exprimi non possit. Omnia commode, quae ex diligentiori rationis cultura in te redundant, a Logicae pertractatione tibi polliceri poteris. Plures et specialiores vsus Logices coram explicaturi sumus.



LOGICAE
PARS I. THEORETICA

SIVE

DE TRIBVS MENTIS OPERATIONIBVS

CAPVT I.

DE

NOTIONIBVS.

§. 62.

PRIMA mentis nostrae operatio est *simplex rei perceptio*, siue notio. Est autem notio nihil aliud, quam quaecumque obiecti repraesentatio in mente sine affirmatione et negatione.

Cur hic de ideis agamus, ratio in promptu est. Cum enim in Logica theoretica tres mentis operationes exponi debeant (§. 61.), philosophum autem eiusmodi uti deceat ordine, ubi ea praemittuntur, per quae sequentia possunt intelligi (§. 10.): vides, a simplicioribus esse progrediendum ad magis composita. Iam vero nulla simplicior mentis operatio est, quam repraesentatio alicuius rei; (in iudiciis enim iam combinantur vel separantur ideae, in rationibus combinantur plura iudicia.) E. ab ideis in tractatione Logices esse ordiendum, pater. WEISIVM itaque, ab enunciatione orsum, nescio, qua ratione defendere queas. Notio dicitur alias quoque *idea*, *conceptus*, *simplex apprehensio* itemque *perceptio*, etc. Dum vero notionem per repraesentationem obiecti in mente definimus; quaeri poterat, quid per repraesentationem nobis velimus. *Repraesentationem* autem definimus per assimilationem eorum, quae sunt extra ens in eodem. Hanc definitionem exemplis repraesentationis in speculo, in imagine, in statua denique, illustrabimus in commentationibus nostris. Conf. HAGEN *de methodo mathem.* p. 153. Alii alio modo ideam siue notionem definiendam putant; alii, *ideae* vocabulum tam clarum esse, existimant, ut definitio-

ne

ne nulla indigeat. Cel. HOLLMANN definit cum SYR-
BIO *ideam* per exemplar rei in cogitante, vid. *Institut. Log.*
p. 85. Obserues denique velim, nos, cum *ideam* definimus
per repraesentationem obiecti, *sine affirmatione et negatione*,
confutatum ire illos, qui negant dari *ideam*, in qua nihil
vel affirmetur, vel negetur. Conf. CROVSZII *Log* p. 8.
Equidem non negauerim, simplicem obiecti apprehensio-
nem in casibus per pluribus coniunctam esse cum affirmatio-
ne et negatione. A teneris enim, quod aiunt, vnguiculis
consueuimus immediate a perceptione de re percepta iudi-
cium ferre. Quo fit, vt, cum rem aliquam animo nobis
repraesentamus, eodem fere tempore de eadem iudicandi
ratiocinandique habitum nobis comparemus. Exinde au-
tem non conficitur, nullam omnino dari notionem siue
perceptionem simplicem, in qua nihil vel affirmetur, vel
negetur. Sed de his plura coram.

§. 63. Per experientiam deprehendimus, nos
quaedam ita percipere siue repraesentare nobis, vt
possimus ea ab aliis rebus internoscere.

Sic e. gr. quando colorem rubrum percipis; tunc il-
lum ita percipis, vt possis illum a nigro, albo, coeruleo, etc.
distingueret.

§. 64. Cum rem quampiam ita percipimus vel
nobis mente repraesentamus, vt eam possimus ab
aliis rebus discernere: tunc dicimur eius rei, quam
ab aliis distinguimus, gaudere *notione* siue *idea clara*.
Vt ita *idea* siue *notio clara* nihil aliud sit, quam eius-
modi repraesentatio rei, vt cuius possumus rem re-
praesentatam ab aliis rebus dignoscere.

Sic *ideam* claram coloris nigri habes, cum colorem ni-
grum potes ab albo et aliis coloribus discernere. *Idea* item
clara odoris rosae gaudes, cum poteris odorem rosae ab
odore vel hyacinthi vel alius cuiusdam floris distinguere.

§. 65. Hinc intelligis, hoc clariorem esse *ideam*,
quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere.

Clarior e. gr. fit *idea* auis, in aere volitantis, quanto
propius accedit illa visui, vt distingui possit ab alia specie
auium.

§. 66. *Ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiritur usus sensuum, cum attentione coniunctus. Demonstr.* Cum enim tum demum claram alicuius rei notionem siue ideam possideas, cum potes rem repraesentatam ab aliis rebus internoscere (§. 64.); ad id vero, ut rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, requiratur modo, ut sensus adhibeantur cum attentione (per exper.): palam est, ad claram ideam siue notionem alicuius rei obtinendam requiri usum sensuum cum attentione coniunctum.

§. 67. *Hoc itaque clarior euadet idea, quo pluribus sensibus rem quamquam perceperis. Demonstr.* Hoc est clarior idea, quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere (§. 65.) Cum vero sine dubio in obiecto plura distinguamus, si pluribus sensibus vnam eandemque rem perceperimus, quam si paucioribus: intelligitur, hoc clariorem alicuius rei euadere ideam, quo pluribus sensibus aliquam rem vsurpaueris.

Hinc regulâ philosophorum: Ad tot sensus res, quam clarius vis percipere, est redigenda, ad quot redigi potest. Quam quidem regulam, legimus, Isaacum obseruasse. Hic, ut Iacobum ab Elauo distingueret, omnes, quos poterat, adhibebat sensus, auditum scilicet, tactum et olfactum. Fallebatur tamen, quia visum, praecipuum omnino sensum, adhibere non poterat. Hactenus de idea clara.

§. 68. Quemadmodum, experientia edocti, nouimus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut possimus ab aliis rebus eadem discernere (§. 63.): ita quoque, eadem magistra, scimus, nos saepenumero reuera rem aliquam repraesentare nobis quidem, sed ita, ut eandem nequeamus ab aliis rebus sufficienter discernere.

Hanc experientiam Cel. BÜLFINGERVS in *Epistolis Amocacis de Harmonia praestabilita*, §. 6. sequentibus verbis confir-

confirmat: *Statue te, inquit, in medio centum oratorum, in ambitu circuli aequalibus intervallis distributorum, et voce alta, sed aequali, sermones habentium. Percipies omnium voces, nulla enim ratio est, cur alteram magis, quam alteram, percipias, et nihil tamen intelliges.* (i. e. non poteris loquelam Sempromii a voce Titii dignoscere.) *Fac, ut unus eorum utatur tuba stentorio, et reliqui pergant, ut antea, vel impone reliquis silentium, aut iube, ut submisso admodum loquantur, centesimus vero pergat alta, ut prius, voce, percipies clare, quae dicit.* (i. e. distinguere centesimi vocem ab aliorum vocibus poteris.) Plura exempla, quae euincunt, nos saepius rem percipere, et tamen nihil posse in re percepta distinguere, in praefectionibus ipsis adferemus.

§. 69. Eiusmodi repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere, dicitur *idea* siue *notio obscura*.

Tales sunt notiones illorum, qui in statu lethargi versantur, item infantum, recens natorum, hominumque bene poterum.

§. 70. *Vides nunc, ideam siue notionem recte distinguere in ideam claram et obscuram. Demonstr.* Cum enim per experientiam deprehendamus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut ab aliis rebus possimus dignoscere (§. 63.); nonnulla autem ita, ut plane non possimus ab aliis rebus discernere (§. 68.); cuiusmodi autem repraesentatio, qua rem quampiam possumus ab aliis rebus internoscere, dicatur *clara idea* (§. 64.); eiusmodi contra repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere, dicatur *obscura idea* (§. 69.); palam est, dispefci recte ideam in claram et obscuram.

Dari vero gradus obscuritatis, itidem hinc patescit. Hoc clarior fit ea, quo plura quis in obiecto distinguit (§. 65.). Fieri itaque potest, ut Caius in re quampiam plura, ope sensuum, distinguat, quam Titius. Tunc Titius, in relatione ad Caii ideam, habebit ideam obscuram. Sed haec obscuritas dicitur *relativa*. Obscuritas autem *absoluta* idearum in eo consistit,

quia

cum non quidem
sive aut possunt
§. 71. H
mes, alteri
rei, de qua
Quo ipso
obscurotatem
in se esse
§. 72. A
magis. Pon
mes obiectu
que nihil di
obiecto A;
quam aliter
Si vero ob
terius cuius
obiectis di
rerum extr
distinguer
bus intelli
claram (§
euadat cl
§. 73.
claras fier
Obiectu
quocumque p
aliquam no
tationibus
et nico a
§. 74.
mas, in sa
aut clara
groscent
praesent

cum rem quidem nobis repraesentamus, sed illam rem *proprius* non possumus ab aliis rebus distinguere.

§. 71. Hinc intelligitur, cauendum esse, ne existimes, alteri statim quoque esse obscuram ideam eius rei, de qua tu obscuram nullamque claram habes.

Quo ipso patet, praecipitanter nimis iudicare illos, qui obscuritatem suo ingenii modulo mensi, id omne obscurum in se esse, clamitant, quod ipsi non capiunt.

§. 72. *Idea obscura fit clara ope attentionis. Demonstr.* Ponas, te obiecti A habere ideam obscuram; tunc obiectum A ab aliis rebus non dignoscas, in eoque nihil distingues (§. 69.). Fac vero, te attendere obiecto A; tunc obiecti A magis tibi conscius eris, quam alterius cuiusdam obiecti (per defn. *Attent.*). Si vero obiecti A tibi magis conscius eris, quam alterius cuiusdam obiecti; tunc obiectum A ab aliis obiectis distingues. *Conscii* enim dicimur nobis esse rerum extra nos positarum, cum eas ab aliis rebus distinguere valemus. Cum obiectum A ab aliis rebus nostri dignoscere; tunc obiecti A habeas *ideam claram* (§. 64.). E attentione efficitur, ut idea obscura euadat clara.

§. 73. Hinc conficitur, neglecta attentione ideas claras fieri obscuras.

Obscuritatis adeo causam non immerito plerumque quaerunt philosophi in mente nostra ipsa, cum scilicet rem aliquam non attente satis consideramus; id quod accidit hominibus, affectu abreptis, in meditatione alia occupatis, aut vnico actu nimis multa sibi repraesentantibus.

§. 74. Cum rem aliquam ita nobis repraesentamus, ut eam ab aliis rebus possimus discernere: tunc aut characteres notasque, ad rem ab aliis rebus dignoscendam spectantes, possumus sigillatim nobis repraesentare, aut minus.

Fac e. gr. Caium sibi mente repraesentare *legem*; tunc fieri potest, ut (aius non modo discernat utrumque *legem* ab aliis rebus, sed notas quoque characteristicas sigillatim sibi repraesentet, eademque speciatim enumerare queat, quibus *lex* ab omnibus aliis rebus distinguatur. Fac porro, Titium colorem rubrum sibi repraesentare; tunc illum quidem ab aliis rebus discernet, sed characteres et notas sigillatim sibi mente sistere non poterit, quibus color ruber ab omnibus aliis rebus discernatur.

§. 75. Eiusmodi repraesentatio, qua non modo rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, sed notas quoque characteristicas, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, speciatim nobis repraesentamus, eademque mente distinguimus, dicitur *notio* siue *idea distincta*, quae nihil aliud est, quam repraesentatio notarum rei alicuius characteristicarum.

Sic e. gr. Caius notionem distinctam *legis* mente sibi format, cum nouit, legem esse normam, secundum quam quis actiones suas conformare obligatur. Hic enim Caius sigillatim sibi mente repraesentat speciatimque enumerat characteres, quibus *lex* ab aliis rebus discernatur.

§. 76. Eiusmodi repraesentatio, qua rem quamdam ab aliis obiectis possumus quidem discernere, sed notas nullas siue characteres possumus nobis sigillatim repraesentare, dicitur *notio* siue *idea confusa*.

Sic colorem rubrum discernere quidem potes ab aliis rebus. Cum vero, experientia teste, characteres nullos sigillatim tibi mente repraesentare possis, quibus color ruber ab aliis rebus dignoscatur; coloris rubri habes ideam confusam.

§. 77. *Idea siue notio clara recte diuiditur in ideam distinctam et confusam. Demonstr.* Cum rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, idea gaudemus clara (§. 64.) Quia vero, quum rem ab aliis discernimus, aut ita eandem distinguimus ab aliis, speciatim

enarrare

enarrare queamus, aut minus (§. 74.): patet, nos cum idea gaudemus clara, aut speciatim notas rei repraesentatae characteristicas nobis posse repraesentare, aut minus. Eiusmodi repraesentatio, qua notas et characteres speciatim nobis repraesentamus, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, dicitur *idea* siue *notio distincta* (§. 75.). Eiusmodi autem repraesentatio, qua notas characteristicas sigillatim nobis repraesentare non possumus, dicitur *idea* siue *notio confusa* (§. 76.). E. recte ideam claram in distinctam et confusam dispertiri patet.

Sunt, qui ideas claras et distinctas pro synonymis habent, sine dubio significatione grammatica harum vocum decepti. Ex dictis autem patet, et **CARTESIVM** et **LEIBNITIVM** non sine ratione sufficiente claram ideam in distinctam et confusam distinxisse. Quae enim in se diuersa sunt, diuersis quoque terminis enuncitari debent.

§. 78. Cum ideam distinctam de obiecto quodam habes; tunc de notis characteristicis, obiectum illud totale constituentibus illudque ab aliis rebus discernentibus, habes ideam claram. Cum vero de obiecto quodam habueris ideam confusam; tunc de notis characteristicis, obiectum repraesentatum constituentibus, illudque ab omni alia re discernentibus, habes ideam obscuram. *Demonstr.* Cum alicuius rei ideam siue notionem distinctam habueris; tunc potes notas characteristicas, rem repraesentatam constituentes illamque ab aliis rebus discernentes, sigillatim tibi repraesentare easdemque distinguere (§. 75.) Si vero quid potes ab alio distinguere; tunc idea gaudes clara (§. 64.). E qui obiectum aliquod *distincte* sibi repraesentat, de notis siue characteribus, obiectum repraesentatum constituentibus, claras possideat ideas, necesse est. Porro, cum

ideam habueris confusam alicuius obiecti; tunc notas, obiectum repraesentatum constituentes illudque ab aliis rebus discernentes, non potes sigillatim tibi repraesentare eandemque distinguere (§. 76.); repraesentatio vero, qua quid ita tibi mente fistis, vt non possis idem ab aliis rebus internoscere, dicitur *idea obscura* (§. 69.). E. qui rei, alicuius habet ideam confusam, de notis, rem istam constituentibus, habebit ideam obscuram.

Hinc intelligis, quid sit, quod philosophi distinctionem perceptionis totalis ex claritate perceptionum partialium, aiant, oriri; item, quod iidem ideam confusam obiecti totalis, affirmant, ex obscuritate idearum partialium ortum trahere. Porro hinc planum fit, crescere distinctionis gradum, crescente claritate in perceptionibus partialibus.

§. 79. *Hinc intelligis, attentionem ad ideas distinctas acquirendas vel in primis facere. Demonstr.* Cum enim, si rei cuiusdam volueris habere ideam distinctam, notas eius rei clare tibi repraesentare debeas (§. 78.); ad claram autem ideam acquirendam fit necessaria attentio (§. 72.): palam est, attentionem itidem requiri ad ideas distinctas acquirendas.

§. 80. *Si distinctam obiecti notionem habueris; tunc illam poteris per voces cum altero communicare. Demonstr.* Cum distinctam obiecti cuiusdam notionem habes; tunc characteres et notas rei sigillatim tibi potes repraesentare (§. 75.). Cum vero hi characteres peculiaribus gaudeant suis nominibus; intelligis, eisdem posse enumerari aliis et per terminos indicari.

Praecipuum hoc criterium notionis distinctae existimo, si quis ea, quae cogitat distincte, speciatim enumerare potest. Fit quidem multis de causis, vt nonnulli, distinctis licet gaudeant notionibus, vel plane non, vel difficulter certe, viua voce sensa animi exprimere possint. At huius quidem rei rationem

nem dedi in programmate, *de erudiis, qui sensa animi exprimere nesciunt.* Vitemb. 1734 Fac, e. gr. Caium distincta notione *spei* gaudere. Tunc quaesitus, quomodo *spes* ab aliis affectibus differat; enumerare poterit notas, affectum *spei* ab aliis affectibus discernentes.

§. 81. *Quidquid nobis sensibus repraesentamus, id confuse nobis repraesentamus, ut adeo philosophi recte affirmant, repraesentationes sensuales, qua tales, esse confusas.* *Demonstr.* Sensus nobis repraesentant res existentes (per exper.) Quaecumque vero existunt, ea sunt variis multiplicibusque circumstantiis, vel temporis, vel loci, vel personae, characterem distinctivum non constituentibus, inuoluta. Hinc vides, quid sit, quod sensus, nimis multa nimisque composita simul repraesentantes, notas distinctivas sigillatim nobis non fiant. Repraesentatio, qua notas rei repraesentatae characteristicas sigillatim nobis sistere non possumus, dicitur *confusa* (§. 76.) E palam est, quidquid nobis sensibus repraesentamus, id nobis repraesentamus confuse.

Sentis naribus e. gr. odorem rosae, sentis oculis colorem nigrum, audis sonum campanae; sed cum odorem rosae, tum colorem nigrum, sonum item campanae, confuse tibi repraesentas. Non enim notas et characteres sigillatim tibi repraesentare potes, per quos odor rosae ab odore hyacinthi; itemque color niger ab albo distinguatur.

§. 82. *Criterion notionis confusae est, cum eam per voces cum aliis communicare non possumus.* *Demonstr.* Cum is, qui confusam rei cuiusdam habet notionem, eius rei notas et characteres *obscure* sibi repraesentat (§. 78.); in obscura autem repraesentatione plane nihil distinguere queamus (§. 69.); manifestum est, eum, qui confusam rei cuiusdam notionem habet,

notas rei repraesentatae characteristicas alteri sigillatim enumerare non posse. Si enim enumeraret notas, eas distingueret. Vt itaque recte criterium notionis confusae constituamus id, cum quis eam ope terminorum alteri explicare nequit.

Fac, e. gr. te rogatum, vt enarres notas characteristicas, quibus odor rosae ab odore aliorum florum differat, easdem enarrare non posse; tunc certissime tibi persuadere potes, te habere notionem confusam odoris rosae. Idem quoque accidit iis, qui possunt quidem colorem album a nigro discernere; caeco autem nato non possunt ope verborum explicare distincte, quomodo albus color a nigro internosci debeat.

§. 83. Hinc est, vt, si cum altero debet communicari idea confusa, obiectum, cuius habetur notio confusa, alterius sensibus obiiciatur siue illi ostendatur.

Si quis e. gr. numquam odorem rosae naribus percipisset, et alter odoris huius ideam in altero excitare velit: tum rosa esset alterius naribus offerenda. Sic in animo eius excitabitur odoris rosae idea confusa. Verbis enim numquam efficias, vt alter, quomodo odor rosae ab aliis odoribus distinguatur, distincte scire queat.

§. 84. Ex his denique intelligi potest, quid sit lumen mentis humanae, et quid sibi velit locutio ista: *Oritur lumen in mente mea.*

§. 85. Per *lumen*, in mundo obuium, intelligitur illud, quod efficit, vt obiecta externa circumiecta a se inuicem distinguere possimus.

§. 86. *Lumen itaque mentis humanae consistit in statu clararum et distinctarum idearum. Demonstr.* Cum mens in statu clararum vel distinctarum idearum versetur; tunc ipsa res repraesentatas distinguere potest (§. 64.) Adeoque status idearum clararum et distinctarum

etarum absoluit id, quod vocamus lumen mentis humanae (§. 85.)

Oriri itaque 1) lumen in mente nostra patet, cum vel ex obscuris ideis fiunt clarae, vel ex claris distinctae. 2) Vides hinc, crescente cognitione rerum clara distincta, crescere lumen mentis. 3) Existimari hinc potest, in quoniam consistant tenebrae mentis. Cum scilicet mens in obiectis perceptis nihil distinguere potest; tunc ipsi tribuimus *tenebras*. Iam vero, cum in statu notionum obscurarum alterum ab altero distinguere nequeamus (§. 69.): patet, statu obscurarum idearum absolui tenebras mentis.

§. 87. Per experientiam deprehendimus, nos, cum notas rei cuiusdam characteristicas nobis repraesentamus, aut omnes notas nobis sistere, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, aut tantummodo quasdam, quae non sufficiunt ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendam.

§. 88. Eiusmodi repraesentatio, qua notas sufficientes ad rem repraesentatam ob omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, sigillatim mihi mente sisto, dicitur *notio completa*. Eiusmodi vero repraesentatio, qua quasdam tantum notas, nec sufficientes illas ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguendam, dicitur *notio incompleta*.

Si e. gr. de spiritu has notas characteristicas allegaueris, quod sit α) substantia, β) intellectu praedita, γ) voluntate praedita; tunc recensentes notas characteristicas, spiritum ab aliis rebus discernentes, adeoque formas tibi notionem spiritus *distinctam* (§. 75.). Quia vero hae notae characteristicae, de spiritu recensitae, eiusmodi sunt, ut sufficiant ad spiritum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore distinguen-

dum; nihil enim, praeter spiritum, est intellectu et voluntate praeditum: vides, te notionem spiritus habere *distinctam completam*. Fac vero, te notas tantum quasdam de Deo recensere, e. gr. Deus est substantia intelligens; tunc habes notionem Dei *incompletam*. Sunt enim notae hae characteristicae non sufficientes ad Deum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendum. Anima enim nostra itemque angelus est etiam substantia intelligens.

§. 89. *Idea distincta recte diuiditur in completam et incompletam. Demonstr.* Idea distincta est repraesentatio eiusmodi, qua notas characterificas, quibus res repraesentata ab aliis rebus dignoscitur, sigillatim nobis mente sistimus (§. 75.). Cum vero per experientiam deprehendamus, nos aut omnes notas, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus in omni casu et statu, distinguendam, nobis repraesentare, aut saltem quasdam notas, quae non sufficiunt, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et statu, discernendam (§. 87.); eiusmodi autem repraesentatio, qua notas, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, internoscendam, sufficientes nobis repraesentamus, dicatur *idea completa* (§. 83.); eiusmodi autem repraesentatio, qua nonnullas tantum notas, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus discernendam, insufficientes, nobis mente sistimus, dicatur *idea incompleta* (§. 88.): intelligitur, ideam distinctam recte diuidi in completam et incompletam.

LEIBNITIVS quidem omnem ideam distinctam, putauit, esse completam. At WOLFIVS secessione hic a LEIBNITIO facta, ideam distinctam distinxit in completam et incompletam, idque iure meritoque optimo.

§. 90. Experientia docet, nos, cum notas characterificas,

rísticas, rem repraesentatam constituentes, sigillatim nobis repraesentamus; aut rursus posse novos characteres harum notarum nobis speciatim repraesentare, aut minus.

Sic e. gr. si tibi notionem *spiritus* formaueris distinctam; tunc potes notas siue characteres, *spiritum* ab omnibus aliis rebus distinguentes, tibi sigillatim mente sistere, dum nosti, *spiritum* esse 1) *substantiam*, 2) *intellectu* praeditam, 3) *voluntate* gaudentem. Harum notarum, quibus *spiritum* ab aliis rebus internoscis, aut nouas rursus notas allegare potes, aut minus, i. e. aut nosti rursus, quid sit *substantia*, *intellectus*, itemque *voluntas*, aut non nosti.

§. 91. Si obiectum A ita nobis repraesentamus, ut non modo notas characterísticas, quibus obiectum A ab aliis rebus discernitur, speciatim enumerare queamus, sed nouas quoque notas notarum nobis sigillatim mente sistamus, tunc dicimur obiecti A gaudere *idea adaequata*. Sin minus id possumus: tunc dicimur eiusdem habere *ideam inadaequatam*.

§. 92. Vnde intelligitur, *ideam distinctam recte diuidi in adaequatam et in inadaequatam*. Demonstr. Cum *idea* gaudemus distincta; tunc notas characterísticas speciatim nobis repraesentare possumus (§. 75.). Cum vero notas characterísticas rei cuiusdam nobis repraesentamus: tunc aut harum notarum characterísticas nouas rursus notas allegare possumus, aut minus (§. 90.) In illo casu habes *ideam adaequatam*, in hoc *inadaequatam*. E. *idea* distincta distincta diuiditur recte in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

§. 93. Quo longius itaque in enumerandis et allegandis nouis notarum notis potes progredi, hoc fit *adaequatior idea* (§. 92.).

§. 94. *Idea adaequata oritur ex idea distincta notarum characterificarum. Demonstr.* Cum adaequata gaudemus idea; tum notarum characterificarum notas possumus nobis sigillatim repraesentare eademque enumerare (§. 92.). Si vero notas rei possumus nobis sigillatim repraesentare, tunc rei ideam habemus distinctam (§. 75.). E. ideam adaequatam tum acquirimus, cum notarum characterificarum idea distincta gaudemus, siue, quod idem est, idea adaequata oritur ex idea distincta partium siue notarum characterificarum.

§. 95. *De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non possumus. Demonstr.* Cum adaequata idea oriatur ex idea distincta notarum characterificarum, obiectum totale constituentium (§. 94.); de omnibus autem rebus ideas distinctas formare nobis nequeamus, quia obiecta, sensibus exposita, confuse nobis repraesentamus (§. 81.); manifestum est, omnium rerum adaequatas ideas formari non posse.

§. 96. *Formatio idearum adaequatarum dicitur philosophis analysi notionum.*

Dicitur autem formatio idearum adaequatarum ideo *analisi notionum*, quia si formas ideas adaequatas, partes siue notas rei repraesentatae rursus in suas partes siue notas resoluimus (§. 91.) more anatomicorum, qui corpus humanum in suas soluunt partes, et partes rursus in partes dissecant, minima quaeque sollerter pertentantes.

§. 97. *In analysi notionum non possumus in infinitum progredi. Demonstr.* Cum ad ideas plene adaequatas mens hominum pertingere nequeat, et in idearum adaequatarum formatione limites quasi nobis constituentur (§. 95.); *analisi autem notionum absoluitur*

ur idem
lan et, in
nam pro
Neque
progre
reterific
que char
ad eum
in quib
licet; m
fama r
fina aut
eoluerit
his eor
Hac
modo ide
schemat

§. 9
lem ac
rialis e
sentent
Aqua
ideas
riam. C
fama ex
len sub
presen
re ita
differen
§. 9
id voc
E.
quam

tur idearum adaequatarum formatione (§. 96.): palam est, in analysi notionum nos non posse in infinitum progredi.

Neque opus est semper, ut eo usque in notionis analysi progrediantur, quousque possumus. Cum 1) ad notas characteristicas in analysi notionum perveneris, quae sunt cuique clarae; non est, quod eas amplius retolvas. 2) Cum ad eiusmodi notas in notionum analysi perventum fuerit, in quibus ob simplicitatem suam nihil amplius discernere licet; tunc analysi notionum fitti poterit. 3) Cum finem fueris assecutus, cuius gratia instituitur notionum analysis; finis autem est vel explicatio, vel demonstratio: tunc in evolvendis notis characteristicis poteris subsistere. Plura de his coram.

Hactenus de differentia idearum formali siue de diversis modo ideas formandi. Quae differentia conspicua est in hoc schemate:

	Idea	
	clara	obscura
	distincta	confusa
1)	completa	incompleta
2)	adaequata	inadaequata

§. 98. Ad differentiam nunc notionum materialem accedimus. Est autem *differentia notionum materialis* ea, quae a materia earundem seu a re repraesentata desumitur.

Atque hoc respectu ideae a nonnullis distinguuntur in ideas *α) substantiarum, β) accidentium* siue *modorum γ) relationum*. Quam triplicem differentiam in praelectionibus ipsis sumus exposituri, aliam nunc idearum differentiam materialem subiungentes. Ideae scilicet, ratione obiecti siue rei repraesentatae optime dividi posse videntur in ideas *singulares* siue *individuales*, et in ideas *abstractas* et *universales*. Quae differentia ut rectius queat intelligi, ad sequentia attendi volo.

§. 99. Quidquid existit siue sensu percipimus, id vocamus *singulare* siue *individuum*.

E. gr. Haec mensa, hic Caius, quem video, hic Titius, quem loquentem audio, sunt *individua*.

§. 100. *Individuum omnimode est determinatum. Demonstr.* Quidquid sensibus percipimus, id variis nimisque multis circumstantiis inuolutam et vestitum obseruamus. Quod sub variis nimisque multis circumstantiis considerari potest, id uocamus *omnimode determinatum*. E. quidquid sensibus percipimus, id omnimode est determinatum, siue in eo ita iam omnia adsunt, ut non plures circumstantiae siue determinationes accedere queant, quamdiu debet manere haec res. Quidquid sensibus percipimus, est *individuum* (§. 99.). E. uides, individuum esse omnimode determinatum.

Sic e. gr. hic Caius, quem uides, est individuum. Occurrunt in hoc Caio tam multae circumstantiae et determinationes, quae efficiunt, ut Caius praecise sit hic Caius, ut non plures accedere queant, quamdiu debet esse hic Caius. Si enim vel minima accesserit determinatio, quae antea non aderat; tunc aliud individuum emergit.

§. 101. *Intelligis nunc hinc 1) Quid sit, quod nonnulli individuum definiant per eiusmodi quid, quod non habet sui simile. Veteres appellabant individua, quorum unumquodque constat ex proprietatibus, quarum collectio numquam in aliquo alio eadem esse potest. PORPHYR. in Isag. Cap. XXX. §. XVI. 2) Uides, in quo consistat principium indiuiduationis. Est illud nihil aliud quam complexus omnium istarum proprietatum et determinationum, quae efficiunt, ut aliqua res praecise haec res sit, nec alia.*

§. 102. *Idea individualis est eiusmodi repraesentatio, qua individuum nobis mente sistimus, siue est repraesentatio rei cuiusdam existentis (§. 99.).*

§. 103. *Idea individualis sistit nobis nimis multas circumstantias omnimodasque determinationes. Demonstr.*

Cum

Cum idea indiuidualis sit repraesentatio indiuidui siue rei existentis (§. 102.); indiuiduum autem omnimode sit determinatum (§. 200.): patet, ideas indiuiduales nobis sistere omnimodas determinationes.

§. 104. Quamuis vero indiuidua siue res singulares sub omnimodis circumstantiis vel determinationibus spectari possint (§. 100.), iisdemque alterum indiuiduum semper ab altero discernatur; per experientiam tamen deprehendimus, in nonnullis determinationibus similes esse res singulares, in nonnullis vero dissimiles.

§. 105. Quae indiuidua sunt similia, ad eandem classem referimus, quam *speciei* nomine appellamus. Recte hinc *species* definitur per similitudinem indiuiduorum.

Sic e. gr. sumas Caium, Titium, Sempronium, et plura alia indiuidua. Haec deprehendes, vel ratione aetatis, vel staturae, vel stirpis, vel pietatis, vel vestium, vel aliarum denique circumstantiarum, differre; in hoc vero perpetuo conuenire, obseruabis, quod corpore organico et anima rationali gaudeant, quodque adeo sint *homines*. Hinc classem entium constituimus, cui *hominis* nomen imponimus, atque hinc apparet, cur notio *hominis* speciem constituat.

§. 106. Hinc intelligitur, notionem speciei non ingredi, nisi quod indiuidua inter se communia habent.

§. 107. Quod si plures species inter se conferimus, easdemque obseruamus, in quibusdam determinationibus siue proprietatibus inter se similes esse; tunc illa similitudo specierum classem quamdam superiorem constituit, quae species illas sub se complectens *genus* vocatur.

Sic e. gr. homines constituunt certam entium speciem, item equi, leones, canes, etc. Hae omnes species, quamuis in
quam

quam plurimis inter se differant, in quibusdam tamen sunt similes et conueniunt. Id scilicet commune habent leones, boues, homines, canes etc. quod 1) *uiuant*, 2) quod *sentiant*, adeoque genus entium constituant, quod *animalis* fert nomen. *Animal* enim id omne vocatur, quod uiuit et sentit.

§. 108. *Notiones vniuersales* sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus communia sunt.

Sic notio *hominis*, item notio *animalis* sunt notiones vniuersales, quia per ideam hominis sinitur nobis id, quod pluribus indiuiduis, e. g. Caio, Petro, Titio, Sempronio, etc. commune est, et per ideam animalis sinitur id, quod pluribus speciebus, e. gr. leoni, equo homini, commune est.

§. 109. *Notiones specierum et generum sunt notiones vniuersales.* *Demonstr.* Cum, qui notionem speciei habet, id sibi debeat repraesentare, quod pluribus indiuiduis commune est (§. 105.), et, qui notionem generis sibi format, id sibi repraesentet, quod pluribus speciebus est commune (§. 107.); eiusmodi autem notiones, quibus ea repraesentantur, quae pluribus rebus sunt communia, dicantur *notiones vniuersales* (§. 108.): palam est, notiones specierum et generum esse notiones vniuersales.

§. 110. *Notiones specierum et generum formantur abstractione.* *Demonstr.* Cum notiones specierum tibi formas; tunc eas tibi tantum repraesentare debes determinationes, in quibus indiuidua conueniunt (§. 105.), adeo quasdam determinationes in indiuiduo non debes simul considerare; eas scilicet omittis, in quibus indiuidua non perpetuo sunt sibi similia. Cum vnum absque altero consideramus, tunc dicimur *abstrahere*. E. qui vult notiones specierum sibi formare, ille debet illas sibi formare ope abstractionis. Porro cum notio-
nes

nes generum ita nobis formemus, vt eas tantum determinationes consideremus, in quibus species plures conueniunt. (§. 107.); facile pater, notiones generum formari tum, cum quasdam determinationes, in quibus species non conueniunt, omittimus. Quod cum fieri sine abstractione nequeat; manifestum est, notiones quoque generum formari per abstractionem.

§. III. *Notiones sunt vniuersales ex singularibus mediante abstractione. Demonstr.* Notiones vniuersales sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus sunt communia (§. 108.). Notiones autem individuales siue singulares sunt, quibus indiuiduum, adeoque res omnimode determinata (§. 100.) nobis sistitur (§. 102.); ex notionibus itaque singularibus fieri tum vniuersales, pater, cum quasdam determinationes, in indiuiduo occurrentes, omittis, easque tantum consideras, quae sunt similes. Cum vero quasdam determinationes, in perceptione indiuidui obuias, non consideramus, similesque tantum nobis repraesentamus: tunc dicimur ab iis, quas non consideramus, *abstrahere*. Hinc est, vt notiones vniuersales ex singularibus fieri mediante abstractione, affirmemus. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Notiones generum et specierum sunt notiones vniuersales (§. 109.); iam vero notiones generum et specierum formantur abstractione (§. 110.): manifestum hinc est, notiones vniuersales formari ope abstractionis.

Hinc factum est, vt philosophi notiones vniuersales vocent quoque *abstractas*. Tales sunt notiones *hominis, substantiae, entis*, etc.

§. 112. *Ex praestructis intelligis nunc, genera et species non existere, nisi in indiuiduis. Demonstr.*
Quid-

Quidquid existit, id vero omnimode determinatum, et multiplicibus variisque circumstantiis inuolutum est (per experient.). Cum vero notio *speciei* non omnimodas determinaciones sub se comprehendat, sed eas tantum, quae in indiuiduis sunt similes (§. 105.); consequens est, vt species non actu existat, siue, vt **WOLFIVS** enunciat, *ens, cui ea sola insunt, quae notioni speciei respondent, existere nequeat.* Quia vero notionem speciei nihil ingredi potest, nisi quod indiuidua communia habent (§. 106.), adeoque omnia ea, quae in specie continentur, in singulis indiuiduis dantur; palam est, species non existere, nisi in singulis indiuiduis. Porro cum generis notio ea comprehendat, quae sunt speciebus communia (§. 107.) species autem non existat, nisi in indiuiduis (per demonstrata): rursus oppido patet, genus non existere, nisi in indiuiduis.

Sumas e. gr. notionem *hominis*, tamquam speciei. Ad eam constituendam requiruntur hae determinaciones, 1) corpus organicum, 2) cum eo connexa anima rationalis. Nul- lum autem actu existit ens, quod tantum has duas determinaciones in se comprehendat, praetereaque nullas, quia indiuidua ista, quae hominum classẽ constituant, pluribus aliis determinationibus gaudent ad notionem *hominis*, qua talis, constituendam non pertinentibus.

§. 113. Hinc vides 1) omnibus singularibus inesse vniuersalia, genera enim et species existunt in indiuiduis (§. 112.), notiones autem generum et specierum sunt vniuersales (§. 110.). E. omnibus indiuiduis siue singularibus inesse vniuersalia, patet. 2) Recte affirmari indiuiduum esse fundamenta generis et speciei.

§. 114. *Plus est in indiuiduis, quam est in specie.*
Demonstr. Cum in indiuiduis omnimodas deprehenda-

mus

mus determinationes et circumstantias (§. 100.); notionem autem speciei eae tantum determinationes ingradientur, quae in indiuiduis sunt perpetuo similes (§. 106.): facile vides, ad notionem speciei non omnes determinationes, quae sunt in indiuiduo, requiri, sed tantum similes, et inter se conuenientes. Ex quo intelligitur, plus esse in indiuiduis, quam est in specie.

Sic e. gr. in his indiuiduis, Petro, Caio, Titio, omnimodas determinationes et proprietates animaduertis. Potes in Petro aetatem, staturam, vestes, eruditionem, locum, in quo commoratur, et plura alia, quae efficiunt, vt Petrus sit Petrus, considerare; quae vero omnes determinationes sunt in specie, scilicet in notione hominis. Ad hanc enim formandam nihil requiritur amplius, quam anima rationalis, cum corpore organico coniuncta.

§. 115. *Plus est in specie, quam in genere. Demonstr.* Cum notionem generis determinationes constituent, quae in specie tantum sunt similes (§. 107.): patet, non omnes determinationes, in specie occurrentes, requiri ad notionem generis constituendam. Adeoque plures, vides, determinationes reperiri in specie, quam in genere.

Sic e. gr. plures requiruntur determinationes ad notionem hominis, tamquam speciei, constituendam, quam, ad notionem animalis, tamquam generis. Ad hominis enim notionem non modo requiritur *vita* et *sensio*, sed quoque *anima rationalis*, cum corpore organico connexa. Ad notionem autem animalis requiritur *vita* et *sensio*. Plura itaque, patet adesse debere in specie, quam in genere.

§. 116. Ex his intelligis nunc, quid sit, quod philosophi aiant, 1) a determinata specie non concludi debere ad genus, 2) genus cum sua specie non posse reciprocari, 3) non omne id, quod repugnat speciei, ideo

ideo repugnare generi, quamuis, quod repugnat generi, idem repugnet quoque speciei.

Haec vltima assertio, familiaris philosophis, vel ideo notanda est, quod contra hanc in controuersis recentioribus identidem peccatum, memini: id quod in praelectionibus cumulatius demonstratum dabimus. Sic e. gr. repugnat homini, tamquam speciei, *irrationale* esse. Ideo vero nondum repugnat animali in genere. Contraria autem ratione concludere possum, repugnat animali in genere, sine sententia esse: E. etiam homini. Rationes autem harum positionum, quas tamquam confectaria, ex praestructis deduximus, reddemus coram. Ceterum ex his omnibus vides, quomodo intelligi debeat regula illa, a nonnullis philosophis recentioribus ita enunciata: Quo minorem habet idea comprehensionem, eo maiorem habet extensionem. *Comprehensionem* autem vocat auctor artis cogitandi illam considerationem determinationum siue circumstantiarum, quae ad ideam aliquam constituendam concurrunt. Cum vero quoque consideretur subiectum, cui illae determinationes attribui possint, hoc subiectum vocat *extensionem*. Regula itaque haec hoc sibi vult: In quacumque idea pauciores adsunt determinationes, illa idea potest ad plura subiecta extendi, quam ea, in qua sunt plures. E. gr. idea *Petri* comprehendit omnimodas et multiplices determinationes; hinc est, vt idea *Petri* non possit extendi et applicari ad alia subiecta. Idea vero *hominis* non comprehendit tam multas determinationes, quam idea *Petri*; hinc idea *hominis* latius patet et ad plura extenditur. Idea *animalis* pauciores porro comprehendit determinationes, quam idea *hominis*; hinc idea *animalis* ad plura applicari potest, quam conceptus siue idea *hominis*. De his plura in commentationibus.

§. 117. Determinationes illae, quibus vna species ab alia sub eodem genere differt, vocantur *differentia specifica*.

Sic e. gr. *rationale* esse est differentia specifica hominis; per rationalitatem enim homo ab omnibus aliis speciebus, ad idem genus relatis, potest distingui, e. gr. ab equis, leonibus, canibus, quae omnes species sub eodem genere, scilicet conceptu *animalis*, comprehenduntur.

§. 118. *Ex his omnibus nunc patescit, ideas vel formari per sensationem, vel per abstractionem. Demonstr.* Cum ideæ, ratione obiecti, sint vel indiuiduales, vel vniuersales (§. 89.), idea autem indiuidualis per sensationem formetur (§. 99. 102.); ideæ vero vniuersales acquirantur abstractione (§. 111.): ideas omnes, patet, vel per sensationem formari, vel per abstractionem.

Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam scilicet combinationem*. Nimirum, quemadmodum ad notiones abstractas peruenimus, omittingo nonnulla, per quæ indiuiduum est omnimode determinatum: ita quoque determinationes cogitando combinare possumus, quæ sunt diuersæ, et a se inuicem separatae, et, quod hoc modo est determinatum, alio modo possumus determinare. Sic e. gr. si notionem *intellectus perfectissimi*, item *montis aurei* tibi formas; tunc illam formas per arbitriam combinationem. Cum enim iam noris, quid sit *intellectus*, item, quid sit *perfectissimum*; tunc ita has ideas cogitando coniungis, ut vna prodeat scilicet notio *intellectus perfectissimi*. De his notionibus, per arbitriam combinationem formatis, hoc velim obserues. Si vis nosse, num notiones per arbitriam combinationem formatae, sint possibiles, adeoque verae; tunc ad idearum, quæ coniunguntur, nexum attendendum. Si ideæ, quas combinas, sibi contradixerint; tunc notiones sunt impossibiles, e. gr. notio *reipublicæ Atheorum, mundi aurei, ligni ferrei*. Si vero non repugnauerint inter se; tunc dicuntur notiones possibiles, notio *intellectus perfectissimi*.

Hæc de triplici methodo notiones formandi. Nunc paucis adhuc de eo, quomodo ideæ meliorentur et deteriorentur, (*sit venia verbis barbaris,*) acturi sumus.

§. 119. *Ideæ meliorantur, si ex ideis obscuris sunt claræ, et ex claris distinctæ.*

§. 120. *Ideæ meliorantur potissimum attentione. Demonstr.* Ideæ sunt claræ ex obscuris, et ex claris sunt distinctæ, ope attentionis (§. 72. 79.). Atqui

vero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obscuris fiunt clarae, et ex claris distinctae (§. 119.): patet, ideas meliorari ope attentionis.

Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, siue, si saepius nobis rem repraesentauerimus. Quo enim crebrius iteraueris repraesentationes, eo fiunt clariore, adeoque meliorantur (§. 119.)

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur: 1) neglecta repetitione et repraesentatione iterata, 2) neglecta attentione, et 3) quando rem non factis diu nobis repraesentamus. De quo plura in scholis nostris.

CAPVT II.

DE

VSV VOCVM SIVE TERMINORVM CIRCA NOTIONES.

§. 122.

QVAS nobis formamus notiones, cum aliis communicare solemus per *voces*. Cautione hinc opus est circa voces, ne vel aliis obscuri fiamus, vel plane non intelligamur. Logicae itaque officium est, vt, eadem ratione, qua conceptus siue ideas nostras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, si ea, quae cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil sunt aliud, quam signa, sono articulado prolata, mentis nostrae conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod praeter sui ideam excitat in animo simul ideam alterius rei. *Voces*,

ees, quibus notiones indicantur, dicantur alias quoque *termini*.

Verba et *voces* sunt distinguenda a se invicem, secundum nonnullos. Verba sunt signa, quae sono articulado proferri possunt, et comprehendunt quoque ea, quae scripta sunt. *Voces*, vero ad sonos, actu prolatos, eosque articulatos extendi constat.

§. 124. *Voces sunt signa conceptuum arbitraria. Demonstr.* Per experientiam discimus, eosdem conceptus a diuersis genibus per diuersas voces indicari. Ex quo intelligitur, inter voces, tamquam signa conceptuum (§. 123.), et inter conceptus ipsos, tamquam res signatas, nullum reperiri nexum necessarium. Eiusmodi autem signa, quae nullam habent nexum necessarium cum re signata, dicuntur *signa arbitraria*. Vt ita manifestum hinc fiat, voces esse signa conceptuum arbitraria, siue, ab arbitrio nostro dependere, qua quemque conceptum voce designare velimus.

§. 125. *Intelligere mentem alterius* dicimus, cum eosdem conceptus cum alterius verbis coniungimus, quos alter cum iisdem coniungit.

§. 126. Cum ad alios verba facimus; tunc ideo voces adhibemus, vt alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Hanc propositionem, quam nemo non vltro concedit, assumimus hic, tamquam axioma sine vlla demonstratione.

§. 127. *Cum qualibet voce debet conceptus esse coniunctus. Demonstr.* Cum enim voces sint signa (§. 123.), signum autem non possit esse signum, nisi ipsi respondeat signatum; quia praeter sui ideam debet ideam alterius cuiusdam rei in animo excitare (§. cir.): palam est, voces semper relationem habere ad conceptus, iisdem

dem significatos, adeoque cum qualibet voce conceptum esse coniungendum. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Ponas, verba adhiberi, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, tunc alter nullum quoque conceptum cum iisdem coniunget, adeoque te, verbis sine mente videntem, non intelliget (§. 125.). Cum vero ideo verba adhibeamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): consequens est, ut verbis debeamus nos abstinere, cum quibus nullus est conceptus coniunctus.

§. 128. *Ex scholis itaque philosophorum proscribendas esse voces, mente cassas, hinc poterit intelligi. Demonstr.* Cum enim cum qualibet voce conceptus coniungendus (§. 127.), voces autem illae, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, dicantur *voces mente cassae*, siue *soni sine mente*: liquet, voces mente cassas, siue sonos sine mente, non esse adhibendos, sed ex philosophorum scholis et scriptis proscribendos.

Eiusmodi vocabula, quibus nulla notio, nullaque sententia subiecta est, vocabant veteres *plictri et scyndaphus*, ut ex CLEMENTE ALEXANDRINO, *Stromat. Lib. VIII.* discimus. Terminum autem ii, cum quibus nos putamus conceptum aliquem coniungere, reuera autem nullum coniungimus, dicuntur *notionem deceptricem* significare. Cum enim quis sibi videretur habere notionem aliquam, licet omnino nullam habeat, eamque voce quadam indicat; tum terminus *notionem deceptricem* significat, ipse autem terminus vocatur *inanis*. Sic e. gr. multi, cum memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, videntur sibi intelligere, quid dicant. Cum vero voci huic, *receptaculum*, nulla idea respondeat, si ad animam transferatur; vides, terminum hunc esse terminum inanem, et significare notionem deceptricem, vel potius significare nullam notionem.

§. 129. *Terminus obscurus est, cui adhaeret notio obscura.*

§. 130. Si itaque usus fueris terminis obscuris, cum sensa animi exprimere vis, tunc alter mentem tuam non intelliget. *Demonstr.* Cum terminos obscuros adhibueris; tunc alter, si quam cum iis notionem coniungit, obscuram certè cum iis combinabit (§. 129.) In obscura autem notione nihil distinguere possumus (§. 69.). E. alter, qui obscuram notionem cum terminis obscuris coniungit, rem significatam agnoscere atque ab aliis discernere minime poterit, nescietque adeo, quidnam sit illud, quod voce obscura prolata significatur. Si vero ignorat, quaenam si res illa, quae terminis obscuris tuis significatur; non poterit eandem in se notionem, auditis terminis obscuris, excitare, quam cum iis iungis tu, qui vteris erga alterum terminis obscuris, adeoque te non intelliget (§. 125.).

Hic obserues, obscuritatem in sermone esse conceptum relatiuum, qui vel ad loquentem scribentemue, vel ad audientem legentemque potest referri. Nonnumquam termini eorundemque coordinatio eiusmodi sunt, vt, modo attentio adhibeatur, cuius clari sint. Nonnumquam vero ita sunt comparatae voces, vt ex iis nullus possit erui sensus, omni licet adhibita diligentia. Atque haec obscuritas oritur 1) ex verbis mente cassis, notionem deceptricem indicantibus (§. 128.) Tales sunt termini nonnullorum Fanicorum et Parscellistarum, e. gr. *Microcosmator*, *Bithnimaica*, etc. 2) oritur obscuritas in vocibus ex combinatione eiusmodi terminorum, qui in se et seorsum spectati, conceptum aliquem omnino habent, qui vero, addita alia voce, plane euanescit. Sic e. gr. hi termini, *ferrum* itemque *lignum* conceptum sensumque omnino secum habent coniunctum. At combina has duas voces, *ferrum ligneum*, oppido omnis tollitur significatus. Plura exempla ex nonnullis philosophorum scriptis in ipsis praelectionibus adducam, commemoraturus insinuat causas, cur plebei non modo homines, sed eruditi quoque tam frequenter vocibus mente cassis, terminisque inanibus et obscuris vtantur. De vocibus mente cassis

legatur WERENFELS de Logomachiis Eruditorum Cap. VI. §. 4.

§. 131. *Terminis seu vocibus obscuris, in explicandis animi sensibus notionibusque communicandis abstinendum est. Demonstr.* Si terminos adhibueris obscuros, tunc alii te non intelligunt (§. 130.). Cum vero hoc sine ad alios verba faciamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): intelligitur, a vocibus siue terminis obscuris esse abstinendum.

§. 132. *Cauendum porro est, ne sub vna voce comprehendimus plures vno conceptus. Demonstr.* Cum ideo voces vel terminos adhibeamus, ut intelligamur (§. 126.); alii autem tum demum nos intelligant, cum eundem cum vocibus coniungunt conceptum, quem nos coniungimus (§. 125.): patet, non debere plures vno conceptus sub vna voce comprehendere significari; tunc alter dubius erit, qualis potissimum sit eligendus, adeoque fieri poterit, ut non eundem combiner conceptum cum voce tua, quem tu coniungis, atque ita te non intelligat.

Hanc propositionem pluribus illustrabimus exemplis in praelectionibus, ostendemusque insimul, quam multa ex eo, cum plures conceptus sub vna voce latent, oriantur lites, et quanta inde prodeat confusio.

§. 133. Quia vero plures dantur res, quam verba: fit, ut per saepe voces occurrant, quibus non vnus, sed plures conceptus comprehenduntur. Atque in hoc casu philosophi est, determinare, quemnam ipse iungat voci huic illius conceptum.

§. 134. *Terminus fixus est, cui notio inuariata constanter responderet; vagus autem terminus est, cui non constanter inuariata responderet notio. Ille vocatur alias determinatus, hic indeterminatus.*

§. 135. *Ex quo elicitur haec propositio: Philosopho sunt euitandae voces vagae et indeterminatae, et non nisi adhibenda vocabula fixi significatus. Demonstr.* Cum enim voces vagae siue indeterminatae sint eiusmodi, vt iisdem non constanter inuariata respondeat notio (§. 134.); facile vides, si voces vel terminos vagos et indeterminatos adhibueris, legentem audientemue ignorare, quemnam potissimum cum voce adhibita velis conceptum coniungi, adeoque vix, vel ne vix quidem, eundem cum voce conceptum combinabit, quem tu coniungis, et ita te non intelliget (§. 125.) Cum vero vocabula ita vsurpare debeamus, vt alter nos intelligat (§. 126.): consequens est, vt a vocibus vagis et indeterminatis abstinendum sit, et eiusmodi termini sint adhibendi, qui sunt determinati fixique significatus.

Contra hanc cautionem idemdem peccatur. Sic e. gr. cum nonnulli definiant philosophiam per notitiam rerum diuinarum et humanarum; tunc vsi vocabulo vago, *notitiae*, lectorem in incerto relinquunt. Si enim quis quaerat, qualis hic intelligatur *notitia*, num historica, vel philosophica, vel mathematica? num certa, vel probabilis; tunc per ipsam vocem certus non fiet lector, quaenam harum intelligatur. Rectius itaque vocabulum determinatum *scientiae* adhiberetur, quo significatu certus designatur habitus demonstrandi.

§. 136. *Termini itaque aequiuoci sunt ex scholis philosophorum proscribendi. Demonstr.* Cum termini aequiuoci sint eiusmodi voces, quae pluribus rebus tribuuntur, sed significatione diuersa: patet, terminos aequiuocos esse vagos et indeterminatos (§. 134.) Cum

vero termini vagi et inderterminati neutiquam adhiberi debeant (§. 135.); manifestum est, terminos aequiuocos esse ex philosophorum scholis proscribendos.

Termini aequiuoci appellantur alias *homonymi*, et opponuntur *vniuocis*, qui sunt fixi significatus, et notionem inuariatam constanter significant (§. 134.) vt, terminus *aër*. Veteres terminum ipsum vniuocum vocabant *vniuocum vniuocans*. Sed rem, quae termino vniuoco designabatur, dicebant *vniuocum vniuocatum*. Eodem modo terminos aequiuocos vocabant *aequiuoca aequiuocantia*, res autem, terminis aequiuocis significatas, appellabant *aequiuoca aequiuocata*. Addebant terminum *analogum*, quem medium obtinere locum, aiebant, inter vniuocum et aequiuocum terminum. Analogum diuidebant in *analogum proportionis* et *attributionis*. Illud est, cum vnum nomen generale vni competit primario, alteri autem secundario, ob similitudinem quamdam. Sic terminus *ridere* est *analogum proportionis*. Proprie et primario competit *to ridere* homini, improprie et secundario competit quoque pratis et tempestati. *Analogum attributionis* vocabant, cum nomen est commune, sed ratio secundum illud nomen est diuersa. Sic terminus *sanus* tribuitur primario animali, secundario vrinae, at ob diuersam rationem. Praeterea hic occurrit *terminus paronymus*. Paronyma definiunt veteres Logici, quae denominationem habent ab aliquo, a quo differunt casu, vt *pius a pietate*. Haec tria terminorum apud veteres constituunt, quam vocant *doctrinam antepraedicamentorum*. In altera classe reperiuntur termini *vniversales* et *singulares*. Terminus *vniversalis* est, qui notionem exhibet vniuersalem (§. 108.), e. gr. *homo, animal*; alias quoque dicitur *terminus communis*. Terminus *singularis* est, qui notionem exhibet singularem, indiuidualem (§. 102.), *Petrus, Caius* etc. Haec classis terminorum constituit apud veteres doctrinam *praedicabilem*. In tertia denique classe collocant veteres terminos *praedicamentales* et *transcendentales*. Comprehendunt autem termini praedicamentales notiones substantiae, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, passionis, loci, temporis, situs et habitus. De quibus omnibus, itemque de postpraedicamentis, plura in commentationibus coram disseram.

§. 137. *Synonymia* dicitur significatus idem terminorum; ipsi autem termini, qui eundem habent significatum dicuntur *Synonyma* siue *termini synonymici*.

E. gr. *gladius, ensis*, cum vnum idemque significant instrumentum, sunt *synonyma* siue *termini synonymici*.

§. 138. *Terminus* dicitur *proprie* sumi tamdiu, quamdiu eidem notio illa tribuitur, cui indigitandae destinatus est. Notio autem, qua sistitur nobis res, cui significandae terminus aliquis destinatur, significatum proprium constituit.

E. gr. tamdiu terminus *fluminis proprie* sumi dicitur, quamdiu hoc termino aqua significatur, quae in alveo superius aperto propria gravitate profluit. Et *fluminis* significatus proprius est, si voce *fluminis* eiusmodi notio in te existatur, qua per flumen aquam in alveo superius aperto propria gravitate profluentem intelligis.

§. 139. Hinc intelligamus licet, *significatum* vocis cuiusdam *improprium* esse, cum terminus a significato proprio transfertur ad designandam rem aliam, cui alias terminus proprius supererit, idque ob similitudinem, inter ambas res obuiam. Atque hoc in casu terminus dicitur *improprie* sumi, et vocatur *translatus* itemque *metaphoricus*.

Si e. gr. terminum fluminis translaleris ad sermonem, ita, vt, verbi gratia, dicas: *orationis flumen*; tum vox *fluminis* *improprie* sumitur.

§. 140. Voces itaque improprias inter terminos vagos et indeterminatos esse referendas, ex dictis intelligis (§. 134. 139.).

§. 141. *Caueat itaque sibi philosophus, ne terminis impropriis et metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.* *Demonstr.* Cum a terminis vagis et

indereterminatis abstinendum esse, merito existimet philosophus (§. 135.); impropriae autem voces et metaphoricæ inter terminos vagos et indeterminatos referendæ sint (§. 140.): palam est, minus usurpari debere a philosopho voces improprias et indeterminatas. Possim quoque hoc theorema ita demonstrare. Terminos adhibemus, ut alii nos intelligant (§. 126.). Si vero voces improprias adhibemus; tunc eiusmodi adhibemus voces, sub quibus plures vna conceptus latent, proprius scilicet alter, alter improprius, adeoque eueniet, ut, si vocibus vsus fueris impropriis, alter conceptum proprium cum vocibus tuis coniungat. Cum tu tamen cum iisdem coniungas improprium, non itaque eundem cum voce conceptum combinabit, quem tu vis cum eadem coniungi, adeoque te non intelliget (§. 225.).

Oratoribus relinquimus verborum translationes, eisdemque facile patitur audientium animos suis schematibus, tropis et figuris demulcere. At philosophus, certos animos de veritatibus redditurus, ab omnibus eiusmodi verborum lenociniis, ambitiosius conquisitis, abstinet. Conf BERGERI *Praef. ipsius dissertat. praemissa, de proprio dicendi genere.* Quantum veritatem et eruditionis incrementis nimium tralate dicendi studium obfuerit semper, erudite exponit Cl. GOTTSCHEDIVS, philosophus Lipsiensis, in *Dissert. de Fonte vitiorum humorum*, p. 8. Lips. hab. 1724.

§. 142. *Terminus nobis dicitur familiaris, quem intelligimus, etsi ad notionem, ipso significatam, animum non aduertamus.*

Tales sunt omnes illi termini, quibus in sermone quotidiano vulgo utimur. Id enim per diuturnum vsus consequimur, ut, nominibus auditis, certæ quaedam ideae, vel nobis non animaduertentibus, in animo excitentur. Sic e gr. terminus *galant* multis vsque eo euasit familiaris, ut eodem idem-

tidem

tidem vtantur et notionem quoque aliquam cum eodem coniungant; sed obscuram sæpe, ita, vt ipsi nesciant, quid sibi velint hoc termino; si interrogati notionem, cum eodem coniunctam, aliis enumerare debent.

§. 143. Ex his existimari potest, quid sit *usus loquendi*. Vsurpationis scilicet terminorum familiarium (§. 142.), et proprie sumtorum (§. 138.), constituit *usum loquendi*. Hinc *usus loquendi* recte definitur per significatum vocum, in communi sermone proprium.

E. gr. in communi sermone vox *luminis* sumitur pro omni eo, quod circumiecta corpora distinguere facit (§. 85.) Vfus igitur loquendi fert, vt voci *luminis* notio tribuatur, qua illud repræsentatur, quod efficit, vt circumiecta corpora distinguere queat.

§. 144. Vsum itaque loquendi obseruat, qui cum vocibus eiusmodi notiones connectit, quibus repræsentantur res, per eas voces in communi sermone indicatæ.

Vsum loquendi distinguunt philosophi in *civilem* et *technicum*. Ille est, cum voces in communi sermone ad commercia vitæque usus adhibent homines, inter se consociatione coniuncti. Hic est, quando vocabula adhibentur in scientiis et artibus ad notiones cum aliis communicandas.

§. 145. *Philosophus in adhibendis terminis semper debet respicere ad usum loquendi, nec a recepto vocum significato recedere. Demonstr.* Cum ita a philosopho voces adhiberi debeant, vt intelligatur (§. 125.): facile vides, eiusmodi terminos esse adhibendos, qui communi sermone sunt recepti; alias non intelligeretur. Porro, cum a vocibus impropriis et metaphoricis philosophus se abstinere (§. 141.), adeoque proprie sumtos terminos usurpare debeat; intelligitur, philosophum in usurpandis terminis ad usum loquendi attendere debere. Vfus enim loquendi absoluitur significa-

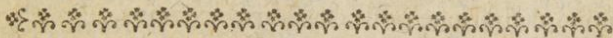
tu vocum, qui in communi sermone proprius est (§. 143).

E. gr. si philosophus vocem *extensū*, ita determinaret, vt per extensum omne illud intelligeret, quod limitibus est circumscriptum, quodque est finitum; tunc ab vsu loquendi sine necessitate recederet. Si quis autem in significatum vocis, quem ipsi tribuit vsus loquendi, inquirere velit, ille, oportet, cogitet varios casus, in quibus voce illa vtimur. Si e. gr. si quaeris significatum vocis *rationis*, *Bernunft*, quem ipsi vsus loquendi tribuit; attendas ad eos casus, in quibus rationem adesse dicimus; item attendas ad casus oppositos, in quibus rationem adesse negamus, vt constet ita, quatenam sint ea, ob quae rationem adesse affirmemus. Cum itaque deprehendamus, nos, quod ratio adsit, inde cognoscere, quod futura cum praesentibus connectere, atque actionum nostrarum, propositionum item consequentias perspicere queamus; eam autem nondum adesse affirmemus, si modo praesentia, et quae sunt ante pedes, contuemur: manifestum est, voce rationis ex vsu loquendi eam significari perfectionem siue facultatem mentis humanae, vi cuius possumus connexiones rerum perspicere.

§. 146. Combinatio plurium terminorum constituit *sermonem* siue *orationem*,

Sub finem annotabimus potiores quasdam termini acceptiones et divisiones Aristotelicorum, vt et horum sermo nobis sit familiaris. 1) Terminum distinguunt in *categorematicum* et *syncategorematicum*. Ille est, qui propositionis subiectum vel praedicatum per se constituere potest, sine necessaria cum alio coniunctione. E. gr. *Homo discit*. *Terminus syncategorematicus* est, cui ad constituendum vel subiectum, vel praedicatum, necessaria est alterius termini adiunctio. Tales termini sunt *adiiectiua*, *aduerbia*, *praepositiones*, *coniunctiones*, item *omnes casus obliqui*, e. gr. *valde*, *bonus*, *ad*, sunt termini syncategorematici. Addunt nonnulli *terminum mixtum*, e. gr. *uemo* i. e. *nullus homo*, *nihil*, i. e. *nulla res*. 2) *Terminus simplex* distinguitur in *terminum complexum* et *incomplexum*. *Terminus incomplexus*, alias *simplex* quoque dictus, est, qui vnica voce constat, e. gr. *homo*. *Terminus complexus* est, qui pluribus, quam vna voce, constat, e. gr. *lapis calidus*. 3) *Terminus* diuiditur in *fini-*

tum et infinitum. Ille est, qui certum quid significat sine expressa negatione, e. gr. *homo*. Hic est, qui indefinite rem significat, e. gr. *non homo*. 4) Terminus distinguitur in *absolutum* et *comparatum*. Terminus *comparatus* est, qui exhibet notionem, sine relatione ad aliam ideam, non intelligibilem. Sic e. gr. si dixerō, Goliath est *maior* respectu scilicet Davidis, tum non possum intelligere, quo modo Goliath *maior* dicatur, nisi simul tibi repraesentas Davidem vel alium quemcumque, cuius respectu maior appellatur. Terminus *absolutus* est, qui intelligi potest sine relatione ad alterum terminum, e. gr. *homo*. 5) Terminus dipefcitur in *abstractum* et *concretum*. Ille est, qui affectionem sine subiecto denotat, e. gr. *pietas*. Hic est, qui affectionem et subiectum, cui affectio competit, simul significat, e. gr. *pius*. Terminus distinguitur in terminum *materialiter* sumtum, et, *formaliter* acceptum. Nonnumquam scilicet sumitur terminus aliquis pro litteris et syllabis, ex quibus constat, ita, vt praeponi queat, *haec vox, hoc vocabulum*. Quam acceptio- nem termini veteres vocant *suppositionem* termini *materialem*, e. gr. si dicis: *virtus* est generis feminini, item *virtus* est bisyllabum; tunc vox *virtus* accipitur in *suppositione materiali*. *Formaliter* accipitur terminus, cum terminus sumitur pro idea quadam siue notione, quae termino significa- tur, cum e. gr. dico: *virtus* est habitus, item, *virtus* nos felices reddit, tunc terminus *virtus* accipitur in suppositione formali. Reliquas diuisiones, aut exigui vsus, aut ex ipsis vocibus facile intelligendas, aut ex vsu frequentiori cog- nitas, aut in antecedentibus expositas, hic reticemus.



CAPVT III.

DE

DEFINITIONIBVS.

§. 147.

DEFINITIO est notio rei distincta completa, ser- mone siue oratione expressa. Ipse terminus vel res, quae definitur, dicitur *definitum*.

Haftenus

Hactenus actum est de ideis, *Cap. I.* itemque de signis idearum siue terminis *Cap. II.* Cum vero idea completa, terminis expressa, vocetur *definitio*; intelligitur, doctrinae de ideis itemque terminis commodissime doctrinam de definitione subiungi.

§. 148. *Ex definitione definitionis patet, in definitione debere recenseri notas características, definitum ab aliis rebus discernentes. Demonstr.* Cum definitio sit notio rei definitae distincta, sermone siue oratione expressa (§. 147.); notio autem distincta tum adsit, cum recensentur sigillatimque sistuntur notae características, rem repraesentatam ab aliis rebus inter-noscentes (§. 75.): patet, in omni definitione recenseri debere notas características, rem definitam ab aliis rebus inter-noscentes.

§. 149. *Ex quo porro colligitur, non omnium rerum ideas, quas hominum intellectus capit, definitione posse ab hominibus declarari. Demonstr.* Cum definitio sit notio distincta, sermone expressa (§. 147.); omnium autem rerum distinctae notiones haberi nequeant (§. 81.), analysisque notionum in infinitum institui non possit (§. 97.): apparet hinc ratio, cur omnium rerum ideas, quas hominum capit intellectus, ab homine definitione posse declarari, negamus.

Quemadmodum vero non opus est, ut analysin notionum in infinitum instituamus (§. 97.): ita quoque non opus est aliquando definitione, cum saepius confusa rei notio nobis sufficiat. Nimiam itaque *φιλολογίαν* siue excessum in definiendo veterum reiecit, inter quos fuisse, accepimus, qui ne olus quidem circa definitionem emtori videri volebant.

§. 150. *Non autem sufficit, qualescumque notas características in definitione enumerare, sed eiusmodi omnino notae características in definitione recenseri debent,*

vent, quae sufficiunt, ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, in omni statu et tempore, discernendam. Demonstr. Cum definitio sit notio rei completa (147.) notionem autem completam tum deum de re aliqua nobis formare censeamus, cum rem ita nobis repraesentamus, vt notas characteristicas eiusmodi nobis sigillatim sistamus, speciatimque enumerare queamus, quibus res repraesentata ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, potest distingui (§.88.): manifestum est, in definitione eiusmodi notas siue characteres esse recensendos, quibus res definita siue definitum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, in omni statu et tempore, potest discerni.

§. 151. Hinc consequitur illud, notas, in definitione recensitas, debere esse eiusmodi, vt 1) aliis rebus, praeter definitum, non conueniant, 2) conueniant omnibus ac singulis sub definito comprehensis, vel speciebus, vel indiuiduis.

§. 152. Definitio dicitur *latior* suo definito, si eiusmodi notas characteristicas exhibet, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt. Definitio vero *angustior* dicitur suo definito, si eiusmodi notas sistit, quae omnibus, sub definito comprehensis, competunt.

Sic e. gr. si defines *Deum* per substantiam intelligentem, tunc definitio latior esset suo definito, quia notae haec, de Deo recensitae, possunt ad plura extendi, quam ad Deum. Anima enim, et angeli, sunt etiam substantiae intelligentes. Si vero *hominem* defines per animal eruditum, tunc haec definitio esset angustior suo definito, quia non ad omnia indiuidua, sub specie *hominis* comprehensa, potest applicari.

§. 153. *Definitio non debet esse latior, neque angustior, suo definito. Demonstr.* Cum in definitione

non

non debeant eiusmodi notae recenseri, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt (§. 151.); eiusmodi autem definitio, in qua notae recensentur, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt, sit *latior* suo definito (§. 152.): consequens est, ut definitio non debeat esse *latior* suo definito. Porro, cum in omni definitione eiusmodi notae enumerari debeant, quae omnibus, sub definito comprehensis, conueniunt (§. 151.); illa autem definitio, in qua notae exhibentur, quae non omnibus, sub definito comprehensis, conueniunt, dicatur *angustior* suo definito (§. 152.): palam est, definitionem non debere esse angustioiorem suo definito.

§. 154. *Definitio debet esse adaequata suo definito.*
Demonstr. Cum definitio neque *latior*, neque *angustior* esse debeat suo definito (§. 153.): nihil aliud relinquatur, quam, ut definitionem debere adaequatam suo definito esse, affirmemus. Poterat haec praepositio ita quoque demonstrari. Concipe tibi definitum, tamquam totum, et ipsam definitionem, siue complexum notarum caracteristicarum, totum constituentium, tamquam partes. Iam vero cum omnes partes simul sumtae sint ipsum totum (per princ. ontol.): omnes partes simul sumtae debent esse toti aequales. Alias enim totum sibi ipsi esset inaequale (quod absurdum.) Ex quo conficitur, notas caracteristicas, tamquam partes rei definitae, simul sumtas, debere esse aequales toti siue definito, siue, quod idem est, definitionem debere esse adaequatam suo definito, i. e. debere aequale patere, quam ipsum definitum.

§. 155. *Hinc intelligis, definitionem cum definito debere reciprocari siue esse reciprocam.* *Demonstr.* Cum
 defini-

definitio debeat esse adaequata definito (§. 154.), notaeque adeo characteristicae, in definitione recensitae, debeant aequale patere, ac definitum ipsum (§. 153.): intelligis, notas characteristicas posse in locum definiti substitui, et definitum rursus poni posse loco notarum characteristarum. Quo in casu definitio cum suo definito reciprocatur. Ut adeo recte philosophi praecipiant, definitionem cum suo definito reciprocari debere.

Sic e. gr. potes dicere, omnis *spiritus* est substantia intellectu et voluntate praedita, et, omnis substantia, intellectu et voluntate praedita est *spiritus*.

§. 156. *Hinc manifestum fit, definitionem et definitum esse reuera eadem. Demonstr.* Cum enim definitio cum definito suo debeat reciprocari (§. 155.), adeoque cum definito suo ita commutari possit, ut definitio in locum definiti, salva omni mutatione possit substitui: patet, definitionem et definitum esse reuera eadem. Eadem enim dicuntur, quae sibi mutuo possunt substitui (*per princ. metaphys.*)

§. 157. *Cui itaque conuenit definitio, eidem quoque conuenit definitum. Demonstr.* Quia definitio et definitum sunt eadem (§. 156.): palam est, omni illi, cui conuenit definitio, definitum quoque competere debere (*per princ. identit.*).

Ex hac propositione ceteras quoque, huc pertinentes, philosophorum regulas intelligis: Cui conuenit definitum, eidem quoque conuenit definitio. Cui non conuenit definitio, eidem nec conuenit definitum. Cui non conuenit definitum, eidem nec conuenit definitio.

§. 158. *Definitionem non debent ingredi modi siue accidentia. Demonstr.* Modi siue accidentia sunt eius-

BAVM. LOG.

E

modi

modi affectiones siue praedicata, quae rei alicui non constanter et perpetuo insunt (*per princ. Ontolog.*), adeoque modi siue accidentia non sufficiunt, ad rem aliquam, ab omnibus aliis rebus, *omni tempore*, discernendam. Cum vero in definitionibus eiusmodi notae debeant recenseri, quae rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in *omni tempore*, distinguunt (§. 150.): intelligitur, definitionem non ingredi debere modos siue accidentia.

Sic e. gr. falsa esset definitio, si hominem definire per animal *eruditum*. *Eruditum* esse est accidens hominis, eademque eruditio non constanter inest, adeoque per eruditionem homo ab omnibus aliis rebus, in omni tempore, non potest distingui.

§. 159. *Ex quo conficitur, in definitione recenseri debere essentialia et attributa rei definitae. Demonstr.* Cum in definitione notae enumerari debeant, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni tempore discernendam (§. 150.): consequens est, ut in definitione enumerari debeant notae, quae rei definitae perpetuo et constanter insunt. Ea vero, quae rei perpetuo et constanter insunt, quaeque rationem sui sufficientem in essentia rei habent, dicimus *attributa essentialia* (*per princ. Metaphys.*). E. patet, in definitionibus attributa siue essentialia enumerari debere, per quae res definita ab omnibus aliis rebus in omni tempore potest distingui.

§. 160. *In definitionibus uti debemus terminis clavis.* *Demonstr.* Definitio est idea distincta, oratione expressa (§. 147.). Cum vero idea tum demum sit distincta, cum notas characteristicas nobis clare repraesentamus (§. 78.): consequens est, ut in definitionibus

notas

notas characteristicas clare nobis repraesentare debeamus, siue ita, vt easdem possimus a se inuicem discernere (§. 64.) Hinc sequitur, vt in recensendis notis characteristicis eiusmodi terminis vti debeamus, quibus responder notio clara. Terminus, cui adhaeret notio clara, dicitur *clarus*. E. in definitionibus vti debemus terminis claris.

§. 161. Quo ipso intelligis, definitiones non debere esse obscuras.

§. 162. *Ad claritatem definitionum multum confert, si termini, definitionem ingredientis, prius definiantur et rite determinentur. Demonstr.* Si enim terminos, definitionem ingredientis, iam antea definiuisti; tunc de terminis, definitionem ingredientibus, distinctam ideam habes (§. 147.), adeoque non possunt non quoque termini definiti esse clari. Vti ita intelligas, ad claritatem definitionum multum conferre, si termini, definitionem ingredientis, fuerint ante rite explicati.

Quod quidem, si vquam, in ordine certe systematico, obseruari debet. Obseruauit quoque id ipsum prae ceteris Cel. WOLFIVS, qui in toto suo systemate ita definitiones disposuit, vt notus partiales, in definitionibus subsequen- tibus occurrentes, prius accurate definiuerit. Sic e. gr. cum WOLFIVS *mundum* definit in *Cosmolog. Lat. p. 48.* per se- riuem entium finitorum, tam simultaneorum, quam successiuorum, inter se connexorum; definiuit iam antea in *Ontologia* §. 837. quid sit *ens finitum*, item, quid sit *ens simultaneum et successiuum*, explicauit in *Ontolog. §. 569.* quid sint *connexa*, definiuit §. 10. *Ontolog.* Vt adeo mirer, posse Wolfianas definitiones, in quibus termini occurrentes semper explicantur in antecedentibus, a nonnullis accusari obscuritatis. Conf. *Praefatio Philosophiae meae definitiuae praemissa.* Quousque autem in definiendis terminis, definitionem ingredientibus, debeas progredi; discere potes ex iis, quae de analysi notionum disputauimus (§. 97.).

§. 163. *Definitio non debet idem per idem explicare. Demonstr.* Cum enim definitio sit idea distincta (§. 147.): consequens est, vt definitio, idem per idem explicans, sit definitio nulla. Dum enim idem per idem explicatur; non notae characteristicae definiti, sigillatim enumerantur, quia notae characteristicae rei alicuius, et res ipsa, a se inuicem differre debent.

E. gr. si nonnulli scholasticorum definiunt *quantitatem* per accidens, a quo res dicitur *quanta*; tunc cum termino *quantus* eandem notionem confusam iungunt, quam *quantitati* tribuunt, nullas vero recensent notas characteristicas, per quas *quantitas* agnoscitur. Idem enim est, ac si dicerent, *quantitas* est, cum res est *quanta*, i. e. *quantitas*. Hic tamen probe obserues, definitionem identicam nonnumquam legitime adhiberi. Cum scilicet terminus concretus fuerit in antecedentibus definitus, et in subsequendis terminum abstractum ita definiueris, vt terminus concretus, ab abstracto descendens, definitionem abstracti ingrediat; tunc nihil peccatur. Sic e. gr. si definiuisti *sapientem* per illum, qui eligit optimum, et huic definitioni statim, subiungis hanc: *sapientia* est perfectio mentis, qua quis est sapiens, tunc haec definitio, identica licet sit, admitti potest in ordine systematico. Idem enim est, ac si diceres: *sapientia* est perfectio mentis, qua quis eligit optimum. WOLFIVS definit in *Ontolog. Lat. p. 496. ens verum* per eiusmodi ens, in quo datur veritas. Haec definitio merito exploderetur, nisi §. antecedenti definiuisset *veritatem* (metaphysicam scil.) per ordinem eorum, quae enti conueniunt.

§. 164. *Vides hinc, definitiones per synonyma non esse admittendas. Demonstr.* Qui definitiones per synonyma formant, ille terminos adhibet, qui habent eundem significatum cum definito (§. 147.), adeoque definitiones synonymicae idem per idem explicant. Cum vero definitio non debeat idem per idem explicare (§. 163.): intelligitur, definitiones per synonyma non esse admittendas.

E. gr.

E. gr. definitio *infiniti* per id, quod nullos habet fines est synonymica. Infinitum enim esse et carere finibus sunt synonyma grammatica.

§ 165. *Ex quo porro apparet, definitum minus ingredi debere definitionem. Demonstr.* Si enim definitum ingreditur definitionem; tunc definitum per definitum explicas, adeoque idem per idem definitis. Cum vero definitio, idem per idem explicans, sit nulla nec admitti debeat (§. 163.): liquet, definitum minus ingredi debere definitionem.

§ 166. *Cauendum est, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsum definitum. Demonstr.* Terminis, qui definitionem ingrediuntur, recenseri debent notae characteristicae, sufficientes ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, discernendam (§. 150.), adeoque termini, definitionem ingredienti, definitum plenius et clarius explicare debent. Si itaque terminos, qui definitionem ingrediuntur, et definitum explicare debent distinctius, explicas rursus per definitum; tunc reuera definitum per definitum explicas, adeoque formas definitionem identicam. Cum vero eiusmodi definitio, quae idem per idem explicat, sit definitio deceptrix, aut potius nulla, nec debeat admitti (§. 163.): apparet hinc ratio, cur cauendum esse affirmemus, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsum definitum.

E. gr. si quis *sapientiam* per habitum eligendi optimum definit, et *ro eligere optimum* explicat, ita, vt, *eligere optimum*, nihil aliud esse, dicat, quam *sapienter agere*; tunc contra hanc regulam peccat. Re enim ipsa definitio sapientiae ita se habebit: *sapientia est habitus sapienter agendi*. En! definitionem identicam.

§. 167. Cum terminus, definitionem ingrediens, per definitum explicatur, dicitur *committi circulus in definiendo*. Hinc WOLFIVS *circulum* in definiendo dicit esse vitium, quo in definitione admittitur terminus, cuius definitionem ingreditur definitum.

Exemplum circuli vitiosi habes in obseruatione præcedenti. Cur vero hoc vitium dicatur circulus, ratio in apri- co est, vberiusque in recitationibus coram demonstrabitur.

§. 168. *Circulus in definiendo sollicite est euitandus*. *Demonstr.* Cum enim cauendum sit, ne terminos, definitionem ingredientibus, per definitum explicemus (§. 166.); tum autem, cum terminos, definitionem ingredientibus, per definitum explicamus, *circulum* committamus, (§. 168.): palam est, *circulum* in definiendo esse sollicite vitandum.

§. 169. *In definitionibus non uti debemus terminis vagis, indeterminatis et impropriis, siue metaphoricis; sed utendum est terminis propriis et fixis*. *Demonstr.* Cum philosophus in omni omnino sermone vti debeat terminis propriis (§. 141.) itemque fixis (§. 135.), adeoque translatos et vagos terminos respuat (§. citat.), multo magis in definiendo vitandum est terminis fixis et propriis, et impropriis vagisque sunt ex definitionibus excludendi. In definitionibus enim condendis id intendimus, vt aliis significemus, quomodo res definita ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, possit discerni (§. 150.): requiritur itaque, vt nos alii definiētes intelligant. Cum vero ab aliis vix vel ne vix quidem intelligamur, si terminis impropriis et vagis vsi fuerimus (§. 141.): intelligitur, in definitionibus esse adhibendos terminos proprios et fixos, vagosque et improprios ex iisdem esse proscribendos.

Si terminus metaphoricus, siue improprius, in definitione quadam adhibetur, tunc debet antea definitione explicari, et

ita

ita a sensu aequiuoco liberari. E. gr. WOLFIVS definit *legem* per normam, siue regulam, secundum quam actiones nostras conformare obligamur. Vtitur hic WOLFIVS voce metaphorica *normae*, siue *regulae*. Sed recte vtitur, quia, quid sit *norma*, siue *regula*, in systemate suo iam determinavit. Per *normam* enim nihil aliud intelligit, quam propositionem, quae determinat actiones nostras, i. e. quae aliquid vel agendum, vel fugiendum dicitur.

§. 170. In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto significato. *Demonstr.* Cum philosophus sine necessitate ab usu loquendi et recepto verborum significato recedere non debeat (§. 145.): definitiones quoque ita instruat, ut terminos adhibeat in iisdem, qui usu loquendi sunt recepti.

§. 171. In definitionibus abstinendum est a terminis, qui negationem inferunt; siue, quod idem est, definitio negatiua non est toleranda. *Demonstr.* Cum in definitionibus clarius debeamus characteres euoluere, quibus definitum ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, internoscatur (§. 150.): debemus per definitionem declarare, quid res sit. Cum vero, si negatiuis vti fuerimus definitionibus, non dicamus, quid res sit, sed, quid res non sit; patet, finem definitionis in definitionibus negatiuis non obtineri, adeoque definitiones negatiuas pro definitionibus non esse habendas.

Fit tamen persaepe, ut ob intellectus nostri imbecillitatem positiua rei attributa perspicere nequeamus. Hinc tolerandae nonnumquam definitiones negatiuae; sed NB. in eo casu, ubi versamur in euoluendis notis characteristicis notionum contradictorie et immediate oppositarum, tertium aliquod non admittentium. Hoc enim in casu, explicato contradictorie opposito vno, alteri tribuunt characteres contradictorie oppositi. Sic e. gr. *ens compositum et simplex* sunt sibi ita opposita, ut tertium aliquod non admittant. Si igitur explicasti *ens compositum* per eiusmodi *ens*, quod constat partibus, a se inuicem distinctis,

stinis, sed inter se connexis; poteris ens simplex definire per illud ens, quod non habet partes: id quod non licet, si versatus fueris in terminis, qui non sunt contradictorii. Absurde defines *hominem*, quod non sit angelus. Inter angelum enim et hominem multa adhuc dantur tercia.

§. 172. In accurata definitione *genus et differentia specifica* requiritur. *Demonstr.* In omni definitione enumerantur characteres, qui ceteris tantum competunt speciebus rerum, adeoque significare debent, quomodo species altera ab altera differat (§. 148.). Cum vero inter hos characteres semper quidam deprehendantur, qui sunt communes rei definitae cum aliis speciebus, adeoque specierum exprimant similitudinem, intelligitur, nonnulla attributa, in definitione recensita, *genus* exprimere (§. 107.). Cum etiam eiusmodi characteres allegari debeant, quibus res definita, tamquam species ab omnibus aliis speciebus dignoscatur (§. 150.): manifestum est, definitionem quoque constare debere *differentia specifica* (§. 117.).

§. 173. Definitio dispescitur cum a veteribus, tum a recentioribus philosophis in *nominalem* et *realem*. Eadem hac utuntur appellatione cum veteres tum recentiores; at aliud quid illi per definitionem *nominalem* et *realem* intelligunt; aliud vero quid hi per definitionem *nominalem* et *realem* indicant.

§. 174. Per definitionem *nominalem* intelligimus eiusmodi definitionem, qua enumerantur notae siue attributa, quae sufficiunt ad rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore, distinguendam.

Aristorelici per definitiones *nominales* intelligebant grammaticas vocum explicationes. Huc referebant α) *etymologiam*, qua in vocis definiendae originem et stirpem inquiritur; β) *synony-*

onymiam, qua aliae idem significantes voces adducuntur; *γ) homonymiam*, qua affertur multiplex vocis significatio. Itaque veterum definitio nominalis, quam *ὀνοματολογίαν* quoque appellabant, respondebat semper quaestioni: *quid vox significet?* Sed ipsorum definitio realis rem ipsam exhibebat, adeoque respondebat quaestioni: *quid res sit?* Eiusmodi autem definitionem nominalem, siue vocum explanationem, relinquimus, Grammaticis, cum in definitionibus nominalibus formandis philosophus id agere debeat, ut notas recenscat, quae declarant significatum termini definiti. Sic e. gr. definitio nominalis *spiritus* est, cum vocem *spiritus* ita determinas, ut per *spiritum* nihil aliud intelligas, quam substantiam intellecta et voluntate praeditam.

§. 175. *Realis definitio* recentioribus est notio distincta, quae exponit rei definitae genesin, seu modum, quo fieri vel formari potest. WOLFIVS ita eam definit: *realis definitio* est, quae exponit modum, quo aliquid fieri potest. Conf. *Log. Lat.* §. 194.

Sic e. gr. WOLFIVS *tristitiae* definitionem realem supeditat in *Psychol. empir. lat.* p. 470. cum eam definit per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei praesentis, quam nobis confuse, tamquam malum haud paruum praesentamus. In hac enim definitione exponitur, quomodo oriatur in nobis tristitia, adeoque modum, quo fieri potest in nobis tristitia, explicat. Dicitur alias haec definitio realis *definitio genetica*, quia rei genesin siue ortum, et causas exponit.

§. 176. *Definitiones nominales sunt arbitrariae. Demonstr.* In definitione nominali recensentur attributa, rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, distinguuntia (§. 174.). Cum vero vnus rei plura dentur attributa (*per princ. Metaphys.*): patet, definitiones nominales a variis varie formari posse, adeoque esse arbitrarias, siue, quod idem est, in cuiusvis positum est arbitrio, quodnam ex pluribus attributis allegare velit.

Potest quis aliud aliudue rei definitae attributum in definitione enumerare; modo attributum enumeratum α) sit eiusmodi, ut sufficiat ad rem definitam ab omnibus aliis rebus discernendam, β) sit attributum aliquod, ex quo cetera, quae rei definitae competunt, legitimo nexu deduci possunt. Caue itaque, putes, alterum statim errare et labi, si non eadem tecum definitione nominali fuerit usus.

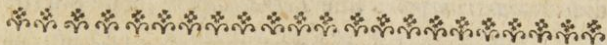
§. 177. Ex indole definitionis nominalis patet, non omnia attributa et characteres, qui rei definitae competunt, esse enumerandos; modo ea recensentur praedicata, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus discernendam, et ex quibus cetera deduci possunt.

Cauendum vero est, ne existimemus, quempiam omnia ea rei attributa vel negare prorsus, vel in dubium vocare, quae in definitione non enumerantur. Contra hanc cautionem peccari subinde video, cum controuersias Wolfianas lego. Sic e. gr. cum *WOLFIVS animam* definit per substantiam, quae sit praedita vi repraesentatiua vniuersi, pro situ corporis organici; hanc definitionem ex eo capite impugnari memini, quia nulla in eadem mentio sit libertatis. Itaque *WOLFIVM* negant admittere libertatem animae, quia ipsa definitio animae libertatem nullam adferat. De his plura coram.

§. 178. Ex his intelligi potest: α) Omnia finita posse definiri realiter, quia omnia habent ortum, qui ortus inuestigari potest. β) Realem definitionem de Deo dari non posse, γ) Ad realem definitionem formandam requiri, ut causas obiecti inquiremus, ut, quid earum quaelibet ad hoc producendum contulerit, dispiciamus. δ) Hinc patet, cur plurimarum rerum nullas habeamus definitiones reales. Cum enim causas et ortum plurimarum rerum ignoremus; mirum non est, multarum rerum nullas dari a nobis posse definitiones reales.

§. 179. A definitione differt *descriptio*. Sicut in definitione notae characteristicae enumerari debent, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore discernendam (§. 150.): ita contra in descriptione notae allegantur, quae rei descriptae non perpetuo et constanter, sed ad tempus competunt, ut adeo *descriptio* nihil aliud sit, quam notio rei distincta, incompleta, oratione expressa.

E. gr. Si dico *atramentarium* est vasculum ligneum, in mensa constitutum, et continens liquorem nigrum, ducendis lineis et litteris aptum; tunc atramentarium describo. Notae enim hae atramentario non perpetuo competunt. Descriptiones sunt indiuiduorum; quae autem definiuntur, abstracta sunt, et maxime in classe specierum constituuntur.



CAPVT IV.

DE

DIVISIONIBVS.

§. 180.

QVEMADMODVM ens aliquod, ex pluribus partibus compositum, generatim *diuidere* dicimus, si illud resolvimus in suas partes; ita logice quoque ideam aliquam totalem, et plures determinationes complectentem, diuidere solemus, si illam resolvimus in ideas suas particulares. Vniuerse itaque et generalius *diuisionem* definimus per resolutionem totius in partes suas. Id ipsum, quod diuiditur et in partes suas distribuitur, dicitur *diuisum*. Ipsae autem partes, in quas diuisum resolvitur, dicuntur *membra diuidentia*.

Doctrinae de definitionibus subiungunt cum veteres tum recentiorum nonnulli caput de diuisionibus. Idque iure meritoque

toque optimo. Diuisiones enim nihil aliud sunt, quam definitiones nouae, secundum certas modificationes partium totius formatae. Si ens aliquod compositum et extensum in suas partes resolvimus; tunc illa diuisio dicitur *physica*. Si vero ideam aliquam vniuersalem in suas particulares ideas; si genus in suas species resolvimus; tunc illa diuisio nominatur *mentalis* siue *logica*. De qua in praesenti capite. Num et quale discrimen inter *diuisionem*, *distinctionem* et *partitionem* reperitur, vberius coram definietur.

§. 181. Diuisio a numero membrorum diuidentium diuersas sortitur denominationes. Quae duobus constat membris, dicitur *bimembris* siue *Dichotomia*; quae tribus constat membris, appellatur *trimembris* seu *Trichotomia*; quae quatuor habet membra, dicitur *quarimembris* siue *Tetrachotomia*, et sic porro.

Exempla *dichotomias*, *trichotomias*, *tetrachotomias* adferam in ipsis lectionibus.

§. 182. Si membra diuidentia diuidimus rursus in nouas partes, dicimur *subdiuidere*.

E. gr. Cum *conscientia* diuiditur in rectam et erroneam; recta autem conscientia distinguitur in certam et probabilem, subdiuidere dicimur. Quid sit *condiuisio*? apparebit ex alijs, quae in recitationibus hoc loco adferam,

§. 183. Cum, diuisionem esse totius siue compositi resolutionem in suas partes, dixerimus (§. 180.): patet, vt est compositum, siue totum; ita quoque esse eius diuisionem. Iam vero, eum totum varijs sub relationibus considerari possit; oriuntur hinc variae species diuisionis.

1) *Totum vniuersale* siue *genus* in *species* suos describitur, e. gr. *animal* est vel *homo*, vel *brutum*. 2) *Totum essentiale* in *partes essentiales* *physicas*, e. gr. *homo* diuiditur in *animam* et *corpus*. 3) *Totum integrale* seu *corporeum* diuiditur in *partes suas quantitativas*, e. gr. *corpus humanum* dispecitur in *caput*, *truncum*

cum et artus reliquos. 4) *Totum potestatiuum*, siue, quod constat variis potentiis, siue facultatibus, diuiditur in suas realitates, e. gr. *anima* in varias facultates, v. gr. sensus, imaginationem, memoriam, attentionem, abstractionem, etc. Addunt hic Philosophi diuisionem *subiecti* in sua accidentia seu modos, e. gr. *omnis homo est vel pius, vel impius*, item *accidentis* per sua subiecta, e. gr. *poena aeterna est vel diabolorum, vel hominum damnatorum*, porro *effectus* per suas causas, e. gr. *religionis christianae impugnatio alia ex ignorantia, alia ex malitia est, causae demique per suos effectus*, e. gr. *aliud verbum Dei* hominum mentes terret, vt lex, aliud easdem solatur, vt euangelium, Res aliqua etiam per *obiecta* sua distribuitur, e. gr. *aliud gaudium est ob creaturas, aliud ob Deum*.

§. 184. *Membra diuidentia, simul sumta, debent esse adaequata diuiso, i. e. diuisum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia simul.* *Demonstr.* Diuisum consideratur vt totum; membra autem diuidentia vt partes simul sumtae (§. 180.). Cum autem omnes partes debeant esse aequales toti (*per princ. Ontolog.*): membra diuidentia debent quoque adaequare diuisum; siue diuisum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia simul sumta.

Alii hanc propositionem ita enunciant; *Membra diuisionis debent exhaerere totum diuisum.* Alii ita: *Diuisum et membra diuidentia, sub disiunctione simul sumta, debent esse reciproca.* Falsa hinc diuisio esset, si *omne animal* distingueres in hominem, brutum et plantam. Diuisum enim minus contineret, quam omnia membra diuidentia simul sumta. Planta enim non continetur sub conceptu animalis. Ceterae regulae bonae diuisionis continentur his positionibus: *Membra diuidentia sibi repugnant, nec vnum eorum debet continere alterum* Haec regula a nonnullis Logicorum ita proponitur: *Membra diuidentia numquam coincidere debent.* Contra hanc regulam peccatur, cum *bonum* omne distribuitur in honestum, vtile et iucundum. Membra enim diuidentia sibi non repugnant, sed coincidunt, et de se inuicem affirmari possunt: *Omne enim honestum est etiam*

etiam vtile et iucundum. *Diuisio nihil contineat obscuritatis, adeoque termini euitentur, nihil significantes.* 3) *Tot membra diuidentia constituantur, quor ipsa rei diuisae natura suppeditat.* 4) *Hinc neque superstitiose nimis inhaerendum dichotomiis cum Ramistis, neque numerus membrorum diuidentium est nimium multiplicandus.* Idem enim, inquit SENECA, vitij habet nimis, quod nulla diuisio. 5) *Diuisio non faciat saltum.* Hinc 6) *cauendum maxime est, ne, si membra contradictorie opposita opponantur, deinceps loco termini negatiui substituaturs terminus positius, non perfecte aequipollens.* Contra hanc regulam peccant illi, qui omne ens distinguunt in *materiale et spiritum.* Debeant enim termino τ s *materialis* opponere τ o *immateriale.* Sed loco huius termini negatiui substituantur terminum affirmatiuum *spiritus*, qui tamen termino negatiuo *immaterialis* non perfecte aequipollet. Non enim omne immateriale est spiritus, id quod vberius commonstratur in Metaphysicis. Ceterum rationes harum regularum speciatim in praelectionibus sumus enumeraturi.

CAPVT V.

DE

IVDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

§. 185.

CVM mens nostra coniungit duas ideas, aut eadem separat, *iudicare* dicitur. *Iudicium* itaque, pro secunda mentis operatione sumtum, est nihil aliud, quam idearum coniunctio, vel separatio. Ideas autem secum inuicem *iungimus*, si, vnam ideam alteri conuenire cogitamus, eademque *separamus*, si vnam ideam alteri non conuenire, seu repugnare, cogitamus.

Hactenus actum de prima mentis operatione, de simplici, scilicet, apprehensione siue de nuda idearum formatione. Quia
vero

vero non modo res nobis simpliciter repraesentamus, sed ideas formatas quoque inter se ita conferimus, vt videamus, num duae ideae inter se conueniant et non conueniant, et praeterea, percepto vero ambarum idearum nexu, illas inter se coniungimus; ordinis ratio exigit, vt nunc hac idearum combinationem, vel separationem, exponamus.

§. 186. Vt vero definitio iudicii clarior euadat, exemplum luculentius adferemus. Si e. gr. mens iudicat, Deum esse aeternum; tum 1) ideam *Dei* cum idea *aeterni* confert, vt perspiciat, num duae hae ideae inter se conueniant, an non? 2) quando mens vtriusque ideae conuenientiam animaduertit; has duas ita inter se coniungit, vt statuatur, Deum esse aeternum.

§. 187. Iudicium, verbis expressum, dicitur, *propositio*, vel *enunciatio*. A CICERONE et RAMO vocatur *axioma*.

§. 118. *Affirmare* dicimur, si vnam ideam alteri conuenire significamus, siue, si vnam ideam alteri tribuimus. *Negamus* autem, si vnam notionem alteri repugnare indicamus, siue, si vnam notionem ab altera remouemus.

E. gr. Si significas, ideam *aeterni* conuenire ideae *Dei*; tunc affirmas, Deum esse aeternum. Si vero ideam *aeterni* ideae *mundi* repugnare indicas; negas, mundum esse aeternum.

§. 189. *Ex quo patet, omne iudicium esse vel affirmatiuum, vel negatiuum. Demonstr.* Cum omne iudicium consistat in idearum coniunctione vel separatione (§. 185.) ideas autem tum coniungamus et separemus, cum, vnam alteri conuenire, cogitamus, vel minus (§. 185.): consequens est, vt in omni iudicio vel ideam vnam alteri conuenire, vel non conuenire, cogite-

gitemus. In illo casu affirmas, in hoc negas (§. 188.).
E. omne iudicium est vel affirmatiuum, et negatiuum.

§. 190. In omni iudicio debet adesse res, de qua affirmatur, vel negatur, et debet quoque adesse aliquid, quod affirmatur et negatur. Demonstr. Cum in omni iudicio coniungamus vel separemus ideas (§. 185.); coniungere autem ideas tum demum dicamur, cum vnam ideam alteri conuenire cogitamus (§. 185.), siue, quod idem est, cum vnam ideam alteri tribuamus, et ideas separemus, cum vnam alteri repugnare cogitemus, siue, quod idem est, cum vnam ideam ab altera remoueamus: consequens est, vt in omni iudicio debeat aliquid adesse, cui vel tribuatur notio altera, vel abs quo remoueatur eadem. E. in omni iudicio debet adesse aliquid, de quo aliquid affirmetur, vel negetur (§. 188.). Porro cum vnum alteri tribuere nequeas, vel ab eodem remouere, nisi quid adsit, quod tribuas, aut remoueas; euidens est, in omni quoque iudicio debere aliquid adesse, quod affirmetur, vel negetur (§. 188.).

§. 191. Illud, de quo aliquid vel affirmatur, vel negatur, dicitur *subiectum*; id vero, quod affirmatur, vel negatur, appellatur *praedicatum*.

§. 192. Vt adeo nunc intelligas, in omni iudicio debere adesse subiectum et praedicatum (§. 190. 191.); et quia omnis propositio siue enunciatio est iudicium verbis expressum (§. 187.): euidens est, ad omnem quoque propositionem subiectum et praedicatum requiri, siue terminum, quo res ista enunciatur, de qua iudicatur, et terminum, quo determinatur, quid rei vel conueniat, vel non conueniat.

Subie-

Subiecta et praedicata propositionum vocantur quoque *propositionum extrema*, quia ab initio et fine posita propositiones terminant.

§. 193. *Praeter subiectum et praedicatum in omni quoque propositione debet adesse copula. Demonstr.* Quia in omni enunciatione iudicium meum significo (§. 187.): in omni autem iudicio notiones vel coniunguntur, vel separantur, (§. 185.): consequens est, ut in omni propositione voce quadam opus sit, per quam notionum nexus vel separatio indicetur. Vox illa, quae subiectum praedicato coniungit, siue, quae nexum subiecti et praedicati indicat, dicitur *copula*. E. ad omnem propositionem praeter subiectum et praedicatum requiritur copula.

Copula autem siue terminus, qui nexum subiecti et praedicati indicat, est vox *EST*. Cui si particula *non* praefigitur, indicatur notionum separatio. Ille terminus *EST* aut ponitur expresse nonnumquam aut latet. In illo casu habet *copulam explicitam*, in hoc *implicitam* e. gr. *Deus est aeternus*, copula hic adest explicita, sed, si dicis: *Deus omnia conseruat*, copulam latere vides. Propositio enim resoluti ita debet: *Deus est conseruans omnia*. Copula a veteribus praeterea diuiditur in *copulam secundi adiecti et tertii adiecti*. Illa est, cum terminus *EST* nullum praedicatum post se habet, sed notat tantum rei existentiam, e. gr. *Deus est*. Si vero vox *EST* praedicatum post se habuerit, quod cum subiecto coniungit; dicitur *copula tertii adiecti*, e. gr. *Deus est aeternus*.

§. 194. Quae propositiones expressum subiectum, praedicatum et copulam habent, dicuntur *logicae et perfectae*; *imperfectae* autem dicuntur et *crypticae*, in quibus vel subiectum, vel praedicatum vel copula latent.

Huc referuntur quoque propositiones illae, in quibus nihil de altero vel affirmatur, vel negatur, quamuis nexus vocabulorum grammaticus obseruetur, quae vocantur *non logicae*. Ta-

les sunt propositiones optatiuae, imperatiuae, precariuae, interrogatiuae, exclamariuae, etc.

§. 195. Varias propositionum species triplici illa notissimaque quaestione, *quae? qualis? quanta?* euoluunt philosophi. Ad quaestionem, *quae sit propositio?* respondendum praecipiunt, quod sit vel *simplex*, vel *composita*. Ad quaestionem, *qualis est propositio?* respondent, quod sit vel *affirmatiua*, vel *negatiua*. Ad quaestionem denique, *quanta est propositio?* responderi volunt, est vel *uniuersalis*, vel *particularis*, vel *singularis*. De singulis sigillatim et distincte.

§. 196. *Propositio simplex*, quae *categoria* quoque dicitur, est, in qua praedicatum, sine vlla conditione adiecta, de subiecto enunciat.

E. gr. Haec propositio: *Deus est aeternus*, est propositio categorica. Sine vlla enim conditione de Deo praedicatum aeterni enunciat. *Propositionem simplicem* vocant quoque illam, quae vnico subiecto, et vnico praedicato constat.

§. 197. *Propositio composita* illa est, in qua vel plura simul subiecta locum habent, vel praedicata.

E. gr. *Deus est aeternus et omnipotens*. *Liberalitas et temperantia sunt virtutes*. Hae propositiones sunt compositae, quia in prima sunt plura praedicata, in altera vero plura subiecta. Ad propositiones compositas referunt: 1) *propositionem hypotheticam*, siue *conditionalem*, 2) *disiunctiuam*, 3) *copulatiuam*. De singulis sigillatim.

§. 198. *Propositio conditionalis* siue *hypothetica* est, in qua praedicatum tribuitur subiecto sub addita aliqua conditione.

E. gr. *Si Deus est ens sapientissimum, eligit optimum*; est propositio hypothetica siue conditionalis. De hac propositione hypothetica duas has obserues regulas. 1) *Conditio nihil ponit in esse*, i. e. quod sub conditione esse dicitur, illud nondum, sine illa adiecta conditione esse, existimandum est. E. gr.

Si

Si Caius diligens est, erit doctus. Si quis inde, omiſſa conditione, inferret; Caius erit doctus; contra hanc regulam peccaret. 2) *Conditio impoſſibilis habet vim negandi.* E. gr. ſi effeceris, vt heri fiat hodie, haeredem te opum mearum inſtituam, i. e. non te inſtituam haeredem. Cel. WOLFIVS recte exiſtimat *Log. Lat. p. 228.* omnes propoſitiones categoricas tacitam hypotheſin inuoluere. Cum enim nihil fit ſine ratione ſufficienti (§. 3.): debet quoque ſemper vel in ſubiectione naturae, vel extra eiusdem naturam deprehendi ratio, cur praedicatum ei vel competat, vel non. Ratio illa, ob quam praedicatum ſubiectione conuenit, dicitur *hypotheſis*, illud autem, quod ob illam rationem ſubiectione tribuitur, dicitur *theſis*. Vnde eſt, vt, *hypotheſin* et *theſin* omni propoſitioni ineſſe, iudicent accuratiores philoſophi. Conf. HEINECCIIVS *Element. Log. p. 39.* E. gr. ſi dixeris, *Deus eſt aeternus*, habes propoſitionem categoricam (§. 196.). Ratio vero debet addeſſe, cur dicas potius, *Deus eſt aeternus*, quam, *Deus non eſt aeternus*.

§. 199. *Propoſitio diſiunctiua* eſt, vbi ex pluribus praedicatis vnum tribuendum eſſe ſubiectione, affirmatur, ſed, quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

Eſt haec definitio Cel. WOLFII in *Log. Lat. p. 282.* Hanc propoſitionis diſiunctiuae definitionem ſequenti illuſtrabimus exemplo. E. gr. ſi quis dixerit: *aut anima eſt ſimplex, aut compoſita*; tunc alterutrum horum praedicatorum animae tribuendam eſt. Quodnam uero tribuendum ſit, non determinatur. Praedicata, quae in propoſitione diſiunctiua ſibi repugnant, dicuntur *membra diſiuncta*. De his propoſitionibus ſequentes notes regulas: 1) *Plena eſſe debet membrorum diſiunctorum enumeratio.* Vnde falſa eſt ſequens propoſitio: *Aut peccatum eſt ens creatum, aut increatum.* Datur enim adhuc ens introductum. 2) *Membra diſiuncta ſibi debent ita eſſe oppoſita, vt ſimul conſiſtere non poſſint.* Falſa hinc eſſet propoſitio: *Actio aut eſt pia aut decora.*

§. 200. *Propoſitio copulatiua* eſt, ſi ſubiectione et praedicatum ita connectuntur, vt vel vtrique ſubiectione ſigillatim poſſit tribui idem praedicatum, vel eidem ſubiectione poſſint tribui ſingula praedicata.

E. gr. *Deus eſt et omnipotens et omniſcius,*

§. 201. Cum propositiones formamus; tunc modum persaepe determinamus, quo, praedicatum subiecto conueniat, vel non conueniat. Quod cum fit, dicuntur propositiones istae *modales*.

Tales modi sunt quatuor: 1) *necesse est*, 2) *contingit*, 3) *possibile est*, 4) *impossibile est*. E. gr. *necesse est, mundum, sole splendente, illustrari*. *Contingit, nonnullos, qui philosophiae operam dant, in Atheismum prolabi*. *Possibile est, Titium aegrotare*. *Impossibile est, ut Scriptura sacra errores nobis tradat*.

§. 202. Propositiones adhuc considerandae sunt *exponibiles*. Sunt autem propositiones *exponibiles* eiusmodi propositiones, quae ob particulas quasdam aliquam inuoluunt difficultatem et multipliciter, ut per aliquot alias propositiones explicari debeant, si illis sua constare debet claritas.

Ad exponibiles referuntur 1) *propositiones exclusivae*, 2) *exceptivae*, 3) *restrictivae*, 4) *comparativae*.

§. 203. *Propositio exclusiua* est, in qua difficultatem et multipliciter sensum adferunt particulae exclusivae.

Sunt autem particulae exclusivae, *solus, vnicus, solum, tantum duntaxat* etc. E. gr. *sola fides iustificat*, est propositio exclusiua. *Exclusiua* est vel exclusi subiecti, vel exclusi praedicati. Illa est, vbi particula exclusiua refertur ad subiectum, e. gr. *sola fides iustificat*. Haec est, in qua particula exclusiua refertur ad praedicatum. E. gr. *Caius tantum calumniari nouit*, i. e. nihil aliud didicit, quam artem calumniandi. De exclusiua notamus hanc regulam: *exclusiua non excludit quoduis, sed tantum opposita* e. gr. si dicimus: *sola fides iustificat*, non excludimus hoc ipso meritum Christi aut gratiam Dei, sed tantum bona opera. Sed haec de exclusiua.

§. 204. *Propositio exceptiua* est, in qua particulae exceptivae difficultatem per sensum multipliciter adferunt.

Sunt

Sunt autem particulae exceptivae: *praeter, nisi, praeterquam, excepto*, etc. E. gr. *Omne ens, praeter Deum, est contingens*, est propositio exceptiva. Quomodo exponantur cum exclusivae, tum exceptivae, in lectionibus ipsis demonstrabitur.

§. 205. *Propositio restrictiva* est, in qua particulae restrictivae multiplicatum sensum ob difficultatem inferunt.

Sunt vero particulae *restrictivae* vel *limitativae*: *quatenus, qua, in quantum, quod attinet ad, quoad*, etc. E. gr. *Homo, qua animam, est incorruptibilis*. Propositiones restrictivae distinguuntur in propositiones *specificativas* et *reduplicativas*. De quibus speciatim in recitationibus.

§. 206. *Propositio comparativa* est, in qua particula aliqua comparativa subiecti praedicatique relationem ad se inuicem efficit.

Particulae autem comparativae sunt *magis, minus, plus, maxime*, etc. E. gr. *Atheismus est magis perniciosus, siue, est perniciosior, quam superstitio*. In omni autem comparativa propositione tria occurrunt, 1) res, quae inter se comparantur, 2) aliquid, in quo comparantur, quod vocant *tertium comparationis*, 3) requiritur, ut tertium comparationis vni rerum comparatarum maiori gradu tribuatur, alteri in minori. Id, cui tertium comparationis in maiori gradu tribuitur, dicitur *magis comparatum*. Id vero, cui tertium comparationis minori gradu tribuitur, dicitur *minus comparatum*; e. gr. in hac propositione, *WOLFIVS accuratius demonstrat, quam LEIBNITIVS*; res comparatae sunt *WOLFIVS* et *LEIBNITIVS*, tertium comparationis est *accurata demonstratio*, siue *rigor demonstrandi*, comparatum maius est *WOLFIVS*, comparatum vero minus est *LEIBNITIVS*. Quomodo propositiones comparativae exponantur, itemque quid sint propositiones *proprie* et *improprie* comparativae, docebo vberius in praelectionibus. Ceterum ad exponibiles referuntur a nonnullis quoque propositiones *inceptivae*, e. gr. *Caius incipit esse pius*; *desitivae*, e. gr. *Caius desinit esse diligens*; *continuativae*, e. gr. *Caius continuat esse diligens*, et denique *exhibitivae*. Definiunt autem Logici *propositionem exhibitivam* per eiusmodi propositionem, in qua loco subie-

Si *pronomen* adhibetur *demonstratiuum*, ad exhibendum alicui aliquid, quod est ex duabus rebus copulatum, quarum *principalis* minusque sensui obuia in praedicato exprimitur; altera vero, quae magis pater, non expressis verbis ponitur, et *vehiculum* appellatur. Sic, ostendo marsupio, pecunia repleto, dicere possum, *hoc est pecunia*; ubi res principaliter significata, est *pecunia*, vehiculum vero *marsupium*. Talis exhibitua propositio est illa Iesu! *Hoc est corpus meum*. Haecenus de *exponibilibus*, quas merito inter propositiones compositas retuleris, quippe quae non vnicum subiectum et praedicatum vnicum inuoluunt, sed plures omnino propositiones, si analysis instituat et expositio accedat.

§. 207. Ad qualitatem nunc propositionum accedimus, secundum quam omnis propositio vel *affirmans* est, vel *negans*.

§. 208. *Propositio affirmatiua* est, in qua praedicatum tribuitur subiecto, *negatiua* vero est, in qua praedicatum remouetur a subiecto.

Negatiuae propositionis signum est negatio NON, quae particula NON in propositionibus negatiuis semper ad copulam referri debet. Plures dantur casus, in quibus negatio ingredi potest compositionem, adeoque copulam non afficit. Deprehendimus in multis propositionibus, quod negatio terminum tantum aliquem, aut termini partem, cui NON immediate praepositur, afficiat. Quo in casu habes propositiones *infinitas*, e.gr. propositio infinita est sequens: *Adam in statu integritatis potuit non mori*. Sed propositio sequens est negatiua: *Adam in statu integritatis non potuit mori*. Haec falsa est propositio, illa vera.

§. 209. Propositio, ratione quantitatis, est vel *uniuersalis*, vel *particularis*. Illa est, si hypothesis siue conditio, sub qua praedicatum enunciat de subiecto, later in ipsa subiecti natura. WOLFIVS ita propositionem uniuersalem definit: in qua subiectum est terminus communis, species nempe vel genus; praedicatum

tum autem conuenit singulis speciei indiuiduis, vel singulis generis speciebus harumque indiuiduis.

E. gr. *Homo est rationalis*, est propositio vniuersalis; ratio enim siue hypothesis, sub qua rationalitas praedicatur de homine, latet in ipsa natura et definitione hominis. Subiectum in hac propositione est terminus vniuersalis, nempe species, et praedicatum est eiusmodi, vt ad omnia indiuidua, sub specie contenta, applicari queat.

§. 210. Signum vniuersalitat^s in propositione affirmatiua est vox *omnis*, in negatiua *nullus*.

§. 211. Cum propositio vniuersalis habet signum vniuersalitat^s sibi additum; tunc dicitur propositio *vniuersalis definita*. Cum vero propositio vniuersalis absque signo vniuersalitat^s adfuerit; tunc habes propositionem *vniuersalem indefinitam*.

E. gr. *Omnis homo est mortalis*, est propositio *vniuersalis definita*, quia hic comparat signum vniuersalitat^s. Sed si dixeris: *Homo est rationalis*, tunc haec quidem propositio est vniuersalis, sed *indefinita*.

§. 212. Perspicuum hinc est, *vniuersalitat^sem* propositionis minus recte cognosci ex signo vniuersalitat^s praeposito. *Demonstr.* Cum detur propositio vniuersalis indefinita (§. 211.); in propositione autem indefinita vniuersali nullum signum vniuersalitat^s compareat (§. cit.): manifestum est, signum vniuersalitat^s non efficere propositionem vniuersalem.

Sumas e. gr. hanc propositionem: *Omnis homo est eruditus*. Huic propositioni signum vniuersalitat^s praefixum vides, nec tamen est vniuersalis. Vt adeo minus recte a Scholasticis illa propositio dicatur vniuersalis, cuius subiecto praefigitur signum vniuersale. Aliud criterium allegetur necesse est, ex quo diiudicetur propositionis vel vniuersalitat^s, vel particularitat^s, idque ex ipsa subiecti natura desumi debet.

§. 213. Porro hinc liquet, recte affirmari a philosophis *propositiones indefinitas in communi sermone acquipollere vniuersalibus.*

Si quis e. gr. diceret indefinite: *Cantores amant humores, item Galli sunt adulteri;* neque *Cantores,* neque *Galli* has ferrent propositiones indefinitas, facile easdem admittari, si pro particularibus haberent. Hactenus de propositione vniuersali.

§. 214. Propositioni vniuersali opponitur *particularis.* Est autem propositio particularis, in qua subiectum est terminus communis, genus nempe vel species; praedicatum vero non conuenit, nisi quibusdam speciei, vel generis, indiuiduis. Nota particularitatis est vox *quidam.*

E. gr. *quidam homo est pius.* Hic, vt vides subiectum est terminus communis, nempe species, praedicatum autem est eiufinodi, vt non omnibus indiuiduis, sub hac specie contentis competat.

§. 215. Propositionis particularis subiecto nunc signum particularitatis praefigitur, nunc, omittitur. In illo casu habes *propositionem particularem,* eamque *definitam;* in hoc *propositionem particularem indefinitam.*

§. 216. Vt adeo hinc rursus intelligas, 1) signum particularitatis non pertinere ad naturam et essentiam propositionis particularis, generatim consideratae, sed tantum definitae (§ 215.); non ideo propositionem esse particularem, quamuis signum particularitatis sit praefixum.

Permagni refert, propositiones particulares in scientiis transformari in vniuersales. Id vero sequenti ratione fieri potest. Si propositionem habueris particularem; tum ad hypothesin conditionem, siue determinationem attendas, sub qua praedicatum subiecto competit, et eam determinationem addas: tum praedicatum subiectis omnibus competet, quae sunt sub iisdem
circum-

circumstantiis, iisdemque determinationibus gaudent. E. gr. Haec propositio: *quidam homo est Philosophus*, est propositio particularis. Si hanc propositionem commutare volueris in vniuersalem; rationem exquiras, cur hoc praedicatum quibusdam hominibus competat. Inuenies scilicet, quia quidam homines habitu rationes rerum perspiciendi et asserta sua demonstrandi gaudent. Hinc nunc efficietur vniuersalis propositio, si determinationem et conditionem addideris h. m. *Omnis homo, qui gaudet habitu, rationes rerum inuestigandi, et asserta sua demonstrandi, est Philosophus*. Ab hac consideratione dependet analysi propositionum, quae est resolutio in thesin et hypothesin. De qua analysi propositionum eiusque vsu plane insigni in recitationibus plura disseram.

§. 217. *Propositio singularis* est, cuius subiectum est indiuiduum, siue terminus singularis.

E. gr. *Caius est eruditus, Iosephus est castus*, sunt propositiones singulares.

§. 218. Ex his omnibus vides, omnes propositiones esse vel vniuersaliter affirmantes, vel vniuersaliter negantes; vel etiam particulariter affirmantes, vel particulariter negantes.

Differentiam hanc propositionum indicarunt scholastici per quatuor has vocales, A, E, I, O. A significat vniuersalem affirmantem, E vniuersalem negantem, I particularem affirmantem, O particularem negantem.

§. 219. Ad differentiam nunc accedimus propositionum, quoad obiectum et euidenciam earum. Quoad obiectum, siue rem illam, quae propositione continetur, omnis propositio diuiditur in propositionem *theoreticam* et *practicam*. Quoad euidenciam, siue praedicationis claritatem, propositio omnis est vel *demonstrabilis*, vel *indemonstrabilis*. De singulis sigillatim.

Hic vel maxime exponi debent propositiones, quas in Mathematicorum scriptis obuias esse nouimus, quasque ipsi peculiaribus nominibus in methodo sua a se inuicem discreuerunt.

§. 210. *Propositio theoretica* dicitur, in qua aliquid, quod subiecto inest, de eodem affirmatur, vel negatur. *Propositio practica* est propositio, in qua aliquid fieri posse affirmatur, vel fieri debere postulatur.

E. gr. *Homo est rationalis, Deus est aeternus*, sunt propositiones theoreticae. Haec autem propositio, *quicumque vult habitum sibi acquirere, debet actiones easdem crebrius repetere*, est propositio practica.

§. 221. *Propositio indemonstrabilis* dicitur, in qua nexus subiecti et praedicati intellectis terminis statim patet. In casu opposito propositio dicitur *demonstrabilis et demonstratiua*.

E. gr. Haec propositio: *fieri non potest, ut aliquid eodem tempore sit et non sit*, est propositio indemonstrabilis, quia statim per terminos patet. Sed haec propositio *anima est immortalis*, est propositio demonstrabilis, siue demonstratiua, quia haec propositio non est ex terminis manifesta, et in psychologia rationali ex multis aliis propositionibus demonstratur.

§. 222. *Propositio indemonstrabilis theoretica* vocatur *axioma*.

E. gr. Hae propositiones *totum est maius sua parte*, item, *impossibile est, idem simul esse, et non esse*, sunt axiomata. Veteres vocabant tritos Metaphysicorum canones quoque axiomata. Quia vero illi canones et dicitia philosophorum plerumque sunt propositiones sensus vagi et indeterminati, multisque adhuc exceptionibus obnoxiae; minus recte vocari posse illas axiomata riguroso sensu, in praelectionibus eomonstrabo. Axioma enim, vi vocis, indicat eiusmodi propositionem, cui auctoritas aliqua in convincendo competit, quaeque ob dignitatem suam et evidentiam internam assensum extorquet, ita, ut praesidiis alienis, quibus assensus extorqueatur, plane non indigeat. Conf. HAGEN de *Methodo mathematica*, p. 239. et BULFINGERI *dissertat. de Axiomatibus philosophicis*, Tubing. habita 1722. Ad axiomata referunt recentiores: 1) Omnem illam propositionem, quae ex unica definitione immediate deduci potest. Ita

enim

enim WOLFIVS in commentatione breui de *Methodo mathem.* §. 30. *Quidquid ex consideratione eorum, quae in vna definitione continentur, immediate deducitur, axioma vocamus, si quid rei conuenire, aut non conuenire, enunciet.* Sumas e. gr. hanc definitionem: *Spiritus est substantia, intellectu et voluntate praedita.* Si ex hac vnica definitione has positiones immediate deduxeris: *Spiritus est substantia; Spiritus est intellectu praeditus; Spiritus est voluntate praeditus. Quidquid non est intellectu et voluntate praeditum, illud non est spiritus;* tunc haec propositiones vocantur axiomata. 2) Ad axiomata referuntur *propositiones identicae*, in quibus idem, quoad vocem atque sensum de se ipso affirmatur. E. gr. tales propositiones identicae sunt sequentes: *Homo est homo.* Item: *Quidquid habet partes, illud gaudet quoque multitudinem partium.* 3) Et quia omnes definitiones sunt propositiones identicae (§. 146.): patet, propositiones, in quibus definitio praedicatur de definito, aut vice versa, de definitione definito, referri recte inter axiomata. E. gr. *Quidquid est spiritus, debet esse substantia intellectu et voluntate praedita.* Et, *quidquid est substantia intellectu et voluntate praedita, illud recte inter spiritus refertur.*

§. 223. *Postulatum dicitur propositio practica indemonstrabilis; siue propositio aliqua practica, quae immediate ex vnica definitione concipitur et deducitur.*

E. gr. *Definias felicitatem per statum durabilis gaudii.* Si ex hac vnica definitione has positiones deduxeris practicas: *Qui vult felicitatem potiri, debet id agere, vt in statu gaudii durabilis versetur.* Item: *Homo redditur felix per id, quod ipsi durabile gaudium affert,* tum haec propositiones dicuntur postulata.

§. 224. *Theorema vocatur propositio theoretica demonstrabilis, siue demonstratiua. Siue: Theorema est propositio theoretica, ex pluribus definitionibus, inter se collatis, eruta.*

E. gr. Haec propositio: *Ens simplex caret omni magnitudine,* est theorema, quia haec propositio debet demonstrari ex definitione *entis simplicis* et definitione *magnitudinis*. In omni
theo-

theoremate attendendum est ad duo momenta, *thesin* scilicet, siue ipsam *propositionem*, quae enunciat, quid rei conveniat, vel non, et *probationem thesios*, quae nexum, vel repugnantiam, ope idearum quarundam intermediarum citare luculenterque declarat. Probatio autem plerumque his litteris concluditur: Q. E. D. i. e. *quod erat demonstrandum*.

§. 225. *Problema* dicitur propositio practica, demonstrabilis, siue, est propositio practica ex pluribus definitionibus deducta.

E. gr. *Voluntas est emendanda per praecudiciorum abolitionem*. Haec propositio est demonstranda, et regulae practicae speciem induit. Vox *problematis* alias duplici potissimum sensu sumitur, 1) pro quaestione, quo operatio aliqua continetur producenda. Si autem modus operationis producendae indicatur; tum ille modus propagationis indicatus dicitur *solutio problematis*, e. gr. *Quomodo emendatur voluntas hominis?* est hoc sensu *problema*; solutio autem problematis esset sequens: *si in intellectu viua et distincta boni malive repraesentatio excitatur, tum efficitur id, ut voluntas nil appetat, nisi verum bonum, et nil auerseat, nisi verum malum. Quo ipso emendatur*. Vox *problematis* significat quoque propositionem et quaestionem dubiam, de qua in utramque partem disputari potest, e. gr. *num anima a parentibus propagetur*.

§. 226. *Corollaria*, quae alias quoque dicuntur *confectaria*, itemque *porismata*, sunt propositiones, quae sine multa ratiociniorum ambage ex definitionibus aliis inferuntur.

Si e. gr. hoc theorema fuerit positum: *Affectus turbant attentionem*, et ex hoc theoremate hanc propositionem eliqueris; E. et *ira turbant attentionem*; tunc haec vltima propositio dicitur *corollarium*.

§. 227. Singulis his propositionum generibus addi solent *scholia*, quae illustrant ea, quae adhuc obscura videri poterant.

Ad scholia itaque omnes illae annotationes pertinent, quibus vsus, propositionis demonstratae, historia, neque minus ratio,

tio, qua auctor ad hanc illamue propositionem peruenerit, explicantur. Si e. gr. *principium indiscernibilem* explicasses et demonstrasses, et in annotatione aliqua adiecta, vel primum huius principii auctorem, vel eiusdem usum, vel obiectiones nonnullorum, contra illud formatas, vel alia, hoc principium illustrantia, adferres; tunc integra illa annotatio, qua haec adferuntur, quae ad illustrandum principium indiscernibilem pertinent, diceretur *scholion*.

§. 228. *Lemma* dicuntur propositiones, ex aliena disciplina desumptae, et in subsidium adductae, ad demonstrationem alicuius propositionis in disciplina, quam tractamus, obuiuae, absoluendam.

E. gr. si in philosophia morali theorema demonstrare velles: *omnes actiones bonae vel malae sunt intrinsece et per suam naturam bonae vel malae*, ad hoc autem demonstrandum in subsidium vocares propositionem illam metaphysicam: *essentiae rerum sunt necessariae*; tunc haec propositio dicitur *lemma*.

§. 229. Hactenus de propositionum differentia. Proximum est, vt addamus quaedam de propositionum *affectionibus*, de quibus scholastici multa operose magis, quam vtiliter praeceperunt. Ad affectiones propositionum pertinent *α) oppositio β) subalternatio, γ) conuersio, δ) aequipollentia*. De singulis ea adferemus, quae nobis in accurata ratiocinatione vsui esse possunt.

§. 230. *Oppositio* est propositionum inter se pugnantium collatio, vbi vna affirmat, quod altera negat.

E. gr. inter duas has propositiones datur oppositio: *Mundus est ens contingens; Mundus non est ens contingens*. Diuiditur autem oppositio in *contrariam, contradictoriam, et subcontrariam*.

§. 231. *Propositiones*, in quarum vna vniuersaliter negatur, quod in altera vniuersaliter affirmatur, de eodem subiecto, dicuntur *contrariae*.

E. gr.

E. gr. *Omnis sapiens eligit optimum; Nullus sapiens eligit optimum*, sunt propositiones contrariae. De propositionibus contrariis nota hanc regulam. *Contrariarum propositionum utraque falsa esse potest, at numquam utraque vera.* Si has duas habueris propositiones: *O. eruditus est pius; N. eruditus est pius*; tunc facile vides, has duas propositiones esse contrarias, et ambas falsas.

§. 232. *Contradictoria propositio* est, quae idem praedicatum de eodem subiecto affirmat et negat; siue, cum propositiones vniuersaliter affirmantes et particulariter negantes, vel vniuersaliter negantes et particulariter affirmantes, inter se comparantur; tunc hanc *oppositionem* vocamus *contradictoriam*.

E. gr. *Omnis sapiens eligit optimum; quidam sapiens non eligit optimum.* De indole et requisitis verae contradictionis plura coram adferam. Nota interim, *contradictoriarum propositionum alteram semper veram, alteram falsam esse.*

§. 233. *Subcontraria oppositio* est inter particulares propositiones.

E. gr. *Quidam homo est doctus; quidam homo non est doctus.* De propositionibus subcontrariis nota est regula: *Subcontrariae propositiones ambae verae, at non ambae falsae esse possunt.* Duae haec propositiones modo memoratae sunt verae, sed duae falsae esse non possunt. Additur his *oppositio praekontraria*, qua in altera propositione singulari affirmatur, quod idem in altera singulari negatur. Regulae de hac sunt: 1) *Si his propositionibus altera vera est, altera necessario debet esse falsa*: 2) *Harum alterutram veritate semper eminere oportet.* Vid. DAN. RICHTERI Diss. de *oppositio- ne propositionum*, Ien. 1738.

§. 234. *Subalternatio* est illa propositionum affectio, qua propositio latior, siue maioris extensionis, includit propositionem angustio-rem, siue minoris extensionis, siue *subalternatio* est relatio vniuersalis propositionis atque particularis inter se, quae idem subie-
ctum

ecum idemque praedicatum habent. *Vniuersalis* propositio, quae includit particularem, dicitur *subalternans*. *Particularis* autem propositio, quae sub vniuersali continetur, dicitur *subalternata*.

E. gr. *Omne animal viuunt et sentit; quoddam animal viuunt et sentit*. Prior propositio dicitur subalternans: posterior subalternata. Hic notes velim regulas sequentes: 1) *Si subalternans est vera, subalternata quoque est vera*, Si e. gr. verum est, *omne animal viuere*; verum quoque est, *quoddam animal viuere*. Non vero vice versa, *si subalternata est vera, subalternans quoque erit vera*. Verum est, *quemdam hominem esse doctum*; non ideo verum est, *omnem hominem esse doctum*. 2) *Si subalternans est falsa, non ideo statim falsa est subalternata*. E. gr. falsum est, *omnem hominem esse doctum*, non vero ideo falsum est, *quemdam hominem esse doctum*. Harum regularum rationes in recitationibus enumerabo.

§. 235. *Conuersio* dicitur talis mutatio propositionis, vbi subiectum fit praedicatum, e. v. v. *salua* qualitate, seu veritate, propositionum.

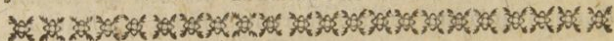
E. gr. Hae propositiones: *Omnis spiritus est intelligens, et omne intelligens est spiritus*, dicuntur conuerti. Prior propositio, cuius subiectum et praedicatum transponitur, dici solet *conuertendas* vel *conuersa*. Posterior, quae ex hac permutatione oritur, dicitur *conuertens*. Triplex statuitur conuersio: 1) *simplex*, qua eadem quantitas et qualitas propositionum seruetur. E. gr. *Nullus virtute praeditus calumniis delectatur*, E. *Nullus, qui calumniis delectatur, est virtute praeditus*. 2) *Per accidens* conuersio fit, qua mutatur quantitas propositionum. E. gr. *Omnis doctus est homo*, E. *quidam homo est doctus*. 3) *Per contrapositionem*, cum qualitas terminorum mutatur, qualitate et quantitate manente. E. gr. *Quidam homo non est sapiens*, E. *quoddam, quod non est sapiens, est homo*. His additur conuersio *per contradistinctionem* et *contradistinctionem*, illa est, qua propositio ita conuertitur, vt subiecto infinito nuncupato, et qualitas mutatur et quantitas, v. c. *Elias viuus in coelum est relatus*, E. *quicumque non viuus in coelum est relatus, non est Elias*; haec vero, qua propositio ita conuertitur, vt subiecto per terminum

infi-

infinitum exhibito, eadem et quantitas et qualitas retineatur, v. c. *quidam homines sunt docti, E quidam non docti siue indocti sunt homines.* vid. DAN. RICHTERI *diff. de Conuersione propositionum*, Hal. 1740.

§. 236. *Supereff aequipollentia propositionum.* Propositiones autem dicuntur *aequipollentes*, quae verbis quidem discrepant, sed sensum eundem habent.

E. gr. *Affectus turbant attentionem: mens nostra turbatur in attendendo ab affectibus*, sunt propositiones aequipollentes. Multa hic operosius a scholasticis sunt tradita, quae tamen recte cum Cel. SYRBJO ad lusus logicorum scholasticorum difficiles, referas. Quae hic sciri merentur, ea in ipsis scholis adducam. Quod reliquum, euoluatur Io. ALBERT. BEROKENKAMP *comment. logica de Affectionibus propositionum relatiuis*, Lemgou. 1743.



CAPITULUM VI.

DE

RATIOCINATIONE ET SYLLOGISMO.

§. 237.

HACTENUS actum est de iudicio et propositione. Cum vero idearum conuenientiam vel separationem non immediate semper perspicere possimus: illud fiat, necesse est, ope alicuius ideae tertiae, cum scilicet ex comparatione duarum idearum cum tertia colligimus, coniungendaene sint, an separandae. Atque ita ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertiam elicimus, quod vocant *ratiocinari*.

E. gr. si comparas *Deum* cum ente *indestructibili et simplici*, satis intelligis, *Deum* et *ens indestructibile* posse iungi. Atque ita nunc ratiocinium ita conficies: *O. ens simplex est ens*
inde-

indestructibile. Deus est ens simplex. E. Deus est ens indestructibile. Hic iudicium tuum, Deus est ens indestructibile, derivas ex duobus iudiciis hisce: O. ens simplex est ens indestructibile, Deus est ens simplex. Haec duo iudicia notionem communem habent, scil. ideam entis simplicis.

§. 238. *Hinc intelligis, ad omne ratiocinium non plures ideas requiri, quam tres, et tria tantum iudicia adesse debere. Demonstr.* Cum ratiocinium oriatur ex comparatione duarum idearum cum tertia (§ 237.): perspicuum est, in ratiocinatione non plures conceptus requiri, quam tres. Porro cum omne ratiocinium sit actus mentis, quo ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertium elicimus (§ 137.): manifestum est, ad omne ratiocinium non plura requiri, quam tria iudicia.

§. 239. Per experientiam deprehendimus, ordinem cogitandi in formandis ratiociniis ita procedere: I. Rem aliquam siue notionem ad genus aliquod vel speciem referimus, atque tum omne illud, quod de genere illo vel specie, ad quam obiectum retulimus, affirmatur, vel negatur, de ipso quoque obiecto, ad genus vel speciem relato, affirmamus, vel negamus. Hic est prior modus cogitandi in conficiendis ratiociniis. II. Ordo cogitationum quoque ita instituitur. Cum in obiecto A notas vel characteres animadvertimus, qui definitionem aliquam constituent: tunc obiecto illi A. definitum convenire iudicamus (§. 157.), et cum notas et characteres ab obiecto abesse observamus; tunc obiecto illi A definitum non convenire pronunciamus.

E. gr. *iram* referimus ad genus, nimirum *affectus*. Omne itaque illud, quod de affectu tibi suppeditat memoria vel imaginatio, e. gr. *quod affectus turbent attentionem*, eadem applicas ratione ad *iram*, sequentem in modum: O. *affectus*

BAYM. LOG.

G

turbas

turbat attentionem. O. ira est affectus, E. O. ira turbat attentionem. Hoc ratiocinium ad primum cogitandi modum est conformatum. Exemplum posterioris modi nunc habes: E. gr. in Caio obseruas, ipsum esse tranquillum et lactum in rebus aduersis. Cum vero per imaginationem tibi succurrat, hos characteres esse characteres hominis patientis, infer, Caium esse patientem, sequentem in modum: *Quicumque lactus et tranquillus est in rebus aduersis, ille est ptiens. Atqui Caius lactus et tranquillus est in rebus aduersis, E. Caius est ptiens.*

§. 240. Omnia itaque ratiocinia affirmatiua nituntur hac positione: *Quidquid de genere vel specie omni praedicari potest, illud etiam praedicatur de quouis sub illo genere vel specie comprehenso.* Item: *Cui competit definitio, illi quoque conuenit definitum.*

Atque his propositionibus absoluitur peruulgatum illud DICTVM DE OMNI, quod recte pro fundamento ratiociniorum affirmatiuorum habetur.

§. 241. Si negatiue ratiocinamur, tunc cogitationes nostras ad hanc regulam conformamus: *Quidquid ab genere vel specie omni remouetur, vel negatur, illud quoque de quouis sub illo genere vel sub illa specie contento negatur.* Item: *Cui non conuenit definitio, illi quoque non conuenit definitum.*

His comprehenditur DICTVM DE NULLO, quod adeo recte fundamentum ratiociniorum negatiuorum esse creditur.

§. 242. Ratiocinio, tamquam actu mentis interno, responderet *sylogismus*, tamquam actus externus, qui ideo vocatur *oratio*, ratiocinia mentis declarans, siue, *sylogismus* est ratiocinium verbis expressum.

Vocabula *συλλογισμὸν* et *συλλογισμοῦ*, ex scholis arithmeti-
corum ad logicos transferunt. Quemadmodum eaim arithmeti-
cus ex datis duabus quantitibus cognitis tertiam incogni-
tam elicit; ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex compara-
tione duarum idearum cum tertia colligit, num illae com-
ponen-

ponendae sint, an seiungendae? sunt verba HEINECCI
in *Element. Log.* §. 77.

§. 243. Ex quo patet: 1) Quemadmodum idea et terminus, iudicium et propositio, differunt, ita quoque differre ratiocinium et syllogismum. 2) Cum, quidquid valet de definitione, valeat quoque de definito (§. 157.): perspicuum est, quidquid demonstrari potest de ratiociniis, idem quoque valere de syllogismis.

§. 244. *Omnis itaque syllogismus tot constare debet terminis atque propositionibus, quot ratiocinium notionibus atque iudiciis constat. Demonstr.* Cum syllogismus sit ratiocinium verbis expressum (§. 242.): consequens est, ut, quot ratiocinium notionibus et iudiciis constat, tot debeat syllogismus complecti notiones, et iudicia verbis expressa. Notio, verbis expressa, dicitur terminus (§. 123.), et iudicium verbis expressum, dicitur propositio (§. 185.). E. quot ratiocinium notionibus et iudiciis constat, tot debet syllogismus terminis et propositionibus constare.

§. 245. *Syllogismus nec plures, nec pauciores debet continere terminos, quam tres. Demonstr.* Cum syllogismus tot constet terminis, quot ratiocinium ideis, siue notionibus (§. 244.); ad ratiocinium autem tantum tres requirantur ideae, siue notiones (§. 238.): manifestum est, syllogismum nec plures, nec pauciores debere continere terminos, quam tres.

ROETENBECCIUS in Logica hanc in rem ita pronunciat: in omni syllogismo est aliquid, 1) *de quo*, 2) *quod*, 3) *ex quo*, discurretur. Hinc tres etiam oriuntur termini. Cel. quidem RVDIGERUS ratiocinationem per quatuor terminos tamquam novum quid, inventam a se esse putat, *in sensu veri et falsi*, p. 341. Sed monstrabimus coram, si duo adfuerint medii

termini, tunc non adesse vnicum, sed plures syllogismos. Termini autem sunt 1) praedicatum conclusionis, 2) subiectum conclusionis, 3) terminus aliquis communis, qui exprimit ideam illam tertiam, cum quo subiectum et praedicatum conclusionis comparatur.

§. 246. Subiectum conclusionis dicitur *terminus minor*, et praedicatum conclusionis dicitur *terminus maior*. Terminus autem tertius, cuius ope conclusionis praedicatum cum subiecto conclusionis connectitur, dicitur *terminus medius*.

Praedicatum autem conclusionis ideo vocatur *terminus maior*, quia praedicatum plerumque est maioris extensionis et latitudinis, quam subiectum. Subiectum autem conclusionis dicitur ideo *terminus minor*, quia subiectum est minoris extensionis et latitudinis, quam praedicatum. Terminus autem medius dicitur *medius*, quia nexum constituit subiecti et praedicati conclusionis, adeoque hoc mediante, conclusionis subiectum cum praedicato combinatur. Praedicatum et subiectum conclusionis dicuntur quoque termini extremi, e. gr. sumas hunc syllogismum: *O. affectus turbat attentionem, O. ira est affectus, E. omnis ira turbat attentionem*, tunc terminus minor est *ira*, *ira* enim est subiectum conclusionis, terminus maior est, *turbat attentionem*, quia est praedicatum conclusionis; terminus medius est *affectus*, quia mediante idea *affectus*, praedicatum hoc potius, quam aliud, tribuitur *irae*, adeoque rationem hic terminus in se continet, cur de *ira* praedicem, quod *turbet attentionem*. Hos tres terminos dicunt esse *materiam syllogismi remotam*, quia omnis syllogismus componitur ex propositionibus, tamquam ex sua materia, omnes autem propositiones componuntur ex terminis, hinc terminos *principia materialia remota* syllogismorum dicimus. Haecenus de terminis.

§. 247. *Omnis syllogismus tribus constare debet propositionibus. Demonstr.* Tot syllogismus propositionibus constare debet, quot ratiocinium iudicii (§. 244.). Cum vero omne ratiocinium constare debeat tribus iudiciis (238.): oppido patet, syllogismum tribus quoque propositionibus constare debere.

§. 248.

§. 248. Prima harum propositionum dicitur maior, secunda minor, tertia conclusio. De singulis sigillatim.

§. 249. Maior propositio dicitur illa syllogismi propositio, in qua terminus maior, siue praedicatum conclusionis (§.246.), combinatur cum termino medio.

Dicitur haec propositio a CICERONE *propositio κατ' ἐξοχὴν*.

§. 250. *Propositio minor* est, in qua terminus minor, siue subiectum conclusionis, combinatur cum medio termino.

Dicitur alias haec propositio minor, *assumptio*, itemque *assumptum*.

§. 251. Maior et minor propositio, coniunctim sumtae, vocantur *praemissae*.

Dicuntur autem ideo praemissae, quia conclusioni praemittuntur. Alias nominantur *sumtiones*, *sumta*.

§. 252. *Conclusio* dicitur illa syllogismi propositio, quae ex combinatione terminorum, in praemissis syllogismi diuerforum, formatur.

E. gr. in hoc syllogismo: *Omne vitium animi tranquillitatem turbat, Avaritia est vitium, E avaritia animi tranquillitatem turbat*: Propositio maior est: *Omne vitium animi tranquillitatem turbat*. Propositio minor est: *Avaritia est vitium*. Conclusio est: *Avaritia animi tranquillitatem turbat*.

§. 253. *Figura* syllogismorum est dispositio medii termini cum duobus terminis conclusionis.

§. 254. Quot itaque modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis in praemissis potest disponi: tot habes syllogismi figuras.

§. 255. Constat ex combinationis doctrina, tres quantitates, quarum media bis sumi debet, non posse

nisi quadruplicem combinationis ordinem, praestare. In syllogismo igitur, in quo tres termini occurrunt (§. 245.), et quorum medius bis sumi debet in praemissis (§. 254.), non possunt esse, nisi quatuor combinationes medii termini cum extremis.

Patebit hoc vberius ex schemate sequenti, vbi S indicat subiectum conclusionis, siue terminum minorem, P significat praedicatum conclusionis, siue terminum maiorem, M innuit terminum medium.

1. fig.	2. fig.	3. fig.	4. fig.
M P	P M	M P	P M
S M	S M	M S	M S

Quintam transpositionem litterae M semel cum P et semel cum S non erues.

§. 256. *Quatuor tantum syllogismi figurae sunt possibiles.* Demonstr. Quot modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis in praemissis potest disponi; tot habes syllogismi figuras, siue, tot figurae sunt possibiles (§. 254.). Iam vero quatuor tantum modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis, siue extremis, potest disponi (§. 255.). E. quatuor tantum figurae syllogisticae sunt possibiles.

De singulis itaque figuris speciatim nunc acri sumus.

§. 257. *Figura prima est, vbi medius terminus in maiori propositione subiectum et in minori propositione est praedicatum, conf. schema (§. 255.) allegatum.*

E. gr. Omne ens cogitans est spiritus, Anima humana est cogitans, E. Anima humana est spiritus. Hic medius terminus, ens cogitans, est in propositione maiori subiectum, et in minori praedicatum.

§. 258. *Secunda figura est, vbi medius terminus in maiori et minori propositione est praedicatum.*

E. gr.

E. gr. O. animal viuit et sentit, N. lapis viuit et sentit,
E. N. lapis est animal.

§. 259. Tertia figura est in qua terminus communis siue medius in maiori et minori propositione est subiectum.

E. gr. O. animal viuit et sentit, O. animal est substantia,
E. qu. substantia viuit et sentit.

§. 260. Quarta figura est, vbi medius terminus in maiori propositione est praedicatum, in minori subiectum.

E. O. animal viuit et sentit, O. quod viuit et sentit, est substantia, E. quaedam substantia est animal.

§. 261. Explicatis hactenus figuris syllogismorum, nunc ad eorum leges siue regulas explicandas nos accingimus, quarum alias deprehendimus esse eiusmodi, vt ad omnes syllogismos, cuiuscumque demum figurae sint, pertineant, aliae vero tantum ad syllogismos huius illiusque figurae spectent. Illae sunt *generales*, hae vocantur *speciales*.

§. 262. Inter generales regulas referimus primo loco: *Syllogismus non debet plures habere terminos, quam tres.*

Hanc propositionem iam demonstrauius §. 245. Quia vero quatuor termini non *explicite* semper adsunt, sed variis rectisque modis irrepere solent, hos quidem modos, quibus quatuor termini syllogismum ingredi soleant, sigillatim perensebimus. 1) Quatuor termini adsunt, si *aequiuocatio* (§. 136.) in terminis locum habuerit. E. gr. *Omnis spiritus est intellectu et voluntate praeditus, Spiritus vini est spiritus, E. spiritus vini est intellectu et voluntate praeditus.* 2) Quatuor termini irrepere solent, per *suppositionis mutationem*. E. gr. *Omne ens est generis neutrius, Femina est ens, E. femina est generis neutrius.* Hic in prima propositione terminus *ens* supponitur *materialiter*, in altera vero *formaliter*, (Conf. §. 146. in annotat. 3) Quatuor

tuor termini ingrediuntur syllogismum per confusionem termini abstracti cum concreto. (§. 146. in annot.) E. gr. *Omnis iustitia est habitus, Caius est iustus, E. Caius est habitus.* Plura hanc in rem adieremus in praelectionibus.

§. 263. *Regularum generalium altera haec est. Medius terminus nunquam debet ingredi conclusionem. Demonstr.* Medius terminus est ille terminus, qui continet rationem in se, cur praedicatum in conclusione cum subiecto vel copuletur, vel non (§. 246.), adeoque est causa efficiens conclusionis (*per defin. caus.*) Cum vero causa efficiens non ingrediatur constitutionem effectus (*per princ. Ontol.*): patet, medium terminum non ingredi debere conclusionem. Potest haec regula ita quoque demonstrari. Medius terminus est terminus communis praemissarum (*per def.*) Conclusio vero est combinatio terminorum a praemissis diuersorum (§. 252.). E. medius terminus conclusionem non ingredi debet.

E. gr. *O. bonus miles est homo, Caius est bonus miles, E. Caius est bonus homo.* In hoc syllogismo medius terminus ex parte ingreditur conclusionem.

§. 264. *Ex puris particularibus nihil sequitur. Demonstr.* Cum omnes syllogismi nitantur dicto de Omni et Nullo (§. 240.), vi autem dicti de Omni et Nullo de nonnullis affirmetur vel negetur, quod de omni genere vel specie affirmatur vel negatur (§. 240 241.): consequens est, vt, si conclusio est particularis, vna praemissarum sit vniuersalis. Vt adeo ex puris particularibus nihil sequi constet.

Non valet consequentia in hoc syllogismo: *Qu. homo est pius, Qu. homo est impius, E. qu. impius est pius.*

§. 265. *Ex puris negantibus nihil sequitur. Demonstr.* Syllogismus, in quo purae negatiuae adhiben-

rum, peccat contra dictum de Nullo. Vi enim huius dicti ita concludendum est: Non competit omni: E, etiam huic non competit (§. 241.). Ut vero demones, remoueri siue negari aliquid de hoc individuo vel hac specie, quia idem remouetur de genere; requiritur, ut ostendas, hoc individuum, siue hanc speciem, sub specie, vel genere, contineri, adeoque affirmatiua vna praemissarum esse debet. Quo ipso intelligitur, *ex puris negatiuis nihil sequi.*

E. gr. non valet, si ita argumentaris: *N. impius saluatur, N. pius est impius, E. N. pius saluatur.*

§. 266. *Non sit plus vel minus in conclusione, quam fuit in praemissis. Demonstr.* Ponamus plus esse in conclusione, quam fuit in praemissis; tunc noua aliqua determinatio vel ad subiectum, vel ad praedicatum conclusionis accedet, quae non adfuit in praemissis, adeoque subiectum vel praedicatum conclusionis alium acquireret significatum, quam habuit in praemissis, sicque ex immutato sensu terminorum quatuor exorientur termini. Cum vero in syllogismo non debeant esse plures termini, quam tres (§. 245.): consequens est, ut in conclusione non debeat plus esse, quam fuit in praemissis. Porro cum fuerit in conclusione minus, quam fuit in praemissis; tunc determinatio aliqua vel subiecti vel praedicati, quae adfuit in praemissis, in conclusione omitetur. Ex quo iridem alius terminorum sensus emergit, adeoque quatuor hinc oriuntur termini. Cum vero quatuor terminos adesse debere, negetur (§. 245.): sequitur, ut non minus adesse debeat in conclusione, quam fuit in praemissis.

E. gr. *Qui mundum contemnit, iniurias patitur. Qui Christum sequitur, mundum contemnit, E. qui Christum sequitur, in aeternum iniurias patitur.*

§. 267. *Pars debilior* praemissarum dicitur praemissa particularis et negatiua.

§. 268. *Conclusio sequi debet partem debiliorem, i. e. si vna praenissa fuerit vel particularis, vel negatiua, tunc conclusio quoque debet esse particularis, vel negatiua.* *Demonstr.* Ponamus enim, conclusionem esse vniuersalem, quum vna praemissa fuerit particularis, tunc plus erit in conclusione, quam est in praemissis. Propositio enim vniuersalis plus semper continet, quam propositio particularis. Cum vero non debeat esse plus in conclusione, quam fuit in praemissis (§. 266.); perspicuum est, conclusionem non debere esse vniuersalem, sed particularem, cum vna praemissarum fuerit particularis. Praemissa particularis dicitur *pars debilior* praemissarum (§. 267.). E conclusio sequi debet partem suam debiliorem. Porro ponamus, conclusionem esse affirmatiuam, si vna praemissarum fuerit negatiua, tunc eiusmodi argumentandi ratio erit contra Dictum de Nullo. Vi enim Dicti de Nullo negandum est de quibusdam, quod de omni negatur (§. 241.) Requirit itaque Dictum de Nullo 1) propositionem, qua B negatur de A, quae est maior propositio adeoque negatiua: 2) requirit propositionem, qua ostenditur, seu affirmatur, C contineri seu comprehendi sub A, quae est minor propositio, adeoque affirmatiua; 3) postulat propositionem, qua negatur C de A, quae est conclusio, adeoque negatiua. Ut adeo videas, conclusionem debere esse negatiuam, si vna praemissarum fuerit negatiua, atque ita, conclusionem sequi semper partem debiliorem, hinc intelligitur.

Hae sunt regulae generaliores syllogismorum, quae omnibus syllogismis cuiuscumque figurae sunt communes. Nunc
ad

ad speciales easque primae figurae regulas explicandas et demonstrandas accedamus.

§. 269. *In prima figura maior propositio semper debet esse vniuersalis. Demonstr.* Vi dicti de Omni ita semper argumentandum. Quodcumque valet de omni, valet quoque de singulis, adeoque a genere ad speciem determinatam concludere debemus (§ 240.). Si vero maior propositio non est vniuersalis, tunc non a genere ad speciem, siue, a propositione subalternante ad subalternatam concludimus. Adeoque eiusmodi syllogismus non quadrat ad Dictum de Omni. Ponamus, maiorem propositionem esse particularem, tunc conclusio quoque debet esse particularis, quia conclusio sequi debet partem suam debiliorem (§. 268.). Iam vero si conclusio est particularis, minor quoque propositio deberet esse particularis, conclusio enim et minor propositio habent idem subiectum. Eodem itaque modo, quo subiectum in conclusione cum suo praedicato connectitur, debet quoque in minori propositione connecti; alias significatus et sensus terminorum immutaretur, adeoque quatuor inde exurgerent termini, quod est contra §. 245. Sic haberes puras particulares. Cum vero ex puris particularibus nihil sequatur (§. 264.), minor propositio, si maior fuerit particularis, non potest esse particularis, sed debet vniuersalis esse. E. si maior propositio in prima figura esset particularis, tunc minor propositio deberet esse particularis et vniuersalis simul. Particularis deberet esse, quia subiectum in minori propositione eodem modo cum praedicato connecti debet, quo subiectum in conclusione cum suo praedicato coniungitur. Vniuersalis deberet esse, quia ex puris particularibus nihil sequitur. Cum

vero

vero impossibile et absurdum sit, aliquam propositionem simul esse vniuersalem et particularem; absonum quoque est, propositionem maiorem esse particularem.

E. gr. Non valet consequentia, si ita argumentaris. *Quoddam ens est corpus. O. spiritus est ens. E. qu. spiritus est corpus.*

§. 270. *Propositio minor in prima figura non debet esse negatiua, sed affirmatiua. Demonstr.* Dicitur enim de Nullo requirit, vt, quod negatur de genere A in propositione maiori, idem negatur de specie C in conclusione (§. 241.). Cum vero in conclusione non possis de specie C negare id, quod in maiori propositione de genere A negasti, nisi ostenderis, affirmatiue in minori propositione speciem C contineri seu comprehendi sub genere A: manifestum est, minorem propositionem, vi dicti de Nullo, debere esse affirmatiuam.

Hinc non valet consequentia, si ita argumentari velis: *Quicquid sui sibi conscius est, illud existit, Atqui hic mundus non est sui sibi conscius, E hic mundus non existit.*

§. 171. *Cum conclusio in prima figura vniuersaliter affirmat, tum utraque praemissarum vniuersaliter affirmans esse debet. Demonstr.* Fac enim, conclusionem esse vniuersaliter affirmantem, nec vtramque praemissarum esse vniuersaliter affirmantem; tunc aut maior propositio non erit vniuersaliter affirmans, aut minor, aut vtraque simul. Si maior propositio non est vniuersaliter affirmans; debet esse particulariter affirmans. Cum vero demonstratum sit, maiorem propositionem non posse esse particularem (§. 269); relinquatur id, vt debeat esse vniuersalis. Minor propositio quoque non potest esse particularis. Si enim haec fuerit particularis; tunc conclusio quoque debet esse particula-

ricularis, (quia sequitur partem debiliorem (§. 268.) quod est contra hypothefin. Neque vtraque praemissarum potest simul esse particularis, quia sic conclusio deberet quoque esse particularis, quod rursus est contra hypothefin. Vt taceam, ex puris particularibus nihil sequi (§. 264.). Relinquitur itaque id, vt, si conclusio fuerit vniuersalis, praemissarum vtraque debeat esse vniuersalis.

§. 272. *Quoties in prima figura conclusio fuerit vniuersaliter negans, maior propositio debet esse vniuersaliter negans, minor vero vniuersaliter affirmans. Demonstr.* Cum maior propositio in prima figura non possit esse particularis (§. 269.); debet esse vniuersalis. Si vero maior propositio debet esse vniuersalis, tunc erit aut affirmans, aut negans. Fac, esse eandem affirmantem, tunc, quia minor propositio in prima figura quoque esse debet affirmans (§. 270.), conclusio non potest esse negatiua, sed erit affirmans: quod vero cum hypothefi pugnat. E. si conclusio erit vniuersaliter negans, maior quoque debet esse vniuersaliter negans. Quod autem propositio debeat esse vniuersaliter affirmans, cum conclusio fuerit vniuersaliter negans, ita probamus. Minorem debere esse in prima figura affirmantem, probauimus (§. 270.). Si itaque est affirmans, tunc aut vniuersaliter affirmat, aut particulariter. Fac, minorem propositionem particulariter affirmare, tunc conclusio quoque debet esse particularis, quia conclusio et minor propositio vnum idemque subiectum habent, quod eodem modo in minori propositione combinari debet cum suo praedicato, quo connexum est in conclusione cum praedicato. Cum vero conclusionem hic assumamus vniuersaliter negantem, non potest esse

esse particularis, adeoque minor propositio, si conclusio fuerit vniuersaliter negans, debet esse vniuersaliter affirmans.

§. 273. *Cum in prima figura conclusionem particularem eamque affirmantem habueris, tunc maior propositio debet esse vniuersalis, et quidem affirmans, minor vero affirmet particulariter. Demonstr.* In prima figura minor propositio et conclusio vno eodemque subiecto gaudent, adeoque minor propositio et conclusio eandem habent quantitatem; alias diuersimode idem subiectum, siue idem terminus acciperetur. Ex qua diuersa acceptione quum oriantur quatuor termini, quod est contra §. 245. intelligitur, in prima figura debere esse minorem propositionem particularem, cum fuerit conclusio particularis. Porro cum minor semper debeat esse in prima figura affirmans (§. 270.); consequens est, vt, si conclusio est particulariter affirmans, minor quoque particulariter affirmans esse debeat. Atque in hoc casu maior debet esse vniuersalis. Fac enim, esse eam particularem; tunc habebis puras particulares, ex quibus nihil sequitur (§. 264.). Fac porro, esse eam negatiuam, tunc conclusio quoque erit negatiua, quia conclusio sequitur partem debiliorem (§. 268.); quod est contra hypothesin. E. cum conclusio est particulariter affirmans, tunc maior propositio debet esse vniuersalis affirmans.

§. 274. *Quoties in prima figura conclusio fuerit particularis et quidem negatiua, toties maior propositio debet esse negatiua, et quidem vniuersaliter, et minor propositio debet esse particulariter affirmans. Demonstr.* Si conclusio negat, vna ex praemissis quoque debet esse negans

gans

gens (§. 273.)
propositio de
est si conclud
debet esse
lariter negat
esse particu
bent subiec
bent quanti
bet esse par
conclusio est
particularit
gatiua (per
bus nihil
propositio
fit vniuers
§. 275.
rae. In se
esse vniuers
dedimus
nem mai
vniuersal
E. gr. r
tus fuerit
E. Quod
§. 276.
negatiua, I
altera pra
conclusio
rem (§. 27
in sequen
enim neg
milliarum

gans (§. 273.) Cum vero in prima figura minor propositio debeat esse affirmans (§. 270.); perspicuum est, si conclusio est negatiua, maiorem propositionem debere esse negatiuam. Porro si conclusio est particulariter negans; tum minor quoque propositio debet esse particularis, quia minor et conclusio idem habent subiectum, adeoque etiam eandem habere debent quantitatem. Si vero minor est particularis, debet esse particulariter affirmans (§. 270.) Ergo, si conclusio est particulariter negans, minor debet esse particulariter affirmans. Et quia maior debet esse negatiua (*per demonstrat.*), ex puris autem particularibus nihil sequitur (§. 264.); relinquatur, ut maior propositio, si conclusio fuerit, particularis negans, sit vniuersaliter negatiua.

§. 275. Pergimus nunc ad regulas secundae figurae. In secunda figura maior propositio semper debet esse vniuersalis. Ratio huius regulae eadem est, quam dedimus (§. 269.) vbi demonstrauius, propositionem maiorem in prima figura semper debere esse vniuersalem.

E. gr. non sequitur, si in secunda figura ita argumentatus fueris: *Qu. substantia est spiritus, N. corpus est spiritus, E. Quoddam corpus non est substantia.*

§. 276. In secunda figura conclusio semper debet esse negatiua. *Demonstr.* Cum semper in secunda figura altera praemissarum deprehendatur esse negatiua, conclusio autem sequi debeat partem suam debiliorem (§. 268.): consequens est, ut conclusio quoque in secunda figura debeat esse negatiua. Propositio enim negatiua refertur ad partem debiliorem praemissarum.

§. 277. *In tertia denique figura minor semper sit affirmans.*

Rationem huius regulæ iam dedimus §. 270. ubi demonstrauimus, in prima figura minorem propositionem debere esse affirmatiuam.

§. 278. *In tertia figura conclusio semper sit particularis. Demonstr.* Cum in tertia figura vnam præmissarum semper deprehendamus particularem, particularis autem propositio referatur ad partem debiliorem præmissarum (§. 267.), et conclusio imitari debeat partem suam debiliorem (§. 268.): sequitur, ut conclusio in tertia figura debeat semper esse particularis.

§. 279. Hactenus de figuris syllogismorum regulisque singularum figurarum. Quia vero deprehendimus, propositiones in qualibet figura secundum quantitatem et qualitatem alia aliaue ratione disponi, simulque comperimus, nouas hinc oriri syllogismorum species, ex diuersa trium propositionum dispositione oriundas, paucis perspiciemus.

§. 280. Nouae autem hae syllogismorum species, sub certa figura tamquam sub genere comprehensæ, dicuntur *modi syllogismorum*, ut adeo modum definiamus per dispositionem trium propositionum secundum has quatuor differentias, A, E, I, O.

Hæ quatuor vocales, quæ diuersitatem propositionum ratione quantitatis et qualitatis indicant, possunt in tribus propositionibus multiplici ratione transponi, quod ostendit LEIBNITIVS de *Arte combinator. Probl. II. n. 15. p. 13.* Sexaginta quatuor harum vocalium in tribus positionibus transpositiones esse possibiles, commonstrat HANSCHEIVS, item CROSA in *Log. 542.* Tot itaque etiam modi sunt possibiles, ex quibus aliqui tantum sunt, qui regulis syllogisticis conformes sunt, et qui

qui adeo in syllogismis legitimis adhiberi possunt. Modi itaque legitimi, et qui concludunt, ab illegitimis distinguuntur per regulas, in antecedentibus §§. demonstratas. Aristotelici vocabulis quibusdam illos modos expresserunt, in quibus vocales quantitatem et qualitatem propositionum significant, litterae autem consonae ideo sunt adiectae, vt memoriae consuleretur. Inveniunt praeterea hae voces nobis in eo, vt statim possimus intelligere, quot modis praemissae ratione quantitatis et qualitatis variari possint.

§. 281. Scholasticorum nomina, quibus modos et varias species syllogismorum expresserunt, sequentibus versiculis comprehenduntur.

PRIMAE FIGURAE MODI.

BARBARA, CEIARENT, *primae*, DARII FERIOQUE.

MODI SECUNDAE FIGURAE.

CEFARE, CAM ECTES, (CACTENEN,) FESLONO, BAROCO, FACRONO, *secundae*.

MODI TERTIAE FIGURAE.

Tertia, grande sonans, recitat: DARAPTI, FELAPTON,

adiungens DISAMIS, DATISI, BOCARD, (DOCAMBRO) FERISON.

CALEMES, (CACTENEN,) BAMALLP, DIMATIS, FESAPO, FRESILO.

§. 282. Singulorum modorum exempla subiungemus, ne quid tibi obscurum maneat.

FIGURAE I.

BAR *Omnis affectus turbat attentionem,*

BA *Omnis ira est affectus,*

BAVM, LOG.

H

RA

- rA *E. Omnis ira turbat attentionem.*
 cE *N. ens simplex habet figuram,*
 lA *O. anima humana est ens simplex,*
 rEnt *E. N. anima humana habet figuram.*
 dA *O. virtute praeditus est felix,*
 rI *Qu. homo est virtute praeditus,*
 I *E. Qu. homo est felix.*
 fE *N. impius saluatur,*
 rI *Qu. homo est pius,*
 O *E. Qu. homo non saluatur.*

SECUNDAE FIGURAE.

- cEf *N. virtus animi tranquillitatem turbat,*
 Ar *O. invidia animi tranquillitatem turbat,*
 E *E. N. invidia est virtus.*
 cAm *O. philosophus existentiam Dei credit,*
 Es *N. Atheus existentiam Dei credit,*
 trEs *E. N. Atheus est philosophus.*
 fEs *N. philosophus impugnat existentiam Dei,*
 rI *Qu. homo impugnat existentiam Dei,*
 nO *E. Qu. homo non est philosophus.*
 bAr *O. philosophus providentiam Dei concedit,*
 Oc *Qu. homo providentiam Dei non concedit,*
 O *E. Qu. homo non est philosophus.*

FIGURAE TERTIAE.

- dAr *O. pius saluatur,*
 Ap *O. pius est homo,*
 rI *E. Qu. homo saluatur.*
 fEl *N. vitium animi tranquillitatem promouet,*
 Ap *O. vitium inest homini.*

tOn *E. quoddam, quod inest homini, animi tranquillitatem non promouet.*

dIs *Quoddam vitium corpus nostrum destruit,*
Am *Omne vitium tranquillitatem turbat,*

Is *E. quoddam, quod tranquillitatem animi turbat, destruit corpus nostrum.*

dAt *O. affectus est appetitus, vel auersatio,*

Is *Qu. affectus est in se malus,*

I *E. quoddam, quod in se malum est, est appetitus, vel auersatio.*

bOc *Quidam affectus non est bonus,*

Ar *O. affectus est appetitus,*

dO *E. quidam appetitus non est bonus.*

fEr *N. vitium felicitatem nostram promouet,*

Is *Quoddam vitium est dulce,*

On. *E. quoddam dulce non promouet felicitatem nostram.*

Non opus est, vt modos quartae figurae speciatim per-
ceuseamus. Rarius enim occurrunt syllogismi quartae figu-
rae, neque modi, qui a quibusdam hic commemorantur,
videntur multum nobis adferre vtilitatis, memoriae licet
eisdem imprefferimus. Ceterum, vt submonuimus iam
iam, modi recensiti ideo sunt nobis familiares reddendi,
vt, quomodo a legitimis illegitimi syllogisimi distingui de-
beant, eo facilius peripiciamus. Si felicitet vocales adfuerint,
quae nulli modorum recensitorum respondeant, tum, syllo-
gisinum non quadrare ad modum, colligimus.

§. 283. *Ex his nunc vides, primam figuram omni-
bus conclusionibus, cuiuscumque sint qualitatis aut quanti-
tatis, inferendis sufficere. Demonstr.* Cum conclusio sit
propositio illa syllogisimi, quae ex combinatione
terminorum, in praemissis syllogisimi diuerforam,
fermatur (§. 252.), omnis autem propositio sit vel

vniuersaliter affirmans, vel vniuersaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans (§ 218.); consequens est, vt conclusio quoque sit vel vniuersaliter affirmans, vel vniuersaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans. In quacumque itaque figura conclusiones vniuersaliter affirmantes, et vniuersaliter negantes, item particulariter affirmantes et particulariter negantes inferri possunt, illa figura conclusionibus cuiusque quantitatis, et qualitatis inferendis sufficit. Atqui in prima figura inferuntur conclusiones vniuersaliter affirmatiuae, id quod modus *barbara* indicat; item vniuersaliter negatiuae, id quod perspicis ex modo *celarent*; item particulariter affirmatiuae, quod modus *darui* ostendit; et denique particulariter negatiuae, quod modus *ferio* innuit. E. prima figura conclusionibus cuiusque qualitatis et quantitatis inferendis sufficit.

§. 284. *Ex his intelligitur, recte primam figuram pro perfectissima haberi et ceteris omnibus multum praestare. Demonstr.* Cum in prima figura conclusiones cuiusque quantitatis et qualitatis inferantur (§. 233.); illa autem figura merito pro optima et perfectissima habeatur, in qua omnis generis conclusiones probari possunt; dubitari non potest, primam figuram recte pro perfectissima haberi. Porro cum in reliquis figuris non omnis generis conclusiones probari et inferri queant; in secunda enim figura conclusiones tantum adsunt negatiuae (§. 276.), et in tertia tantum particulares conclusiones habes (§. 278.) facile patet, primam figuram ceteris multum praestare.

Hinc est, vt 1) nonnulli Logicorum contenti sint tantum prima figura, quia haec est simplicissima et naturalissima, et dictum

Etum de Omni et Nullo directe sequitur. Hinc est, vt 2) syllogismos ceterarum figurarum commodissime reduci posse ad syllogismos primae figurae, qiant. Est autem *reductio syllogismorum* illa transformandi syllogismos methodus, qua syllogismi secundae, tertiae et quartae figurae in syllogismos, primae figurae commutantur, et per figurae primae consequentias dicto de Omni et Nullo conformantur. E. gr. *fumas hunc syllogismum secundae figurae. N. inuidus tranquillitatem animi promouet, O. virtute praeditus tranquillitatem animi promouet, E. N. virtute praeditus est inuidus.* In hoc syllogismo, vt vides, est medius terminus praedicatum in vtraque praemissarum, adeoque syllogismus secundae figurae. Hunc si conuertimus et reducimus ad syllogismum primae figurae, tunc sequens syllogismus primae figurae prodibit: *N. qui tranquillitatem animi promouet, est inuidus, O. virtute praeditus tranquillitatem animi promouet. E. N. virtute praeditus est inuidus.* Plura de reductione syllogismorum adferemus in ipsis nostris praelectionibus, eaque, quae de variis modis syllogismos reducendi copiosius tradiderunt veteres, fidelissime et perspicue explicabimus. Inter ea M. Io. FRANC. WAGNERI *doctrinae de figuris, modis ac reductione syllogismorum distincta expositio*, Helmst. 1757. euoluatur.

CAPVT VII.

DE

SYLLOGISMIS MINVS ORDINARIIS
ITEMQVE CONSEVENTIIS
IMMEDIATIS.

§. 285.

HACTENVS de syllogismis actum, in quibus formae ordinariae habetur ratio. Cum vero in nonnullis syllogismis formam ordinariam occultari ab eademque recedi, deprehendamus; de iis quidem nunc exponemus.

H 3

§. 286.

§. 286. Syllogismus, in quo forma ordinaria la-
ret, dicitur *crypticus*.

Forma autem ordinaria in syllogismo cryptico triplici
modo occultatur, a) per *propositionum transpositionem* e. gr.
Minor. Quidam homo inimicis iniurias condonat, *Maior*.
Quicumque inimicis iniurias condonat, est *generosus*, *Con-*
clusus E. quidam homo est generosus. Eiusmodi syllogismi
oratoribus maxime sunt familiares, qui artis esse putant, ar-
tem occultare. Conf. BERGERI *dissertat. de Crypti oratoria*.
β) Forma ordinaria occultatur per *aequipollentiam propo-*
sitionum, e. gr. O. *virtute praeditus est felix*, O. *castus virtuti est*
deditus, E. *quicumque est castitatis amans, felicitate potiatur ne-*
cesse est. γ) Forma ordinaria later per alterutrius praemissae
omissionem, e. gr. *Caius est virtute praeditus*, E. *Caius est fe-*
lix. Hic omittitur maior propositio, scilicet haec: *Quicumque*
est virtute praeditus, ille est felix.

§. 287. Eiusmodi syllogismus crypticus, in quo
vna praemissarum deest, dicitur *Enthymema* siue *Syl-*
logismus enthymematicus.

§. 288. Si in enthymemate praemissa et conclusio vnum
idemque habuerit subiectum, tunc deest maior propositio.
Sin vero praemissa et conclusio vnum idemque habuerit
praedicatum, tunc deest minor propositio. *Demonstr.*
In enthymemate semper deest vna praemissarum
(§. 287.). Minor propositio est illa, in qua subie-
ctum illud, quod in conclusione comparet, cum me-
dio termino connectitur (§. 250.) E. si in enthyme-
mate vna praemissarum adest, in qua idem subiectum
reperitur, quod est in conclusione; minor adest pro-
positio in enthymemate, consequenter maior propo-
sio desiderabitur. Porro cum maior propositio sit
illa, in qua idem praedicatum cum medio termino
combinatur, quod reperitur in conclusione (§. 249.):
consequens est, vt tunc adsit maior propositio in enthy-

mema-

memate, si praedicatum praemissae et conclusionis fuerit vnum idemque, adeoque deficit tunc minor propositio, cum praedicatum praemissae et conclusionis fuerit vnum idemque.

E. gr. O. virtute praeditus est felix. O. castus est felix. In hoc enthymemate deest minor propositio, quia praedicata sunt eadem. Totus syllogismus in forma ordinaria foret sequens: O. virtute praeditus est felix. O. castus est virtute praeditus, E. O. castus est felix. Si vero dixeris: O. castus est virtute praeditus, E. O. castus est felix, tum deest maior propositio, hoc modo supplenda: O. virtute praeditus est felix, O. castus est virtute praeditus, E. O. castus est felix. Huc referunt quoque syllogismum contractum, in quo conclusio tantum adest, annexo termino medio, e. gr. cogito, E. sum, i. e. quia cogito ego, ideo ego existo. Hic terminus minor est ego, terminus maior est, existo, et terminus medius est, cogito. Totus itaque syllogismus foret sequens in forma ordinaria: *Quicumque cogitat, ille est, Atqui ego cogito, E. ego sum, siue existo.*

§. 289. Ad syllogismos, a forma ordinaria recedentes, referimus quoque *syllogismos compositos*. *Syllogismus autem compositus* est, in quo vel vna, vel ambae praemissae sunt propositiones compositae.

§. 290. *Triples datur syllogismus compositus, conditionalis scilicet seu hypotheticus, disiunctiuus et copulatiuus. Demonstr.* Cum syllogismus compositus sit ille, qui constat propositione composita, (§. 289.), triplex autem sit propositio composita, conditionalis scilicet seu hypothetica, disiunctiua et copulatiua (§. 197.); manifestum est, triplicem quoque dari syllogismum compositum, conditionalem scilicet seu hypotheticum, disiunctiuum et copulatiuum. De singulis speciatim acturi sumus.

§. 291. *Syllogismus hypotheticus siue conditionalis, est, si maior propositio fuerit hypothetica (§. 198.).*

E. gr. *Si homo est rationalis, consequens est, ut homo sit libertatis capax. Atqui homo est rationalis, E. homo quoque est libertatis capax.*

§ 292. Quia syllogismus hypotheticus ille est, ex quo maior propositio est hypothetica (§. 291.), propositio autem hypothetica ad compositas refertur (§. 198.), omnis vero propositio composita plures vna propositiones inuoluit (§. 197.): palam est, syllogismi hypothetici propositionem maiorem plures vna propositiones inuoluere. Illa propositio, quae particulam conditionalem sibi praefixam habet, siue, quae conditionem de subiecto enunciat, sub qua ipsi praedicatum competit, vel non competit, dicitur *antecedens*. Illa autem propositio, in qua praedicatum subiecto illi tribuitur, dicitur *consequens*. Nexus autem inter antecedens et consequens dicitur *consequentia*.

E. gr. *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se. In propositione hypothetica antecedens est haec propositio: mundus est ens contingens, consequens vero est altera propositio: mundus habet causam sui extra se.*

§. 293. Si in syllogismo aliquo hypothetico membrum aliquod praemissae ita repetitur, vti in eodem reperitur, tunc dicitur illud membrum *poni*. Si vero contradictorium eius praemissae asseritur, tunc dicitur illud membrum *remoueri*.

E. gr. *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se. Atqui mundus est ens contingens. E. habet causam sui extra se.* Hic ponitur antecedens. Scilicet haec propositio, *mundus est ens contingens*, repetitur ita, vti in maiori propositione habetur. Si vero dixeris: *Si mundus est ens necessarium, per suam essentiam existit. Atqui mundus non est ens necessarium. E. per suam essentiam non existit*, tunc remoues antecedens. Afferis enim contradictorium eius, quod in propositione maiori affirmabas.

§ 294. Syllogismus hypotheticus suas habet figuras et modos, 1) ponit antecedens, vt inde concludatur consequens, 2) tollit, seu remouet consequens, vt tollat seu remoueat antecedens.

Exemplum prioris modi esto hic syllogismus: *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se. Atqui mundus est ens contingens. E. habet causam sui extra se.* Hic ponitur antecedens, vt ponatur consequens. Hic modus syllogismorum hypotheticorum dicitur *ponens*. Exemplum posterioris modi esto hoc. *Si aëria est destructibilis, erit ens compositum. Atqui non est ens compositum E. non est destructibilis.* Remouetur hic consequens, vt remoueat antecedens. Hic modus dicitur *tollens*. Ne vero in modo ponente antecedens iisdem verbis repetere necesse habeamus, compendiose ita loquuntur philosophi: *Atqui verum est prius, E. etiam posterius.* Contra in tollente modo ita subsumunt: *Atqui falsum est posterius. E. etiam prius.*

§. 295. *Ad spurias minusque legitimas syllogismi hypothetici figuras merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem consequentis. Demonstr.* Cum consequens plures condiciones admitat, atque alia ex ratione verum esse queat; non licet argumentari a remotione antecedentis ad remotionem consequentis. Adeoque ad spurias figuras syllogismi hypothetici merito referimus, si quis a remotione siue negatione antecedentis ad remotionem consequentis argumentaretur.

E. gr. Falso concluderes, si ita argumentari velles: *Si mundus est sui sibi conscius, sequitur, vt quoque existat. Atqui mundus non est sui sibi conscius. E. mundus quoque non existit.* Poteris facili negotio falsam concludendi rationem ita quoque detegere. Reducas hunc syllogismum ad syllogismum primae figurae hoc modo: *Quicumque est sui sibi conscius, ille existit. Atqui mundus non est sui sibi conscius. E. mundus non existit.* Habes hic in prima figura propositionem minorem negatiuam;

quod est contra §. 270. Adeoque eiusmodi argumentandi ratio a remotione antecedentis ad remotionem consequentis non potest non esse falsa.

§. 269. Alter modus spurius syllogismorum hypotheticorum est, cum argumentor a positione consequentis ad positionem siue affirmationem antecedentis.

Falso argumentaris hoc modo: *Si mundus est ens absolute necessarium, sequitur, ut existat. Atqui existit. E. est ens absolute necessarium.* Clarius videbis vitium, si reduceris hunc syllogismum hypotheticum ad syllogismum categoricum, hoc modo: *Quodcumque est ens absolute necessarium, illud existit. Atqui mundus existit. E. mundus est ens absolute necessarium.* Est hic syllogismus in secunda figura. Cum vero in secunda figura ex puris affirmatiuis nihil sequatur, sed alterutra praemissarum semper debeat esse negatiua (§. 276.); vides, cur haec argumentatio sit minus legitima.

§. 297. *Syllogismus disiunctiuus* est, in quo propositio maior est disiunctiua, conf. §. 199.

E. gr. *Aut anima est ens simplex, aut est ens compositum. Atqui non est ens compositum. E. est ens simplex.* Quas supra de propositione disiunctiua suppeditauimus regulas (§. 199.), hic repetantur.

§. 298. In syllogismo disiunctiuo duo dantur modi argumentandi, quorum primus ita concludit, ut vnum membrum disiunctum assumatur, et reliquum tollatur.

E. gr. *Aut Deus est ens infinitum, aut finitum. Sed Deus est ens infinitum. E. non est finitum.*

§. 299. Alter modus in syllogismo disiunctiuo argumentandi hic est. Vnum membrum disiunctum tollitur et alterum assumitur.

E. gr. *Aut anima est ens creatum, aut increatum. Sed non est ens increatum. E. est ens creatum.*

§. 300. Syllogismus disiunctiuus reducitur ad syllogismum simplicem siue categoricum, si membrum, quod ponitur, vel tollitur in minori propositione, sumimus pro medio termino, conclusione retenta.

E. gr. *Anima aut est ens creatum, aut increatum. Sed anima est ens creatum. E. anima non est ens increatum.* Reductio huius syllogismi ad primam figuram ita erit comparata. *Quodcumque est ens creatum, illud non est ens increatum. Atqui anima est ens creatum. E. anima non est ens increatum.*

§. 301. Syllogismus copulatiuus est, in quo maior propositio, quae semper negans esse debet, duas propositiones per copulam connectit, quarum alteram minor propositio adfirmat, alteram vero negat conclusio.

E. gr. *Nemo simul potest et Deo et diabolo seruire, Caius seruit diabolo, E. Caius non potest Deo seruire.*

§. 302. Si in argumentatione propositiones conditionales cum disiunctiuis connectimus, oritur hinc noua ratiocinatio, quae vocatur *dilemma*. *Dilemma* est syllogismus hypotheticus, cuius consequens est propositio disiunctiua, et totum tollitur.

E. gr. *Si ens simplex naturaliter ex alio ente oritur, tunc aut ex ente simplici, aut ex ente composito oriri debet. Sed neque ex ente simplici, neque ex ente composito, ens simplex oriri potest. E. naturaliter ens simplex ex alio ente oriri non potest.* Dicitur alias *dilemma syllogismus cornutus*, item syllogismus *crocodilinus*. Cur vero *dilemma* dicatur *syllogismus cornutus*, itemque *syllogismus crocodilinus*, per plures rationes in ipsis commentationibus nostris adferimus. Si duo tantum membra disiunctiua eiusmodi ratiocinatio in minori propositione transsumit quidem, sed deinde destruit, dicitur *dilemma*; si tria, dicitur *trilemma*; si quatuor, *tetralemma* dicitur etc.

§. 303. Ad syllogismos, a forma ordinaria recedentes, refertur quoque *Inductio*, quae est probatio ab infe-

inferioribus singulis ad superius, a partibus ad totum, a pluribus exemplis ad regulam aliquam generalem, siue est modus argumentandi, quo de superiori vniuersaliter inferitur, quod de singulis inferioribus affirmatur vel negatur.

Inferiora autem dicuntur indiuidua respectu specierum, item species respectu generum, et *superiora* dicuntur genera respectu specierum, et species respectu indiuiduorum. Fundamentum itaque inductionis est: *quidquid conuenit singulis indiuiduis, id quoque conuenit speciei, et quidquid conuenit singulis partibus, siue speciebus, illud etiam toti generi competit, sub quo species illae continentur.* E. gr. si ita argumentaris: *Caius est mortuus, Titus est mortuus, Sempronius est mortuus, nec reperitur est quisquam, qui non mortuus sit. E. homines moriuntur.*

§. 304. *Inductio recte diuiditur in completam et incompletam. Demonstr.* Cum in inductione de superiori affirmetur vniuersaliter, quod de singulis inferioribus siue partibus affirmatur (§. 303.), per experientiam autem deprehendamus, aut omnia inferiora recenseri, aut tantum quaedam: patet, inductionem recte diuidi in *completam* atque in *incompletam*. Inductio enim *completa* illa dicitur, in qua singula inferiora enumerantur; inductio vero *incompleta* est, in qua quaedam deficiunt.

§. 305. *Sorites*, Ciceroni *acerualis argumentatio* dicta, est nihil aliud, quam cumulus plurium propositionum, vbi praedicatum prioris propositionis semper fit subiectum posterioris, donec in conclusione praedicatum posterioris propositionis connectatur cum subiecto primae propositionis.

Exemplum soritis fuerit sequens: *O. anima humana ens simplex, O. ens simplex est indiuisibile, O. ens indiuisibile est ind-*
stru-

MU
 Aristot. O. en
 humana perper
 §306.
 categori
 goricis, quar
 propositioni
 ho. Sorite
 bus propo
 ho, in quid
 rioris fit fe
 tionis.
 E. gr. Si
 Si est indi
 hile, perper
 petus durat
 §307.
 nere vult
 forte re v
 rios, quor
 teriacent.
 rive com
 positio fi
 foris p
 glini, at
 ho pra
 logico, re
 polio, a
 Sorite
 relictum
 tio in
 plex est
 ma hanc
 hile, O. m
 indistru
 O. anima

structibile, O. ens indestructibile perpetuo durat, E. O. anima humana perpetuo durat.

§. 306. *Sorites*, quem modo adduximus, dicitur *categoricus*, in quo ex pluribus propositionibus categoricis, quarum subiectum sequentis est praedicatum propositionis proxime antecedentis, inferitur conclusio. *Sorites* autem *hypotheticus* est, in quo ex pluribus propositionibus hypotheticis inferitur conclusio, ita quidem, vt antecedens propositionis posterioris sit semper consequens praecedentis propositionis.

E. gr. *Si anima humana est ens simplex, est indiuisibilis. Si est indiuisibilis, est quoque indestructibilis. Si est indestructibilis, perpetuo durat. E. si anima humana est ens simplex, perpetuo durat.*

§. 307. Si soritem in syllogismos ordinarios resolvere vuleris, obserues sequentia. α) Scito, in omni sorite re vera tot comprehendere syllogismos ordinarios, quot propositiones inter primam et vltimam interiacent. β) Si itaque syllogismos ordinarios, in sorite comprehensos, eruere velis; secunda soritis propositio fiat maior propositio *primi syllogismi*, et prima soritis propositio fiat minor propositio *primi syllogismi*, atque ita formetur conclusio. γ) Haec conclusio *primi syllogismi* fiet minor propositio in *secundo syllogismo*, tertia autem soritis propositio fiat maior propositio, atque hinc denuo eruitur conclusio.

Sumamus e. gr. soritem §. 305. adductum, eundemque resoluamus in syllogismos ordinarios categoricos, tunc resolutio secundum has observationes ita instituetur. 1. *O. ens simplex est indiuisibile, O. anima humana est ens simplex, E. O. anima humana est indiuisibilis.* 2. *O. ens indiuisibile est indestructibile, O. anima humana est indiuisibilis, E. O. anima humana est indestructibilis.* 3. *O. id, quod est indestructibile, perpetuo durat, O. anima humana est indestructibilis, E. O. anima humana perpetuo*

petuo durat. Hic habes ex sorte erutos syllogismos primae figurae. Vnde nunc intelliges regulas sortis facillimo negotio.

§. 308. *In sorte omnes propositiones, quae inter primam et ultimam reperiuntur, sunt vniuersales. Demonstr.* Ex resolutione sortis, §. praecedenti facta, patet, quod quaecuis sortis propositio, inter primam et ultimam interiaccens, fiat maior propositio syllogismorum primae figurae. Tam vero, cum maior propositio syllogismi in prima figura semper debeat esse vniuersalis (§. 269.): consequens est, vt omnes propositiones, inter primam et ultimam interiaccens, debeant esse vniuersales.

Contra hanc regulam peccares, si ita argumentationem tuam instrueres: *O. qui credit in Christum, iustificatur, O. qui iustificatur, habet pacem cum Deo, O. qui habet pacem cum Deo, saluatur, O. qui saluatur, est homo, Q. homo damnatur, E. quidam, qui credit in Christum damnatur.*

§. 309. *Omnes praemissae in sorte debent esse affirmatiuae, vltima autem potest esse negatiua. Demonstr.* Fac enim, primam propositionem sortis esse negatiuam; tunc minor propositio syllogismi primae figurae poterit esse negatiua. Prima enim propositio sortis semper fit minor propositio primi syllogismi in analysi sortis. Cum vero in prima figura minor propositio syllogismi non debeat esse negatiua (§. 270.): palam est, primam propositionem sortis non debere esse negatiuam. Fac praeterea, vnam ex reliquis praemissis fieri negatiuam; tunc conclusio quoque, hinc orta, deberet esse negatiua, quia conclusio sequitur partem suam debiliorem (§. 268.). Cum vero conclusio in subsequenti syllogismo in resolutione fiat minor propositio (§. 307. §.); tunc
minor

minor in subsequenti syllogismo, qui est primae figurae, deberet esse negatiua, quod est contra §. 270. E. in sorte omnes praemissae debent esse affirmatiuae.

Contra hanc regulam peccares, si e. gr. hunc in modum argumentari velles: *O. credens in Christum iustificatur, O. qui iustificatur, habet pacem cum Deo. O. qui habet pacem cum Deo, saluatur, N. qui saluatur, est impius, N. qui est impius, Deo placet, E. N. credens in Christum, Deo placet.*

§. 310. In sorte cauendum praeterea est, ne 1) vna propositio falsa irreat, quod fit, vt conclusio non possit non quoque esse falsa; 2) ne plus in conclusione inferamus, quam in propositionibus praemissis habuimus (§. 266.)

§. 311. *Epichirema* inter syllogismos minus ordinarios adhuc refertur. Est autem *Epichirema* eiusmodi syllogismus, cuius propositioni, vel maiori, vel minori, vel vtrique compendii causa adiicitur probatio.

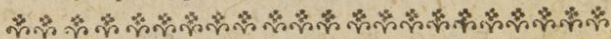
Minor. E. gr. O. alios amans, aliorum felicitatem promouet. Huius probatio. Quia, qui alios amat, ex aliorum felicitate voluptatem capit, (per defin.) Maior. Quicumque aliorum felicitatem promouet, ille agit legi naturali conuenienter. Huius probatio. Nam lex naturae hac propositione absoluitur: Quae re tuam aliorumque felicitatem. Conclus. E. Omnis, alios amans, agit legi naturae conformiter.

§. 312. Vltimo denique loco ad consequentias immediatas accedimus. Est autem *consequentia immediata* eiusmodi modus ratiocinandi, quo vna propositione posita, simul poni alteram, per rationes logicas, manifestum est.

E. gr. *Ratio est donum Dei. E. qui contemnit rationem, contemnit donum Dei. Item: Mundus est effectus Dei. E. Deus est causa mundi.*

§. 313 Praecipuae regulae, secundum quas consequentiae immediatae formantur, sunt sequentes.

α) *A* propositione vniuersali ad aggregationem singularium valet consequentia, e. gr. Omnis virtus est habitus, E. haec, illa virtus in indiuiduo est habitus. β) *Ab* actu ad posse valet consequentia, e. gr. Caius saltat. E. potest saltare. γ) *A* non posse ad non esse valet consequentia, e. gr. Circulus non potest esse quadratus. E. non est quadratus. δ) *A* coniugatis ad coniugata sensu aequipollentia valet consequentia. E. gr. Bonus amicus est pretiosus thesaurus, E. qui destituitur bono amico, destituitur pretioso thesauro. ε) *Ab* vna contradictoriarum propositionum vera ad alteram falsam valet consequentia. E. gr. Verum est, animam humanam esse extensam. E. falsum est, animam humanam esse extensam. ζ) *Ab* vna contrariarum vera ad alteram falsam valet consequentia. E. gr. Verum est, quod omnis anima humana sit rationalis. E. falsum est, quod nulla anima humana sit rationalis. Huc referri possunt quoque illae regulae, quas supra de propositionibus subalternantibus et subalternatis adduximus. Ea, quae de syllogismis modalibus et exponibilibus hic dici poterant, intelliguntur ex natura propositionum modalium atque exponibilibus, supra explicata.



PARS II.

DE

VSV LOGICAE.

CAPVT I.

DE

VERITATE IN GENERE.

§. 314.

HACTENVS de tribus mentis operationibus. Cum vero non scholae, sed vitae discamus, logicaeque officium praeterea sit, vt nos doceat veritatem et inuenire

nire

nire, et diiudicare; nunc in eo erimus, vt doceamus, quo modo et in inuenienda, et in diiudicanda veritate, his tribus mentis operationibus recte vti debeamus. Prius vero, quam id commode fieri possit, explicemus, oportet, quid sit *veritas*.

§. 315. *Veritatis* vox triplici potissimum modo sumitur a philosophis. *Verum* dicitur 1) omne ens, quatenus habet essentiam sibi debitam. Sic e. gr. *aurum est verum aurum, cum habet omnia requisita auri*. Haec veritas dicitur *metaphysica*. 2) *Verum* tribuimus sermoni nostro. Cum scilicet adest conuenientia siue consensus verborum cum animi nostri conceptibus; tunc *verum* loqui dicimus. Quae veritas dicitur *ethica*. 3) *Verum* tribuimus ipsis nostris conceptibus, iudiciis et ratiociniis, cum scilicet rem ita nobis repraesentamus, vti in se est. Quae veritas dicitur *logica*, de qua in praesenti loquimur.

§. 316. *Veritas* itaque *logica* nihil est aliud, quam conuenientia cogitationum nostrarum cum rebus ipsis, quas cogitamus siue nobis repraesentamus.

§. 317. *Vera* igitur est *idea simplex* mentis nostrae, quae cum re repraesentata conuenit, siue cum rem ita nobis repraesentamus, vti in se est.

§. 318. *Veritas in iudiciis nostris reperitur, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, et illas ideas, quae separari debent, a se disungimus. Demonstr.* Cum veritas *logica* generatim inuoluat conuenientiam cogitationum nostrarum cum obiectis (§. 316.); consequens est, vt veritas iudiciis nostris adsit tum, cum iudicia consentiunt cum obiectis. Quia vero tum de-

mum iudicia nostra cum obiectis conuenire dicimus, si ideas, quae componendae sunt, componimus, et, quae disjungendae sunt, disjungimus; manifestum est, veritatem in iudiciis nostris reperiri, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, et illas ideas, quae disjungendae sunt, a se inuicem disjungimus.

§. 319. Hinc intelligitur, 1) Propositionem veram esse illam, quae exprimit iudicium verum (§. 187.). 2) Ad propositionem veram requiri, vt praedicatum non repugnet subiecto. 3) Cum porro omnis propositio considerari queat vel ratione qualitatis, vel ratione quantitatis (§. 195.), ratione autem qualitatis sit propositio vel affirmatiua, vel negatiua (§. 195.), et ratione quantitatis sit vel vniuersalis, vel particularis (§. cit.): palam est, veras propositiones illas esse *ratione qualitatis*, quae affirmanda affirmant, et neganda negant, et veras esse propositiones illas *ratione quantitatis*, quae vniuersaliter enunciant, quod vniuersaliter efferi debet, et contra particulariter vel affirmant, vel negant, quod particulariter affirmari negatiue debet.

§. 320. Ratiocinia denique gaudent veritate, cum illa, et ratione materiae, et ratione formae, fuerint recte concinnata. Recte autem ratiocinor *ratione materiae*, si propositiones, ex quibus conclusio fluit, fuerint verae. *Ratione autem formae* recte ratiocinamur tum, cum syllogismos regulis, supra §. 262. et seqq. traditis, conuenienter instruimus.

§. 321. Cum propositio vera illa sit, quae exprimit iudicium verum (§. 319.), iudicium autem verum illud dicatur, in quo ideae combinandae combinantur,
et

et seiungendae seiunguntur, siue, in quo subiecto conuenit praedicatum. (§. 318.): permagni refert, notam aliquam et criterium allegari, ex quo in casu quolibet dato agnoscere queas, num praedicatum subiecto conueniat, aut repugnet, et ex quo veram propositionem a falsa distinguere possis.

§. 322. Veram itaque esse enunciationem, scito, cum adest ratio sufficiens, cur praedicatum de subiecto aut negandum, aut affirmandum sit, siue, quod idem est, vera est enunciatio, cum praedicati qualitas, quae vel affirmatione vel negatione absoluitur, per notionem subiecti determinatur.

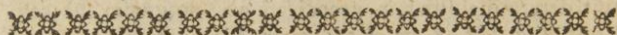
Hinc Cel. WOLFIVS veritatis logicae criterium constituit determinabilitatem praedicati per notionem subiecti. *Conf. Log. Lat. §. 513. et 524.* e. gr. haec propositio: *Omne ens simplex gaudet vi agendi*, vera est, quia praedicatum *gaudere vi agendi*, agnoscit sui rationem sufficientem in ipsa natura entis simplicis, quod definitur per substantiam, substantia autem est ens vi agendi praeditum. Plura de veritate et eius criterio coram. Interea ERN. CHR. SCHROEDERI et IO. BODO VLRICI *diff. de criterio veritatis et de criterii veritatis diuisionibus, modis et usu*, Vit. 1730. et IO. AD. OSIANDRI *Diff. de criterio veritatis*, Tubing. 1748. euoluuntur.

§. 323. *In omni ratiocinatione ex praemissis veris non potest non legitime fluere vera conclusio. Demonstr.* Cum qualis causa est, tale quoque debeat esse effectum (*per princ. Metaphys.*); consequens est, vt, quales sunt praemissae, tamquam causae conclusionum, talis sit quoque conclusio, exinde legitime fluens. Si itaque praemissae sunt verae, et regulae concludendi rite obseruantur, non potest non quoque conclusio esse vera.

§. 324. Quicumque itaque concedit praemissas, tamquam veras, ille non potest non quoque conclusionem, ex praemissis legitime fluentem, concedere.

§. 325. Quemadmodum autem ex praemissis veris vera conclusio non potest non legitime fluere (§. 323.): ita caue, ne ex conclusionibus, quae per iustam et euidentem consequentiam ex praemissis deductae sunt, diiudices ipsas praemissas.

Conclusio saepius ex praemissis legitime fluit et vera est, quamuis vel ambae praemissae, vel alterutra saltem earum, falsae sint, e. gr. *Omnis spiritus est corpus. Omnis lapis est spiritus: E. Omnis lapis est corpus.* Conclusio vera est, legitime fluit ex praemissis, et nihilo minus ambae sunt falsae. Miror itaque, Reuerendum LANGIVM in scriptis suis, philosophiae Wolfianae oppositis, subinde hanc thesin pro Postulato habere, atque illam ad primae philosophiae elementa (zum philosophischen ABC) referre.



CAPVT II.

DE

OPPOSITIS VERITATIS FALSITATE, ERRORE, PRAEIVDICIIS ET FALLACIIS.

§. 326.

QUEMADMODVM verum in idea mentis simplici, iudicio item et ratiociniis reperitur (§. 317. seqq.): ita vero oppositum falsum iidem aut est in idea simplici, aut in iudicio, aut denique in ratiocinio.

§. 327. *Falsum* generatim definimus per disconuenientiam cogitationum nostrarum cum obiecto. *Falsitas* itaque in idea simplici reperitur, si repraesentatio mentis a re repraesentata discrepat, siue, quod idem est, si rem aliter nobis concipimus ac in se est.

§. 328.

§ 328. In iudicio deprehenditur falsitas, quando ideas, quae non erant combinandae, combinamus, et quando contra seiungimus eas a se inuicem, quae non erant seiungendae.

§ 329. Quum ad propositionum veritatem pertineant, vt 1) affirmanda affirmant, et neganda negent, 2) vt, qui vniuersaliter combinari, vel separari debent conceptus, combinentur, vel seiungantur vniuersaliter, et qui particulariter coniungi, vel seiungi debent, coniungantur et separentur particulariter (§.319.): 3) facile patet, falsitatem vel in affirmatione et negatione propositionum latere, cum neganda scilicet affirmas, et affirmanda negas, vel in vniuersalitate et particularitate propositionum locum inuenire, cum nimirum ea vniuersaliter enuncias, quae enunciari decebat particulariter, et contra.

Si e. gr. dicis, *Corpus cogitat*, est falsa propositio, quia hic affirmas id, quod erat negandum. Adeoque hic falsitas latet in qualitate propositionum. Si dixeris porro, *O. homo est eruditus*, habes falsam propositionem, ratione quantitatis, id enim, quod quibusdam tantum hominibus competit, tribuis omnibus.

§ 330. Datur criterium veritatis (§.321.), detur itaque etiam necesse est criterium falsitatis, quod est repugnantia subiecti et praedicati. Quoties scilicet praedicatum repugnat subiecto, toties propositio non potest non esse falsa.

§ 331. Si quis propositionem veram pro falsa habet, aut falsam pro vera, is *errat*, vt adeo error recte definiatur per confusionem iudiciorum, siue error est assensus propositioni *falsae temere*, seu *sine ratione datus*.

E. gr. haec propositio falsa est: *Anima est mortalis*. Si itaque quis hanc propositionem pro vera habuerit, et affirmaverit, *animam esse mortalem*; tunc errat.

§. 332. *Quicumque itaque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat. Demonstr.* Cum falsa sit propositio, quae affirmanda negat, et neganda affirmat (§. 329.); consequens est, ut, qui assensum praebet falsae propositioni, affirmanda neget, et neganda affirmet. Qui assensum praebet falsae propositioni, dicitur *errare* (§. 331.). E. quicumque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat.

§. 333. Error in iudicando commissus, dicitur *praeiudicium*. Praeiudicium itaque vocamus iudicium erroneum, per praecipitantiam latum.

Vox *praeiudicii* sumitur vel in sensu iuridico, vel in sensu philosophico. In illo sensu dicunt id praeiudicium, quod exemplum praebet in eadem causa. In hoc vero praeiudicium est error per praecipitantiam in iudicando commissus. Ille autem error in iudicando per praecipitantiam commissus ideo dicitur *praeiudicium*, vel quia praeiudicia iudicium sanae rationis certum antecedunt, vel quia committuntur ante, quam iudicium pervenerit ad maturitatem. Non itaque incommode cum CICERONE praeiudicatam opinionem illam esse dixeris, cum temere falsae rei, vel non satis cognitae, assentimur.

§. 334. *Quam dedimus, praeiudiciorum definitio nos edocet, praeiudiciorum originem et prima incunabula esse quaerenda in corrupto intellectu. Demonstr.* Cum omne praeiudicium sit iudicium erroneum (§. 333.); erroneum autem iudicium non possit non ex confusis et obscuris notionibus, adeoque ex corrupto intellectu ortum suum trahere, id quod cuique manifestum; sequitur, ut recte originem ultimam praeiudiciorum repetamus ab intellectu corrupto.

BVDDEVS aliique praeiudiciorum causas constituunt vitia voluntatis, ex quo deinde illa falsa profuxit thesis, emendationem esse a voluntate inchoandam, non ab intellectu. Conf. SYRBI *Philosophia Rat. p. 5.*

§. 335. Praeiudiciorum species aliae ab aliis constituuntur, et quodlibet istorum praeiudiciorum peculiari nomine appellatur.

Ratione obiecti diuiduntur praeiudicia in *theoretica et practica*, item in *theologica, iuridica, medica, philosophica, philologica* etc. *Ratione temporis* poterant describi praeiudicia in *praeiudicia infantiae, adolescentiae, aetatis virilis et senilis*. Huc referri commode possunt *idola tribus, specus, fori atque theatri*, qua appellatione FRANCISC BAC. DE VERVLAMI *de Augm. scientiar. Lib. V. Cap. IV.* differentiam praeiudiciorum siue praeconceptorum opinionum indicare voluit. Per *idola tribus* intelligit eiusmodi hypotheses et praeconcepas opiniones, quae in ipsa natura humana sunt fundata. Per *idola specus* intelligit ista principia erronea, cum quis errandi occasionem a se desumit. Per *idola fori* intelligit iudicia erronea, ex commercio et consuetudine hominum acquisita. *Idola denique theatri* vocat opiniones erroneas, quae ex variis philosophorum placitis haustae sunt. Cel. SYRBIVS distinguit praeiudicia in praeiudicia *praecipitantis, proprietatis et auctoritatis humanae*. Ad illa refert, 1) *praeiudicium temeritatis*, 2) *praeiudicium oscitantiae* etc. Ad praeiudicia proprietatis referunt *praeiudicium inuentionis propriae*, item *praeiudicium sectae, receptae hypothesis, praeiudicium familiae, nationis, patriae* etc.

§. 336. Praeiudicia sunt iudicia erronea, per praecipitantiam lata (§. 333.). Cum vero praecipitanter vel maxime tum iudicemus, cum, re minus examinata, ideo aliquid affirmamus vel negamus, quia alter, in arte probe versatus, idem affirmat vel negat, oritur hinc *praeiudicium auctoritatis*. Hoc autem iudicium, praecipitanter latum, ideo dicitur praeiudicium auctoritatis, quia aliorum auctoritas ratio est, cur aliquam rem vel pro vera, vel pro falsa habemus. Porro cum

ipsi nos, nondum perspecta vel veritate, vel falsitate alicuius propositionis, iudicamus festinantius, quam par est, et, viribus nostris nimium confisi, non facile nos errare posse existimamus; oritur hinc *praeiudicium nimiae confidentiae*.

In illo praeiudicio plus tribuitur aliorum viribus, quam decebat; in hac autem de viribus propriis plus isto speratur. De aliis praeiudiciis coram plura. Ex dictis autem facillimo negotio patet, quod in omni praeiudicio homines secundum certas praemissas iudicare soleant. Sic. e. gr. in praeiudiciis auctoritatis iudicant homines secundum hanc propositionem: Hoc illudue hic vel ille, quem ob sapientiam et aetatem veneror, pro vero habet, aut falso: E. est verum, aut falsum. In praeiudicio praecipitantiæ ita argumentantur homines: Hoc ego ignoro: E. leue est et contemnendum. Item: Hoc ego propria inveni meditatione, et facile ego possum perspicere veritatem: E. verum est.

§. 337. *Ex his nunc perspicuum est, omnem illum, qui praeiudicia euitare vult, tandem iudicium suum suspendere debere, donec veritatis rationes internas intimius et distinctius perspiciat. Demonstr.* Cum praeiudicium sit iudicium, per praecipitantiam latum (§. 333.), praecipitantia autem in iudicando euitetur, si assensum et iudicium ruum aliquamdiu suspenderit: manifestum est, ad praeiudicia euitanda necessariam et vtilem esse iudicii et assensus suspensionem.

§. 338. *Dubitare nihil est aliud, quam suspendere iudicium. Suspendere autem iudicium ille dicitur, qui neque affirmat, neque negat.*

§. 339. *Patet hinc, dubitationem ad quoduis praeiudicium euitandum apprime esse vtilem. Demonstr.* Cum ad praeiudicia euitanda multum faciat suspensio iudi-

iudicii (§ 337). Ille autem dubitare dicitur, qui suspendit iudicium (§ 338.) et dubitatio adeo nihil aliud fit, quam suspensio iudicii; consequens est, ut ad praecudicia euitanda vel in primis cuique dubitatio fit commendanda.

Dum vero hic dubitationem commendamus, non scepticam illam et stolidam, sed sobriam et cum ratione susceptam approbamus. Quemadmodum enim non sine ratione aliquid affirmandum est aut negandum: ita etiam sine ratione non est dubitandum. Caue autem α) ne confundas dubitationem cum negatione. Non is statim aliquam rem negare censendus est, de qua dubitat. β) Quae euidenciam maximam habent, vel diuina auctoritate nituntur, de iis dubitandum non est.

§. 340. Haecenus de falsitate, quae est in idea simplici, itemque in iudiciis et propositionibus. Nunc ad id, quod falsum est in ratiocinatione, pertractandum accedemus.

§. 341. Veritas inest ratiocinationi, quum recte ratiocinamur (§. 320.) Recte autem ratiocinamur, quum syllogismus ratione praemissarum verus est, siue ratione *materiae* (§. 320.), et praeterea regulis syllogisticis, superius demonstratis, conuenienter concinnatur. Ex quo, vi oppositorum, conficitur, falsas esse ratiocinationes, vel ratione propositionum praemissarum siue *materiae*, vel ratione modi concludendi siue *formae*.

§. 342. Falsae ratiocinationes ratione formae dicuntur *paralogismi*, item *sophismata*. *Paralogismus* est, cuius vitiosa forma nulla crypsi regitur.

E. gr. *O. adulterium est euitandum, N. homicidium est adulterium, E. N. homicidium est euitandum.*

§. 343. *Sophismata* sunt syllogismi falsi, cuius forma vitiosa crypsi regitur.

E. gr. *O. sancti peccato sunt obnoxii, O. adulterium est peccatum, E. O. sancti sunt obnoxii adulterio.* In hoc sophismate forma vitiosa est cryptica. Si enim ad formam manifestam redegeris syllogisum, deprehendes, esse illum in prima figura, et habere maiorem propositionem particularem, quod est contra §. 269. Forma manifesta huius sophismatis erit haec: *Quoddam peccatum est illud, cui sancti sunt obnoxii, O. adulterium est peccatum, E. O. adulterium est illud, cui omnes sancti sunt obnoxii.*

§. 344. Fallacia, quae committi solet, cum falso ratiocinamur, deprehendi solet vel in terminis syllogismi eorundemque combinatione, vel extra terminos in rebus ipsis. Illa dicitur fallacia in dictione, haec extra dictionem.

§. 345. Fallacia simplicis dictionis est, si vna vox vel vnus terminus, in syllogismo occurrens, nobis imponit sua ambiguitate, ita, vt vel genuinum eiusdem sensum non capiamus, vel si vox, cum aliis combinata, formam vitiosam syllogismi, nobis non animaduertentibus, producit.

Ad fallacias simplicis dictionis referuntur α) Fallaciam ambiguitatis, qua vario vnus eiusdemque vocis significato decipimur, e. gr. *Verbum est signum conceptuum et vox euanesceus; A. Christus est verbum, E. Christus est signum conceptuum, et vox euanesceus.* β) Sicut fallacia aequiuocationis committitur, cum in vnica voce lateat ambiguitas (num α): ita, cum in integra sententia et phrasi integra aequiuocatio reperitur, tunc illud fallaciarum genus dicitur fallacia amphibolias. E. gr. *Scio, tuum re hostem amare.* γ) Pertinet huc porro fallacia compositionis et diuisionis. Illa est, cum male in argumentatione coniunguntur, quae erant disiungenda; haec est, in qua male disiunguntur, quae erant coniungenda; E. gr. *Nullus renatus potest peccare, i. Io. V, 18. Qu. homo est renatus, E. quidam homo non potest peccare.* Hic enim maior sumitur in sensu composito. *Nullus renatus, quatenus est renatus, potest peccare.* At conclusio sumitur in sensu diuiso. Seiungis enim in conclusione rō
rena-

renatum esse ab idea hominis. Plura exempla in lectionibus adducam.

§. 346. Haec de fallaciis dictionis. Sed, ut in verbis, ita etiam per saepe in rebus ipsis, seu verborum significationibus, latitat fallacia, quae fallacia dici solet *fallacia extra dictionem*.

Ad fallacias extra dictionem deprehendi solitas, referuntur α) *Fallaciam accidentis*, cum ex iis, quae per accidens sunt, aliquid concluditur, e. gr. *Quodcumque ducit ad Atheismum (per se) illud est malum. Atqui philosophia ducit ad Atheismum (per accidens). Ergo est mala.* β) *Fallaciam a dicto secundum quid ad dictum simpliciter*, quae committitur, cum ex eo, quod cum limitatione siue restrictione verum est, colligimus aliquid, quod sine limitatione accipitur. E. gr. si dixeris: *Caius est bonus Musicus. Ergo est bonus*, fallaciam hanc committis. γ) *Fallaciam ἐρεχθησέως* siue *ignorationis elenchi*, quae est, quando status controversiae mutatur, nec mens aduersarii recte intelligitur, ut adeo in hac fallacia non id probetur, quod probandum proponebatur. E. gr. Si probare velis *magistratum plane delinquentes punire non debere*, atque id inde, *quia Christus dicit: ne resiste malo*, committis fallaciam *ignorationis elenchi*. δ) *Fallaciam petitionis principii*, cum demonstratur aliquid ex eo, quod est adhuc in quaestione, siue cum ratio probans aeque est dubia ac thesis probanda. Si, e. gr. quis *pontifici Romano in omnibus credendum* affirmet, *quia est infallibilis*, committit fallaciam *petitionis principii*. Huc pertinet quoque *circulus in probando*. ε) *Fallaciam consequentiae*, cum ex antecedenti quid colligimus, quod inde non consequitur, e. gr. *Quidam patres ecclesiae philosophiam prorsus reiecerunt. Ergo philosophia est perniciosa.* ζ) *Fallaciam non causae ut causae*, cum quid pro causa assertur, quod tamen causa non est. E. gr. Cum nonnulli ita argumentantur: *Pessimi quique Athei semper fuere subtilissimi philosophi. Ergo philosophia est causa Atheismi.* η) *Fallaciam πειλησέως*, siue *plurimum interrogationum*, quando varia quaesita in vno commiscuntur. E. gr. cum quaeris, *suntne homo et planta animalia? Item: Castitas et ebrietas suntne vitium?* Hae quaestiones sunt eiusmodi, ut nec affirmando nec negando respondere queas.

CAPVT III.

DE

VERITATE CERTA ET VARIIS
MODIS AD EAM PERVENIENDI.

§. 347.

HACTENVS euoluimus notionem veritatis generatim consideratae. Cum autem, experientia teste, omne verum falsumue vel nobis certo verum et falsum sit, vel minus; dispiciendum nunc primo quidem loco est *de veritate certa*.

§. 348. Cum conuenientiam, vel disconuenientiam praedicati cum subiecto tam distincte perspicio, vt, oppositum locum inuenire non posse, intelligam; tum de veritate et falsitate propositionis certus sum. Vt adeo cognitio mea veritatis *certa* sit, cum fuerit eiusmodi, vt ab omni formidine oppositi libera sit et immunis. *Incertitudo* se habet opposita ratione.

§. 349. *Hinc intelligitur, vnam eandemque propositionem vni posse esse certam, alteri incertam. Demonstr.* Cum vnus propositionis alicuius veritatem distincte ita perspicere possit, vt simul agnoscat, oppositum locum inuenire non posse; alter vero propositionem eandem habere possit pro vera, quamuis, cur sit vera, distincte non perspiciat; ille autem, qui veritatem propositionis distincte perspicit, vt, oppositum eius locum non inuenire, intelligat; dicatur certus esse de veritate propositionis (§. 348.): palam est, alteri vnam eandemque propositionem posse esse certam, alteri incertam.

[Omne

Omne qui
quis non tim
verum est, ide
distincte
semper ratio
peret, cur p
na semper
actua. Som
cogit, del
certo est ve
simul esse fi
tim est Cato
se, cur illu
ipso haec p
positionem
habuille
quo vera

§. 3
experient
com de
metuis
figillat

§.
nem,
fibus

Si
re; hui
ad obiect
hil est al
ad id, qu
dicatur
hic exp
quam
quirit
pro ip
posteri
nobis

Omne quidem id, quod verum est, *in se certo* verum est, quia non simul potest esse falsum. Sed non omne id, quod verum est, ideo etiam *nobis certo* verum est, quia non semper distincte perspicimus nexum praedicati cum subiecto, nec semper rationem sufficientem intelligimus, ex qua intelligi potest, cur praedicatum subiecto competat. *Certitudo obiectiua* semper locum obtinet, sed non semper *certitudo subiectiua*. Sumamus e. gr. hanc propositionem: *Omne id, quod cogitat, debet esse ens simplex*. Haec propositio, si vera est, certo est vera, *certitudine* scilicet *obiectiua*, (non potest enim simul esse falsa.) Quia vero *in se certo* vera est: E. non statim est Caio certo vera. Fac, Titium rationem distincte nosse, cur illud, quod cogitat, debeat esse ens simplex, tunc ipsi haec propositio erit certo vera. Fac porro, Caium propositionem hanc cum aliis compluribus pro vera dudum habuisse, ignorare autem ipsum simul fundamentum, ex quo vera sit; tunc ipsi propositio adhuc est incerta.

§. 350. Duplex est via ad omnem certitudinem, *experientia* scilicet, et *ratio* siue *demonstratio*. Quare cum *de experientia*, tum *de demonstratione* tamquam mediis ad certitudinem obtinendam praestantissimis, figillatim acturi sumus.

§. 351. Per *experientiam* intelligimus cognitionem, quae acquiritur attendendo ad obiecta, sensibus obuia.

Sic e. gr. per experientiam nouimus, aquam madefacere; hanc enim cognitionem acquirimus, cum attendimus ad obiecta, sensibus obuia. Experiri itaque aliquam rem nihil est aliud, quam eius cognitionem acquirere attendendo ad id, quod sensibus obuium est. Cognitionis experimentalis dicitur alias quoque *cognitio a posteriori*. Quemadmodum vero hic experientiam sumimus pro cognitione sensuali, siue, quam ad perceptiones et sensationes nostras attendendo acquirimus; ita quoque nonnumquam experientia sumitur pro ipsis notionibus atque propositionibus, cognitione a posteriori acquisitis. Cum quo tamen significato nihil hic nobis est negotii.

§. 352. *Hinc perspicuum est, nos ea tantum, quae existunt, experiri, nec, nisi indiuidua et singularia, pro obiecto habere experientiam. Demonstr.* Cum experientia sit cognitio, quam acquirimus attendendo ad perceptiones, siue sensationes nostras, (§. 351.); ea autem tantum percipiamus, siue sensibus nostris vsurpemus, quae existunt (*per def. sens.*), consequens est, vt ea tantum experiamur, quae actu existunt. Et quia, quae actu existunt, sunt indiuidua siue res singulares (§. 99.); intelligitur, obiectum experientiae esse indiuidua siue res singulares.

§. 353. Ex quo manifestum fit, vniuersalia, siue abstracta, nos non immediate experiri, quamuis cognitio vniuersalium ab iis, quae experimur, derivari soleat. Id quod constare potest ex iis, quae supra (§. 110.) de methodo notiones per abstractionem formandi, dicta sunt.

§. 354. *Patescit hinc, omnem illum, qui thesin quampiam probaturus, ad experientiam prouocat, debere casum quemdam singularem et, factum in indiuiduo allegare. Demonstr.* Cum ea demum experiamur, quae actu existunt, et sunt singularia (§. 352.): palam est, cum, qui ad experientiam confugit, debere casum quemdam singularem adferre, idque ideo, vt ita intelligi queat, num recte versatus sit circa experientiam, et quomodo ex sensibus deduxerit iudicium suum experimentale.

Si vero quis experientiam allegauerit, quae cuius obuium est; non opus est, vt casum quempiam singularem adferat. Quotiescumque vero aliquid ex experientia constare affirmamus, quod non omnibus obuium est; toties allegemus oportet casum specialem.

§. 355. Porro hinc planum fit, illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam non constare. *Demonstr.* Cum experiamur, id, quod sensibus obuium, cognoscimus (§. 351.); eius autem rei, quam sensibus percipimus, claram certe notionem habemus (§. 66.); manifestum est, perperam id dici, ex experientia constare, cuius nullam habemus notionem.

Recentiorum itaque nonnulli minus recte ex experientia probari influxum physicum animae in corpus existimant, quia numquam percipimus, attenti licet fuerimus ad sensationes nostras, animam reuera et effectiue mouere corpus, adeoque ne claram quidem notionem habemus influxus physici animae in corpus. *Conf. WOLF. Log. Lat. p. m. 483.*

§. 356. Ceterum ex dictis constat, omnem experientiam recte dispesci in externam et internam. *Demonstr.* Per ipsam experientiam deprehendimus, nos vel ea, quae in nobis et in anima nostra contingunt, ad nosmet ipsos attendendo, percipere, vel ea, quae extra nos sunt, sensibus in subsidium adhibitis nobis repraesentare. Si ea, quae in nobis menteque nostra contingunt, nobis sistimus, tum id fieri dicimus sensibus internis. Si vero ea, quae extra nos mutationes in organis sensoriiis producant, nobis repraesentamus; tum sensus externi suo defunguntur officio. Proinde, cum omnes sensus sint vel interni, vel externi, et omnis experientia nitatur sensationibus (§. 351.): dubium non est, quin recre dispscatur experientia in internam et externam.

Sic e. gr. per experientiam internam noui, quod, quoties aliquid mihi repraesento, tanquam mali quid, toties in anima mea oriatur taedium. Per experientiam autem externam constat, quod ignis sit calidus, et aqua madefaciat.

§. 357. *Experientia porro recte diuiditur in vulgarem et artificialem. Demonstr.* Cum, ipsa experientia teste, nostra cognitio experimentalis vel exhibeat nobis obseruationes et sensationes eiusmodi, quas cum plebe et imperitissimo quoque habemus communes, quasque consequimur sine multo labore et sine speciali nostro concursu; vel exhibeat nobis eiusmodi perceptiones, quas, accedente nostro speciali studio, per experimenta demum consequimur: patet, optime experientiam diuidi in experientiam communem siue vulgarem, et in experientiam eruditam siue artificialem.

Per experientiam e. gr. nosti, *ignem esse calidum*, rusticus idem nouit, magistra experientia. Adeoque, vt vides, haec tua experientia est vulgaris, communis et cuius obuia. Sed si ope experimentorum physicorum nosti, aerem esse grauem, vel, multo adhibito opere, expertus es, in semine animalium innumera comparere et viuere animalcula, siue vermiculos; tum vero illa tua experientia non vulgaris amplius et communis, sed erudita et artificialis, dici debet. Perfectio illa et promptitudo animi varias colligendi obseruationes, vel proprio, vel aliorum labore detectas, ex iisque per legitima ratiocinia nouas detegendi conclusiones, vocatur *ars experiri*. Ad quam excolendam faciunt omnino experimenta et tot inuenta eruditorum, ex quibus generaliores possunt deduci obseruationes. Haec quidem de experientiae definitione, et consecrariis, ex eadem deductis, itemque varia experientiae diuisione dicta sunt. Nunc speciusius exponendum erit, qua ratione, ope sensationum, siue experientiae et cognitionis a posteriori ad notiones et iudicia veritatesque indubias perueniamus. Clarius vero, quam hoc ostendi potest, cautiones, oportet, tradamus, quibus circa sensationes et experientia opus est; si quidem hae adminiculum veritatis inuestigandae fieri debent.

§. 358. Ope sensationum, adeoque experientiae quoque, quae sensationibus nritur (§. 352.), nos notiones complures nobis formare, et plurimas res nobis reddere perspectas, quas antea non noueramus, et ipsa experi-

experientia testatur, et supra iam demonstraui-
mus. (§. 352.)

Sic e. gr. notionem ignis, notionem aquae, item nigri,
albi, rubri etc. ope sensationum et experientiae tibi formas, et
plurimarum rerum notitiam, sensibus in subsidium adhi-
bitis, tibi acquiris, quas antea nondum noueras.

§. 359. Vt vero hoc luculentius constet, nos ope
sensuum et experientiae ad certitudinem peruenire,
quaestionem, identidem in medium prolatam, antea
definiemus: Annon sensus aliquando fallant?

§. 360. Proinde scito, sensus, positis omnibus ad sen-
tiendum requisitis, nos non fallere, si fallere idem est, ac
falsum proponere et statuere. Demonstr. Cum ad sen-
siones plura non requirantur, quam haec duo mo-
menta, a) vt mutatio ab obiectis externis in organis
nostris sensoriiis producat, (quod vocant momen-
tum physicum;) b) vt anima repraesentationem, huic
mutationi, in organis sensoriiis factae, conformem
producat (per princ. psychol.): consequens est, vt
suo tum demum fungantur officio sensus, si obie-
cta externa, mutationem in organis sensoriiis produ-
centia, repraesentant. Quia itaque plura non requi-
runtur ad sensationem, quam vt per eam nobis obie-
ctum externum, in nostra organa sensoria agens, re-
praesentemus: consequens est, vt, dum sentio, sen-
sus mei me non fallant, quia sensus, qua sensus, nec
affirmant, nec negant.

Saepeius inter Cartesianos et alios philosophos de eo dispu-
tatum est, num sensus fallant? Quam quidem quaestionem
ideo negamus, quia, cum omnia requisita ad sentiendum ad-
sunt, sensus non possunt non obiectum externum nobis re-
praesentare. Adeoque, dum per sensus obiectum nobis reprae-
sentamus, non fallimur. Iudicium autem, quod nimis prae-
-

capitanter ex sensibus formatum multoties nos fallit; quae vero iudicia, ex sensibus formata, nequam ad sensus referre debemus. Ne autem mens, secundum sensus iudicans, adeo facile fallatur, quasdam subiungam cautiones circa omnem sensationem obseruandas.

§. 361. *Qui sensibus recte uti vult, eosdemque ita adhibere, ut ipsis sua constet certitudo, illius organa sensoria ita comparata sint, ut nullo vitio vel morbo laborent. Demonstr.* Cum organa sensoria fuerint corrupta; tunc non potest fieri, quin obiecta alias mutationes in iisdem producant, quam productae fuissent, si organa forent sana. Vnde non mirum est, mentem, secundum sensus corruptos iudicantem, falli. Si itaque sensibus recte uti velimus, eosdemque ita adhibere, ut mens, secundum eos iudicans, minus fallatur; organa sensoria oportet sint sana minusque corrupta.

Ineptus igitur est ad iudicandum de coloribus, qui luscus est; nec, qui febris laborat, aptus viderur ad saporem huius illiusque cibi recte aestimandum.

§. 362. Proinde si quis fuerit, qui habet sensus paullo debiliores; is huic defectui instrumentis, arte factis, telescopiis e. gr. et microscopiis, mederi debet.

§. 363. *Ne mens, secundum sensus iudicans, fallatur, ea, quae sentimus, attentius paullo contemplari debemus. Demonstr.* Cum, quo plus rei perceptae attenderis, hoc clarior fiat idea (§. 72.), dubitari non potest, illum, qui, neglecta attentione, rem quampiam sentit, obscuriuscule illam percipere. Vnde deinde intelligi potest, quid sit, quod mens, secundum sensationem eiusmodi iudicans, nimium quantum fallatur. E. si mens in iudiciis, secundum sensus formatis, non debeat falli, et nos nostris sensibus recte uti voluerimus;

id

id agendum in primis est, ut, quidquid percipimus
sive sentimus, id iusta contemplerur attentione.

§. 364. Porro, qui sensibus rite uti vult, eosdemque
in veritatibus indagandis ita cupit adhibere, ut mens, se-
cundum eosdem iudicans, non facile fallatur; ad tot sen-
sus rem perceptam redigat; ad quot redigi potest. De-
monstr. Cum hoc clarior fiat rei perceptae idea, quo
pluribus sensibus eandem usurpaueris (§. 67.); du-
bitari non potest, mentem non adeo facile deceptum
iri, si secundum sensus iudicaueris; si pluribus sen-
sibus unam eandemque rem perceperis. Recte ita-
que praecipitur, illum, qui recte sensibus uti cupit,
nec in iudiciis, secundum sensus formatis, vult fal-
li: debere rem perceptam ad tot sensus redigere, ad
quot redigi potest.

§. 365. Si iudicium, quod sensibus stat, fallere non
debet, opus est, ut iusta adsit distantia organorum sensorio-
rum et obiectorum. Demonstr. Si obiecta nimis fuerint
ab organis remota; tunc obiecta debilius organa
afficiunt, adeoque repraesentatio rei perceptae in ani-
ma erit obscura. Quo fiet, ut mens, secundum hanc
obscuram repraesentationem iudicium ferens, facil-
limo fallatur negotio.

§. 366. Maxime vero circa experientiam id tan-
dem adhuc cauendum, ne id, quod minime experi-
mur, sed quod vel ratiociniis ex experientia demum
deducimus, vel quod per imaginationem nobis aliunde
succurrit, pro ipsa experientia venditemus. Quem
errorem in experiundo qui committunt, vitium sub-
reptionis committunt, quod consistit in eo, si nobis
videmur experiri, quod minime experimur.

Per experientiam tantum cognoscimus singularia, siue ea, quae actu existunt. Si itaque plura ex experientia constare, nobis persuademus, quam quae actu existunt, atque causas etiam rerum, quas demum ex iis, quae existunt, deducimus ratiocinando, ex experientia probare volumus, et nostras hypotheses et foetus imaginationis iis, quae experimur, immiscemus: hoc vitium committimus. Sic e. gr. experientiam deprehendimus, *magnetem ferrum attrahere*. Si itaque causas phaenomeni sciscitatus, effluvia magnetis in causa esse, asseras, atque dicere velis, per experientiam constare, quod magnes attrahat ferrum per effluvia; committis vitium subreptionis. Id enim, quod ex experientia demum concludis et colligis, pro ipsa habes experientia. Plura huius vitii subreptionis exempla in commentationibus adferam.

§. 367. His regulis et cautionibus circa sensiones experientiamque obseruatis, nunc facile via munietur ad veritatem. Videbimus itaque, quomodo ope sensuum et experientiae notiones atque iudicia formari possint et soleant.

§. 368. *Quascumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi indiuiduales.* *Demonstr.* Cum quidquid experimur, existat et sit res singularis (§. 352): manifestum est, nos per experientiam tantum nobis res existentes repraesentare. Repraesentatio rei existentis dicitur notio indiuidualis (§. 192.). E. quascumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi notiones indiuiduales.

§. 369. Iudicia, quae his notionibus singularibus, per experientiam formati, nituntur, dicuntur *intuitiua*. Definit autem Celeb. WOLFFIVS *intuitium* per eiusmodi iudicium, in quo enti cuidam tribuimus, quae in ipsius notione comprehensa intuemur. Illud autem

iudi-

judicium, quod per ratiocinium ex iudicio intuitiuo elicitur, dicitur *discursuum* siue *dianoëticum*.

Sic e. gr. igni tribuimus calorem, propterea quod notio, quam de igne habemus, ignem calidum nobis exhibet. Iudicium itaque, *ignis est calidus*, est intuitiuum. Si vero Titium vides iratum, tunc ex hoc iudicio, *Titius est iratus*, et alio, quod memoria tibi suggerit, *iratus non est mentis compos*, tertium elicits, *Titius non est mentis compos*. Hoc tertium iudicium dicimus *discursuum* et *dianoëticum*.

§. 370. A posteriori siue per experientiam iudicia formantur intuitiua hoc modo: I) Attendas ad rem, quam percipis; hanc sumas pro subiecto. II) Attendas ad id, quod rei perceptae inest, et hoc sumas pro praedicato. Sic prodibit iudicium intuitiuum.

E. gr. Si ignem percipis, et *rd vrere* in igne obseruas, tunc ignem sumas pro subiecto, et vrere pro praedicato. Hinc emerget iudicium intuitiuum, et quidem affirmans: *Ignis vrit*.

§. 371. Iudicium intuitiuum negatiuum formatur hunc in modum: α) Rem perceptam sumas loco subiecti. β) Sumas id, quod alias in aliis rebus obseruasti, in re autem percepta non animaduertis, tamquam praedicatum negatiuum. E. gr. Si hanc mensam perceperis, tunc hanc mensam, tamquam rem perceptam, sumas loco subiecti, et cum in aliis rebus rotunditatem obseruaueris; in hac autem mensa eandem non animaduertas; *rd rotundum* sumis, tamquam praedicatum negatiuum, hoc modo: *Haec mensa non est rotunda*.

§. 373. Vides ex his, iudicia, quae per experientiam formantur, esse iudicia singularia. Demonstr. Iudicia, quae per experientiam formamus, sunt iudicia intuitiua (§. 369.). In iudiciis vero intuitiuis loco

subiecti assumitur res illa, quam sensibus percipimus (§. 370.). Res, quam sensibus percipimus, dicitur res singularis, siue indiuiduum (§. 99.). E. in iudiciis intuitiuis locum subiecti obtinet res singularis, siue indiuiduum. Iudicium vero, in quo locum subiecti occupat res singularis siue indiuiduum, dicitur *singulare* (§. 217.). E. per experientiam formata iudicia sunt singularia.

§. 373. Quamuis vero et notiones et iudicia, per experientiam formata, sint singularia (§. 327.): nihilominus, uti supra, enunciationes particulares in vniuersales commutari posse, demonstrauius (§. 216.): ita quoque notiones singulares et iudicia intuitiua singularia in vniuersalia transmutari possunt. Docebimus itaque, quomodo et notiones et iudicia intuitiua in vniuersalia conuertere possint.

Prius vero, quam modus notiones vniuersales per experientiam formandi demonstrari potest; maxime opus est, ut doceamus, quomodo a posteriori siue per experientiam inuestigari possint et attributa et accidentia, siue modi rei perceptae.

§. 374. Si vis a posteriori siue per experientiam nosse, num aliquid, quod rei perceptae inesse obseruas, sit vel attributum siue essenziale eius, vel accidens; attendas ad id, num idem, quod rei perceptae inexistere obseruas, constanter et perpetuo competat ipsi, vel non competat. Si itaque A vno tempore in re percepta obseruas, quod tamen A alio tempore in re percepta, vel altera eiusdem generis, aut speciei, non reperitur; tunc A est inter accidentia mutabilia, siue modos subiecti percepti, referendum.

E. gr. Obseruas ceram liquidam. Si itaque scire vis, num *τὸ liquidum esse* sit accidens cerae; attendas, num *τὸ liquidum esse*

esse cerae perpetuo conueniat. Quia uero obseruas, ceram, igni admotam, liquefieri, ab eodem autem remotam non esse liquidam; uides, *τὸ liquidum esse* ad mutabilia cerae, adeoque ad accidentia, siue modos eiusdem referri debere.

§. 375. Si uero A in re percepta perpetuo obseruas, idemque A in iis obiectis, quae cum re percepta sunt eiusdem generis uel speciei, constanter reperitur; tum merito id pro essentiali rei perceptae siue pro attributo habetur, quod ab eadem auferri non potest.

Sic e.g. obseruas, igni inesse calorem, idque perpetuo. Nec contrarium ignis exemplum proferri potest, in quo non constanter obseruetur calor. *Calorem* merito pro essentiali siue attributo *ignis* habemus.

§. 376. Hinc nunc intelligi potest, quomodo a posteriori siue op^e experientiae notiones distinctae uniuersales formari possint, i. e. eiusmodi notiones, in quibus notae characteristicae sistuntur (§. 75.), quae omnibus eiusdem generis uel speciei subiectis competunt (§. 108.). Quae notiones distinctae uniuersales cum sint definitiones (§. 147.): intellectu nunc erit facile, quomodo ex casibus indiuiduis eruantur a posteriori definitiones.

§. 377. Ad formandas scilicet notiones distinctas uniuersales, conuenit sequentes obseruasse regulas. α) Tot fac iudicia intuitiua, quot in re percepta distinguis. β) Omitte praedicata accidentalia, siue quae variari possunt. γ) Praedicata, quae in omni casu non eadem sunt, determinationibus particularibus libera. δ) Facilius procedet negotium, si plura exempla inter se contuleris, atque sollicite attenderis, in quo exempla perpetuo conueniant, in quo item a se inuicem differant.

Ut hae regulae, in formandis notionibus siue definitionibus a posteriori apprime viles, sine difficultate intelligantur et rite applicentur, suppeditabo exemplum perquam perspicuum. Fac, te velle scire, quid sit *laudare alterum*; fac, tua interesse, vt noscās, quid notio *laudis* generalior et vniuersalis inuoluat; tunc attendas velim ad casum quempiam indiuiduum, in quo alterum alter laudare dicitur. Ponamus itaque, Caium in scripto aliquo narrare, quod Titius sit eruditus, modestus, perspicuus, pius etc. Hic Caius laudat Titium. Tot itaque fac iudicia intuitiua, quot casus praefens tibi suppeditat.

- I. Caius narrat.
- II. Caius narrat in scripto quodam.
- III. Caius narrat, quod Titius sit doctus.
- IV. Caius narrat, quod sit Titius modestus.
- V. Caius narrat, quod Titius sit perspicuus.
- VI. Caius narrat, quod Titius sit pius.

Si hic cognoscere vis, quid sit generatim *laudare alterum*; difficulter id fiet, α) quia multa adiunt peregrina et accidentalialia in hoc casu, quae ad *laudare alterum* non pertinent, β) quia ea, quae notionem laudis necessario ingrediuntur, multis adhuc particularibus determinationibus sunt inuoluta, quae ab iis abesse debent. Ut igitur intelligas, quatenam hic sint peregrina et accidentalialia, et quatenam sint determinationes particulares; in memoriam tibi reuoca alium casum, quo alterum ab altero laudatum fuisse, percepisti. Ponamus, parentem, praesente filio, narrare, quod filius ingenio excellenti gaudeat, item, quod sit obediens, diligens item, ac bonus poeta; hic casus sequentia tibi sistit iudicia intuitiua.

- I. Parens narrat.
- II. Parens narrat, praesente filio.
- III. Parens narrat, quod filius sit ingenio excellenti praeditus.
- IV. — — — quod filius sit obediens.
- V. — — — quod filius sit diligens.
- VI. — — — quod sit filius bonus poeta.

Quod si hos duos casus inter se confers; intelliges 1) *Caium*, 2) *scriptum Caii*, 3) *Titium* in priori casu indiuiduo esse peregrina, quae non ad notionem laudis pertinent, quia in altero casu non adsunt. Item intelliges, in posteriori casu non necessarium quid esse, vt adsit α) *parens*, β) *filius praefens*,

sens, y) ut filius praecise sit obediens et bonus poeta etc. Hinc haec omnia, quia sunt praedicata accidentalia, notionem laudis generalem non ingrediuntur, vi regulae II. § 377. Sed *τὸ narrare* est utriusque casui commune, siquidem in utroque casu narrantur *perfectiones*, quae vero in utroque casu particularibus determinationibus sunt involutae. Pietas scilicet et diligentia, item eruditio, perspicuitas etc. sunt eiusmodi praedicata, quae, si determinationibus particularibus liberantur, generali nomine *perfectionum* enunciantur. Quia itaque *τὸ narrare* et *perfectiones* sunt eiusmodi praedicata, quae laudi constanter competunt, merito haec pro essentialibus siue attributis laudis habes (§. 375.). Cum vero attributa siue essentialia debeant definitionem ingredi (§. 159.): patet, notionem distinctam vniuersalem siue definitionem laudis ita nunc formari: *Laus est enarratio perfectionum, et laudare alterum est nihil aliud, quam alterius perfectiones enarrare.* Si vnus alterue casus non sufficit, vt possis conuenientiam vel disconuenientiam perspicere: sumas plures casus pro lubitu. Exercitiores possunt vnico etiam casu esse contenti. Cel. WOLFFIUS in *Log. Lat. p. 492.* secundum regulas suppeditatas notionem generalem *furis* a posteriori eruit, et Clar. SCHLOSSERVS eodem modo ex vnico casu format notionem vniuersalem *libertatis* in *dissert. de genuina notione libertatis*, Vitemb. cl. Io cc XXV. habita.

§. 378. Vides nunc, quomodo notionem distinctam vniuersalem siue definitionem a posteriori vel ope experientiae formari soleant. Requiritur vero ad id, si quid aliud, abstractio et reflexio, vt supra demonstratum dedimus (§. 111.). Dum enim in notionibus, a posteriori formandis, ita procedimus, vt ea, quae accidentalialia sunt et variari possunt, omittamus, nec simul consideremus (§. 377.): tum autem, cum quaedam non consideramus et omittimus, dicamur ab iis, quae non consideramus, quaeque in contemplatione nostra tantisper seponimus et omittimus, *abstrahere* (§. 111.): perspicuum est, artificium abstrahendi in notionibus, a posteriori formandis, vtramque facere paginam.

§. 379. Nunc iam dispiciemus, qua ratione ope experientiae siue a posteriori perueniamus ad iudicia vniuersalia. Experientia habet pro obiecto res singulares (§. 352.), adeoque etiam iudicia intuitiua, quae experientia formantur (§. 370.), sunt singularia (§. 372.). Quae si in vniuersalia commutari debent, attendas, num praedicatum in iudicio intuitiuo sit attributum vel essentialia rei perceptae. Quotiescumque enim praedicatum fuerit attributum rei perceptae, et ex essentia siue natura subiecti fluit, toties habes enunciationem, adeoque iudicium vniuersale (§. 209.). Cum vero per experientiam ea demum rei perceptae attributa siue essentialia esse obseruemus, quae constanter insunt rei perceptae, ab eaque, re salua, auferri non possunt (§. 374.): ad iudicium intuitiuum vniuersale peruenis, si ope experientiae obseruas, praedicatum iudicii intuitiui constanter eidem inesse, nec ab eo auferri posse.

E. gr. Experientiae ope constat, calorem igni inesse attributi instar (§. 375.). Enunciatio igitur, *ignis est calidus*, est vniuersalis. Experientia porro constat, ceram esse nonnumquam liquidam. Cum vero $\tau\delta$ liquidum esse cerae non perpetuo et constanter insit, adeoque inter accidentia siue modos cerae sit referendum (§. 374.): non potes inferre inde iudicium siue propositionem vniuersalem: *Omnis cera est liquida*. Conferas hic velim ea, quae supra de propositionibus particularibus in vniuersales commutandis sunt dicta (§. 216.).

§. 380. Philosophus debet causas et rationes rerum pernoscere (§. 22.). Permagni itaque refert, nosse modum, quo ope experientiae inuestigari queat, num vnum sit causa alterius. Hic itaque obserua positiones sequentes. α) Si in obiecto A mutationem aliquam obseruas, quam primum obiectum A iungitur
obiecto

obiecto B; tunc ratio sufficiens mutationis, quae in obiecto A accidit, merito quaeritur in obiecto B, ut ita obiectum B mutationis illius, in obiecto A subsecutae, causa recte dicatur. β) Ex eo, quod nonnulla perpetuo coexistere, siue se inuicem sequi obseruas, neutiquam statim inferas: E. vnum est causa alterius. Positiones illustrabimus exemplis. Si obseruas, ceram, quae antea dura erat, mollem fieri et liquefcere, ut primum solis radiis fuerit exposita; calorem solis recte habes pro causa liquefactionis cerae. Fac autem, cum cometa simul existere bellum, vel hoc subsequi cometam, a qualicumque coexistentia vel infectione belli nondum concludere potes: E. cometa est causa belli.

§. 381. *Ex his omnibus patet, propositiones, ex experientia legitime instituta formatas, esse certas. Demonstr.* Quaecumque propositiones experientiae ope formamus, in iis praedicatum subiecto conuenire oppido obseruamus (§. 369.). In quibuscumque vero propositionibus praedicatum subiecto conuenire obseruamus, illas veras esse agnoscimus, (§. 318.). Quaecumque propositiones veras esse agnoscimus, illas non posse esse falsas, nouimus. (*per princ. contrad.*) Quaecumque autem propositiones ita veras esse nouimus, ut oppositum earum, scilicet falsitatem, locum habere non posse, perspiciamus, illae sunt nobis certo verae (§. 348.). E. propositiones, ope experientiae legitime institutae, formatae, sunt nobis certae.

Atque eadem ratio est propositionum, quas per experientiam falsas esse nouimus. Has, fieri non potest, ut simul habeamus pro veris, adeoque sunt nobis certo falsae. E. gr. igni continere calorem, per experientiam constat. Veram itaque esse propositionem, intelligimus: *ignis est calidus*, adeoque eadem nobis certa est.

§. 382. Quidquid itaque cum sensione, secundum regulas supra traditas instituta, conuenit, illud certum est (§. 381.).

§. 383. *Ex quo porro patet, definitiones, quae ex experientia et collatione casuum individualium, secundum regulas supra §. 377. traditas, formatae sunt, debere esse certas. Demonstr.* Cum ea, quae experientia cognoscuntur, sint certa (§. 391.): consequens est, ut definitiones, ex experientia secundum regulas suppeditas legitime formatae, sint etiam certae. Ex certo enim non potest non legitime fluere certum.

§. 384. *Axiomata itaque et postulata itidem certa esse, ex his intelligi poterit. Demonstr.* Cum enim axiomata et postulata sint propositiones, ex vnica definitione immediate fluentes (222. 223.) et in quibus statim, terminis intellectis, patet, praedicatum conuenire, vel non conuenire, subiecto, definitiones autem sint certae (§. 383.): patet, axiomata et postulata eadem gaudere certitudine, qua gaudent definitiones.

§. 385. Haec de primo ad certitudinem perueniendi adminiculo, scilicet experientia siue cognitione a posteriori, qua per sensionem ita subiecto conuenire praedicatum, obseruamus, ut de rei veritate dubitare non possimus (§. 381.). Altera via ad veritatem certam est *ratio*. Quae cum nihil sit aliud, quam facultas nexum veritatum vniuersalium distincte perspiciendi (§. 13.): facile intelligitur, nos ope rationis siue cognitionis a priori tum demum ad certitudinem peruenire, cum propositionem, cuius certitudinem obtinere volumus, ita connectimus, cum aliis propositionibus, tamquam indubiis principiis, ut nexus subiecti

et

et praedicati in propositione, quae nobis certa esse debet, oppido perspiciatur.

Fac e. gr. te velle scire, num haec propositio: *Anima humana est immortalis*, sit certo vera; tunc non ad sensationem et experientiam confugere potes, sed certitudinem huius propositionis a priori cognoscas, oportet, i. e. debes eam cum aliis propositionibus, tamquam suis principiis indubitatis ita connectere, vt legitime ratiocinando eam ex aliis certis propositionibus derives.

§. 386. Quotiescumque propositionem aliquam, tamquam conclusionem ex praemissis certis et indubiis, legitime ratiocinando, deducimus, toties illam propositionem dicimus *demonstrare*. Vt adeo *demonstratio* nihil aliud sit, quam concatenatio siue connexio ratiociniorum, in quibus nullae praemissae, nisi certae, admittuntur.

Ratiocinia autem siue syllogismi dicuntur *concatenati*, si semper conclusio syllogismi antecedentis sit praemissa subsequentis syllogismi. Exempla huius concatenationis mox adducuntur.

§. 387. Praemissae illae certae, ex quibus conclusio siue propositio demonstranda deducitur, appellantur *principia demonstrandi*.

§. 388. Ex quo apparet, in omni demonstratione ad duo attendi debere, α) ad principia demonstrandi, β) ad ipsam connexionem conclusionis cum principiis demonstrandi.

Primum requisitum dicimus *materiale demonstrationis*, alterum nominamus, *formale demonstrationis*.

§. 389. *Inter principia demonstrandi referimus merito experientias, definitiones, axiomata, et postulata. Demonstr.* Cum enim experientiae sint certae, (§. 381.) itemque definitiones, ex experientia legitime formatae (§. 383),

(§. 383.), neque minus axiomata et postulata gaudeant certitudine (§. 384.): facile patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et postulata, posse loco praemissarum certarum admitti. Praemissae certae, ex quibus propositio demonstranda legitime deriuatur, dicuntur principia demonstrandi (§. 387.). E. patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et postulata recte referri inter principia demonstrandi.

Hinc est, vt Cel. WOLFIVS in *Log. Lat. p. 397.* definiat demonstrationem per eiusmodi probationem, si in syllogismis, quos inter se concatenamus, non vnamur praemissis, nisi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus, et propositionibus iam antea demonstratis.

§. 390. Hinc vides, non statim illum demonstrare sua asserta, qui ea ex principiis incertis et dubiis deducit. Vt adeo qualiscumque probatio propositionis non sit confundenda cum eiusdem demonstratione, in qua quippe requiruntur principia certa, de quorum veritate dubitari nequit (§. 386.)

§. 391. Cum propositionem, siue conclusionem demonstrandam deducis ex definitionibus et axiomatibus, tum eam *a priori demonstrari* dixeris:

Sic e. gr. si velles *a priori* demonstrare hoc assertum: *Deus vult optimum*, tunc tota tua demonstratio niteretur his definitionibus et axiomatibus:

Definitio I. Deus est ens perfectissimum.

Axioma I. Ens perfectissimum debet habere voluntatem perfectissimam.

Definitio II. Voluntas perfectissima est, quae vult non nisi optimum.

Axioma II. Quicumque habet voluntatem perfectissimam, ille vult non nisi optimum. Ex his definitionibus et axiomatibus haec demonstratio *a priori* conficietur:

Qui-

Quicumque est ens perfectissimum, ille habet voluntatem perfectissimam, (*per Axiom. I.*)

Atqui Deus est ens perfectissimum: (*per Defin. I.*) E. Deus habet voluntatem perfectissimam.

Quicumque habet voluntatem perfectissimam, ille vult optimum, (*per Axiom. II.*) Atqui Deus habet voluntatem perfectissimam: (*per syllogismum praecedentem*) E. Deus vult optimum.

Dicitur demonstratio a priori quoque illa probatio, qua effectum ex sua causa demonstro.

§. 392. Cum propositionem siue assertum probabo ex indubia experientia, demonstratio dicitur *a posteriori*.

Sic e. gr. qui contingentiam mundi demonstrare volunt, item, qui hanc propositionem demonstrant: *impossibile est, idem simul esse, et non esse*, prouocare solent ad experientiam, quod est a posteriori demonstrare. Dicitur quippe demonstratio a posteriori, cum causam ex effectu demonstro. Cum e. gr. existentiam Dei ex existentia mundi demonstramus, Dei existentiam a posteriori demonstramus, quia ex effectu causam colligimus.

§. 393. Praeterea demonstratio dispescitur in ostensiuam siue directam, et apogogicam siue indirectam. Directa demonstratio illa est, quam haetenus explicauimus. WOLFIVS eam in *Log. Lat. p. 142.* ita definit: Demonstratio directa siue ostensiuam est, qua ex notione subiecti colligitur, praedicatum conuenire subiecto.

Talis est demonstratio, quam suppeditauimus §. 391. vbi ex notione Dei, distinctius euoluta, colligebamus, *velle optimum* conuenire Deo.

§. 394. Demonstratio indirecta siue apogogica est, vbi propositionem, conclusioni nostrae demonstrandae oppositam, assumimus, tamquam veram, atque inde absurdum aliquod seu falsum colligimus, quod propositioni demonstrandae contradicit.

Hacc

Haec demonstratio dicitur alias deductio ad absurdum vel impossibile. Talis est illa demonstratio, quam supra dedimus §. 269. ubi per indirectum demonstrabamus hanc propositionem: *In prima figura maior propositio semper sit vniuersalis.* Illustrationis gratia exemplum adhuc aliquod adducemus. Si e. gr. velles demonstrare per indirectum hanc propositionem: *Nihil semetipsum potest producere*; tunc propositionem, huic asserto oppositam, assumas tamquam veram, atque ex ea deducas, aliquod absurdum. Est autem propositio opposita haec: *Aliquid potest semetipsum producere.* Demonstratio itaque indirecta ita conficietur: *Ponamus, aliquid semetipsum producere; tunc id, quod semetipsum producit, debet existere et simul non existere. Existere debet, alias non posset semetipsum producere. Non existere debet, quia demum se producit, sibi que existentiam largitur. Cum vero absurdum et impossibile sit, vt aliquid simul existat et non existat, (per principium contradict.) absurdum quoque et impossibile est, vt aliquid semetipsum producat.* Opposita itaque propositio erit vera: *Nihil semetipsum, potest producere.* Noui quidem, nonnullos, qui huic demonstrandi modo parum tribuunt efficaciae. At, mea quidem sententia, multum ipsi inest roboris. Quia enim in hac demonstratione indirecta euincitur, propositionem, quae conclusioni demonstrandae opposita est, esse falsam et absurdam; necessario illa propositio, quam demonstrandam susceperimus, debet esse vera.

§. 395. Quia in omni demonstratione conclusio demonstranda per syllogismorum concatenationem cum suis praemissis siue principiis legitime debet connecti (§. 386.): deprehendimus, illam concatenationem aut ita institui, vt a conclusione demonstranda ascendamus et perueniamus ad prima et indubia principia, aut ita, vt a principiis et praemissis indubiis progrediamur et descendamus ad conclusionem, siue propositionem demonstrandam. Ille modus demonstrandi dicitur *analyticus*, in quo conclusionem resolvimus in sua prima principia. Haec autem demonstrandi ratio dicitur *synthetica*, in qua ex simplicissimis

cissimis et primis principiis componitur et exurgit conclusio, siue propositio demonstranda.

Sumamus e. gr. hanc propositionem: *Deus caret affectibus*, quam *analytice* demonstraturi sumus, ita, vt a conclusione siue propositione ipsa demonstranda, per concatenationem ratiociniorum, ascendamus et progrediamur ad prima vsque principia siue ad definitiones et axiomata, quibus propositio demonstranda nititur.

I. *Quicumque caret appetitu sensitiuo, ille caret affectibus, (per defn. affectuum.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitiuo.

E. Deus caret affectibus.

Minoris probatio.

II. *Quicumque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitiuo, (per defn. appetitus sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis.

E. Deus caret appetitu sensitiuo.

Minoris probatio.

III. *Quicumque omnia sibi distinctissime repraesentat, ille caret repraesentationibus confusis, (est haec propositio axiomata)*

Atqui Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

E. Deus caret repraesentationibus confusis.

Minoris probatio.

IV. *Quicumque gaudet intellectu perfectissimo, ille omnia sibi distinctissime repraesentat, (per defn. intellectus perfectissimi.)*

Atqui Deus gaudet intellectu perfectissimo.

E. Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

Minoris probatio.

V. *Quicumque est ens perfectissimum, ille gaudet intellectu perfectissimo, (est haec propos. axiom.)*

Atqui Deus est ens perfectissimum, (per defn. Dei)

E. Deus gaudet intellectu perfectissimo.

Habes hic demonstrationem analyticam huius propositionis: *Deus caret affectibus*. A propositione enim ^d mon-

franda, quae fuit conclusio primi syllogismi, ad principia progressi sumus, syllogismos ita quidem concatenando, ut semper minor propositio prioris syllogismi facta fuerit conclusio syllogismi subsequenteris.

Eandem propositionem si *synthetice* demonstrare vis, a principiis, scilicet definitionibus et axiomatibus, descendis usque ad conclusionem demonstrandam, ratiociniis ita concatenatis, ut semper conclusio prioris syllogismi debeat fieri propositio minor posterioris syllogismi, hunc in modum.

I. *Quicumque est ens perfectissimum, ille gaudet intellectu perfectissimo, (est propositio axiomatica.)*

Atqui Deus est ens perfectissimum, (per defn. Dei)

E. Deus gaudet intellectu perfectissimo.

II. *Quicumque gaudet intellectu perfectissimo, ille omnia sibi distinctissime repraesentat, (per defn. intell. perfectiss.)*

Atqui Deus gaudet intellectu perfectissimo, (per Syllog. I.)

E. Deus omnia sibi distinctissime repraesentat.

III. *Quicumque omnia sibi distinctissime repraesentat, ille caret repraesentationibus confusis, (est axioma.)*

Atqui Deus omnia sibi distinctissime repraesentat, (per Syllog. II.)

E. Deus caret repraesentationibus confusis.

IV. *Quicumque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitivo, (per defn. appetit. sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis, (per Syllog. III.)

E. Deus caret appetitu sensitivo.

V. *Quicumque caret appetitu sensitivo, ille caret affectibus, (per def. affect.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitivo, (per Syllog. IV.)

E. Deus caret affectibus.

§. 396. *Ex his vides, syllogismorum usum in demonstrando esse indispensabilem. Demonstr. Cum omnis demonstratio continua syllogismorum concatenatione absol-*

absoluatur (§. 386.), patet, syllogismorum usum esse in demonstrando indispensabilem.

Qui demonstrandi habitum sibi compararunt, saepius demonstrant propositionem aliquam, ita, ut videantur nullos mente formare syllogismos, atque actuum omnium, quos mens edit, non sint sigillatim sibi consci. At quamuis, in demonstrando exercitiores, saepius unam alteramue propositionem mente retineant, nec eam exprimant verbis; ipsos tamen reuera omnia per syllogismos demonstrasse, tum demum apparet, si analysin demonstrationis institueris. Crederes e. gr. paucissimas demonstrationes in Illust. WOLFFII scriptis philosophicis reperiundas esse per syllogismos concinnatas. Sed contrarium probat illarum demonstrationum analysi, quam non sine fructu et iucunditate institues.

§. 397. Circulus in demonstrando est, cum quis ad demonstrandam propositionem A vitur propositione B, quae tamen propositio B sine propositione A demonstrari nequit.

E. gr. Circulum in demonstrando committeres, si hanc propositionem: *Deus est aeternus*, demonstrares ex hac: *quia Deus est ens necessarium*, demonstraturus autem porro hanc propositionem: *Deus est ens necessarium*, in subsidium vocares hanc propositionem: *quia est aeternus*. Reuera ita demonstrares hanc propositionem: *Deus est aeternus*, per eandem, quia est aeternus.

§. 398. Circulus in demonstrando solcite euitandus est. *Deonstr.* Qui circulum in demonstrando committit, ille probat propositionem A per propositionem B, et propositionem B per propositionem A adeoque propositionem A per propositionem A, et A per semetipsum probat. Quia vero nihil potest esse simul propositio probans, et propositio probanda, (quia alias

esset simul principium et principiatum, caussa et effectus eodem respectu): patet circulum in demonstrando esse ridiculum adeoque sollicitè euitandum.

§. 399. *Quaecumque propositio legitime demonstrata est, illa est certo vera. Demonstr.* Quaecumque propositio legitime demonstrata est, illa nititur experimentiis, definitionibus et axiomatibus (§. 389.). Cum vero experientiae, definitiones, et axiomata sua gaudeant certitudine (§. 382. seqq.): manifestum est, propositiones ex iis legitime deductas esse etiam certas et quidem certo veras, si haec principia demonstrandi fuerint vera, quia ex veris praemissis non potest non legitime fluere vera conclusio. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Quaecumque propositio legitime demonstratur, in ea nexum subiecti et praedicati distinctè perspiciamus, et rationem sufficientem perspiciamus, cur sit vera, quia eam, tamquam ex principiis suis deductam, contemplamur. In quacumque autem propositione rationem sufficientem nexus subiecti et praedicati distinctè perspiciamus, de eius propositionis veritate sumus certi (§. 348.), ut adeo illa propositio non possit non nobis esse certa, quae legitime demonstrata est.

§. 400. Demonstrationem itaque praestantissimam esse viam ad veritatem certam perueniendi, ex his vberime patet.

§. 401. Cum itaque et experientiam, et demonstrationem, certitudinis adminicula esse euicerimus (§. 381. 400.): poterat veritas nobis certa illa dici,

quae

quae indubia fensione, (siue experientia) vel euidenti principio nititur. Conf. HEINECCII *Log. pag. 129.* Certo autem falsum illud dici poterat, quod fensioni indubiae, vel euidenti principio, repugnat.

§. 402. *Requisita ad veritatem* dicimus ea, per quae praedicatum subiecto tribuendum determinatur.

E. gr. Ad immortalitatem animarum requiritur 1) indestructibilitas, 2) status idearum distinctarum, 3) vt anima status praeteriti memoriam conseruet. Quocirca si nōssi, animam hominis rationalem post mortem non destrui, sed perseuerare, eamque simul in statu idearum distinctarum versari, itemque memoriam sui statusque praeteriti conseruare, omnia adesse nōsti, quae ad hoc requiruntur, vt anima hominis rationalis sit immortalis.

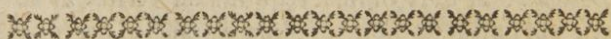
§. 403. *Ex quo patet, qui omnia requisita ad veritatem adesse nouit, veritatem certo cognoscat oportet.* *Demonstr.* Si quis omnia requisita ad veritatem adesse cognoscat, is nouit, omnia ea adesse, per quae praedicatum, subiecto competens, determinatur. Qui vero nouit, omnia ea adesse, per quae praedicatum, subiecto tribuendum, determinatur, perspicit rationem determinantem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum competat subiecto. Is autem, qui distincte perspicit rationem, quae efficit, vt praedicatum conueniat subiecto, certo nouit veritatem (§. 348.). E. qui omnia requisita ad veritatem adesse nouit, ille veritatem certo nouit.

E. gr. ad hanc veritatem: *anima est immortalis*, requiruntur haec tria: α) indestructibilitas, β) perseuerantia in statu idearum distinctarum, γ) memoria et recordatio status pristini, et collatio status praesentis cum statu praeterito. Qui itaque nouit, haec omnia requisita in anima humana post mortem cor-

poris adesse, is certo nouit, animam esse immortalem. Ex his intelligis, recte nos affirmasse, §. 349. illi veritatem esse certam, qui nouit rationem sufficientem, cur subiecto conueniat praedicatum. Requisita enim ad veritatem omnia determinant et efficiunt, vt praedicatum conueniat subiecto, adeoque rationem constituunt sufficientem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum tribuatur subiecto.

§. 404. Colligitur hinc, vi oppositorum, quaedam tantum requisita constituere rationem insufficientem, cur praedicatum subiecto sit tribuendum.

E. gr. qui nouit, animam quidem, ob simplicitatem suam, ex sua natura et principio interno, esse indestructibilem, ignorat autem, num anima in statu idearum distinctarum versetur, item, num memoriam status sui praeteriti conseruet, is aliqua tantum requisita ad immortalitatem animae agnoscit, atque adeo rationem quidem, sed insufficientem nouit, cur anima dicatur immortalis. Ex his nunc opinor, intelliget quisque, quid sit veritas probabilis. De qua exponet caput sequens.



CAPVT IV.

DE

VERITATE PROBABILI.

§. 405.

QVEMADMODVM, certos nos esse vel de veritate vel de falsitate propositionis cuiusdam, diximus, cum conuenientiam aut disconuenientiam praedicari cum subiecto tam distincte perspicimus, vt nulla oppositi formido locum obtineat (§. 348.), et cum omnia requisita ad veritatem adesse nouimus (§. 403.); ita contra propositio illa nobis est *probabilis*, in qua praedica-

dicatum subiecto tribuitur ob quaedam tantum requisita veritatis, adeoque ob rationem insufficientem. Ut adeo *iudicare probabiliter* recte dicamus, cum a quibusdam ad veritatem requisitis, siue a nonnullis circumstantiis, ad rei existentiam, concludimus.

Qui e. gr. in adolescente quodam obseruat 1) ingenium excellens et alacre, 2) discendi cupiditatem, 3) laborem indefessum, 4) subsidiorum ad studia tractanda copiam, 5) fidelem institutionem, atque, ob has circumstantias, iudicat, hunc puerum fore aliquando virum eruditum, et euasurum esse ornamentum reipublicae litterariae, is probabiliter iudicat. Aliqua enim tantum requisita ad veritatem nouit. Nescit enim, num ingenii vigor, morbo vel alio casu facile corrumpendus, continuo sit permanens; nescit praeterea, num adolescens, in vitia flecti cereus, diligentiam sit continuaturus. ARISTOTELES *probabile* quondam vocauit illud, *quod videtur omnibus, vel pluribus, vel sapientioribus*. Quam vero notionem probabilitatis esse reiiciendam, coram demonstrabo. Clar. RÜDIGERVS, qui in doctrina de probabilitate egregias affert meditationes, omnibusque palmam praeripit, *probabilitatem* generatim vocat ratiocinationem, quae ex plurium sensuum conuenientia in suppositione seu hypothese quadam, sensui immediate haud obuia, concludimus, certitudine omni exceptione haud maiore. Conf. *de Sensu veri et falsi, Lib. III. Cap. I. §. 10.* Conuenientia autem plurium sensuum in hypothese quadam in eo consistit, quod *hypotesis* sit veluti principium, et plures illae sensiones, tamquam effectus ex sua causa et conclusiones inde explicantur. *Hypotesis* enim est propositio, quam ideo pro vera adsumimus, quia proprietates et effectus rei inde commode explicantur. Siue *hypotesis* est, secundum WOLFIVM, sumtio eorum, quae esse, demonstrari nondum potest, tamquam essent, rationis reddendae gratia. E. gr. si quis Medicorum hanc propositionem assumeret, *animam effectiue et physice agere in corpus, et corpus effectiue et physice agere in animam*, quia phaenomena, in corpore humano ita commode possent explicari; tunc haec sumtio propositionum, quae nondum demonstrari possent, diceretur *hypotesis*. Si e. gr. Copernicani assument hanc propositionem: *terra mouetur*; tunc haec pro-

positio dicitur hypothesis Copernicana, quia inde sensiones et phaenomena, maxime in corporibus coelestibus, commodissime explicari possunt. Quae hypothesis est probabilis, si nulla sensionum et phaenomenorum ipsi repugnat, sed cum ea optime conuenit. Si vero aliqua phaenomena repugnant plane, tum hypothesis est falsa.

§. 406. Ex definitione §. 405. suppeditata patet: *I. Hoc probabiliorum esse propositionem, quo plura requisita ad veritatem adsunt, ob quae praedicatum subiecto tribuitur. II. Omne probabile esse debere quoque possibile. Cum enim in omni probabilitate quaestio sit de existentia rei (§. 405.); omnis autem existentia supponat possibilitatem (per princ. metaphys.): manifestum est, omne probabile debere quoque esse possibile. III. Non omne autem id, quod est possibile, esse probabile, itidem hinc discis. Cum enim a posse ad existentiam nulla sit consequentia (per princ. metaphys.), in probabilitate autem rei supponatur phaenomeni existentia (§. 405.) palam est, illud, quod mere possibile est, non esse statim probabile. Propositiones has illustrabimus exemplis.*

E. gr. si in Titio, adolescentulo, obseruas discendi cupiditatem, fidelem item institutionem, ingenium excellens, subsidiarum copiam; tum probabilius est, Titium fore doctum, quam cum tantum in ipso obseruas discendi cupiditatem, nullam autem ingenii dexteritatem, nulla subsidia nullamque institutionem. Haec ad primam propositionem. Non omne id, quod est possibile, esse probabile, hoc ex exemplo discas. Possibile e. gr. est, te hac hora 1000. nummos aureos accipere ab amico Caio; non enim inuoluit contradictionem. Sed non est probabile, quia nondum circumstantiae quaedam nec phaenomena apparent, ob quae iudicare queas, te esse accepturum a Caio 1000. nummos aureos. Fac autem, 1) Caium esse diuitem, 2) Caium debere tibi 1000. nummos aureos, 3) promississe sancte, se velle soluere hac hora summam debitam; tum non nullae

DE V
 nulla apparen
 licet queas, te
 reus Probabi
 peuniae d
 le. Sollicit
 get, quia in
 nobis etiam
 cemas in m
 affirmamus e
 §. 407
 logitimum d
 praemissur
 E. gr. M
 babilium act
 actionum e
 ro ratiocin
 moras ma
 rationem se
 syllogismus
 Hanc syllo
 cum, item
 argument
 quibus qu
 ue, vel ph
 nibus ex
 §. 408
 vum sine
 lem sine d
 ria quare
 sine syllo
 dianae p
 logitimum
 dicitur.
 biles (§.
 riam sy
 ratiocin

nullae apparent circumstantiae, ob quae iudicare probabiler quæss, te esse accepturum hac hora 1000 nummos aureos. Probabile itaque est, te accepturum esse summam pecuniae debitam, et quia probabile est, est quoque possibile. Solicite profecto rō possibile debet a probabili distinguui, quia in moralibus haec differentia persaepe multum nobis vsū praestat. Stolidam, e. gr. spem illam esse, docemus in moralibus, quae nititur possibilibus, illam autem affirmamus esse rationalem, quae nititur probabilibus.

§. 407. Haecenus de propositione probabili. Syllogismum dicimus illum *probabilem*, in quo alterutra praemissarum est propositio probabilis.

E. gr. Plebei homines, qui secundum conscientiam probabilem actiones instituunt atque bonitatem vel prauitatem actionum ex rationibus externis aestimant, sic saepenumero ratiocinantur: *Quidquid pastor, voluntatem Dei sciens, et morum moderator, suscipit, illud licitum est. Atqui pastor salutationem suscipit. E. Salutatio est licita.* Hic syllogismus est syllogismus probabilis, quia maior propositio probabilis. Hunc syllogismum veteres vocabant syllogismum *dialecticum*, item *topicum*. Loci enim topici erant apud veteres argumentationum probabilium quasi promi condi. De quibus quidem locis topicis, quid existimandum sit, quidue, vel philosopho, vel oratori profint, sincere in ipsis lectionibus exponetur.

§. 408. *Discrimen itaque, quod inter demonstratiuum siue apodicticum syllogismum, et syllogismum probabilem siue dialecticum, reperitur, non in forma, sed in materia quaerendum est. Demonstr.* Cum demonstrationem siue syllogismum demonstratiuum non nisi ingrediantur praemissae certae et indubiae (§. 386.), syllogismum autem probabilem siue dialecticum ingrediantur, tamquam praemissae, propositiones probabiles (§. 407.), praemissae autem constituunt materiam syllogismorum (§. 246.); consequens est, ut ratiocinationis demonstratiuae et probabilis discrimen

men sit in materia quaerendum, neque adeo syllogismus demonstratiuus et dialecticus siue probabilis differant nisi principiis.

§. 409. *Propositio, quae nobis probabiliter vera est, potest esse falsa. Demonstr.* Cum propositio illa nobis probabiliter vera sit, in qua praedicatum tribuimus subiecto ob quaedam tantum ad veritatem requisita et ob rationem insufficientem (§. 405.); facile vides, posse etiam praedicatum illud, quod ob quaedam ad veritatem requisita et ob rationem insufficientem subiecto tribuitur, subiecto repugnare. Nondum enim rationes adsunt completae, quae efficiunt, vt praedicatum necessario competere debeat subiecto. Si itaque praedicatum, quod subiecto ob rationem insufficientem in propositione probabili tribuitur, potest etiam subiecto repugnare; tunc autem, cum subiecto repugnat praedicatum, propositio dicitur *falsa*, (§. 330.): patet, propositionem, quae nobis probabiliter vera est, posse esse falsam.

E. gr. Rusticus iudicat, saltationem esse licitam, quia pastor, discrimen boni mali que optime sciens, saltat. In hac propositione: *saltatio est licita*, rusticus praedicatum *to licitum esse* tribuit ob rationem insufficientem. Ita enim sententiam fert: *Saltatio est licita, quia pastor saltat*. Potest igitur propositio rustici: *saltatio est licita*, quae ipsi probabiliter vera est, reuera esse falsa. Haec de probabilitate in genere. Nunc ad species probabilitatis sigillatim pertractandas descendemus, atque hic doctas Cel. RÜDIGERI meditationes secuti, probabilitatem 1) *historicam*, 2) *physicam* 3) *politicam*, 4) *practicam* denique distincte exponemus.

§. 410. Ad veritatem vel experientiae ope, vel per demonstrationem siue a priori peruenimus (§. 350.). Cum vero ipsi nec omnia experiri et a posteriori inuenire

uenire possumus, neque etiam nexus omnium nostrorum assertorum cum suis primis principiis introspicere; opus est, ut multa etiam, quae alii sunt experti, aut ab aliis referuntur, credamus.

§. 411. Ex quo vides, recte ex finitudine intellectus deduci originem *fidei philosophicae scil.*, quae nihil aliud est, quam assensus, propositioni datus ob testimonium alterius.

§. 412. Si itaque fides est assensus, quem propositioni cuidam praebemus ob testimonium alterius (§. 411.): perspicuum est, rationem, cur in fide quid pro vero habeamus, esse auctoritatem personae narrantis.

§. 413. Cum vero personae narrantes, et ob ignorantiam dexteritatisque defectum possint, et ob malitiam velint nos sapientum pro decipere, falsumque pro vero obtrudere: requiritur, ut cautiones quaedam tradantur, doceaturque, quodnam sit probabiliter verum, quodnam probabiliter falsum in narratione factorum siue historiarum. Regulas igitur *probabilitatis historicae* percenseamus oportet.

§. 414. In omni itaque fide humana et probabilitate adeo historica, attendas ad sequentes circumstantias: I) Ad testem, siue personam, quae factum aliquod narrat. II) Ad rem ipsam, quae refertur. III) Ad modum narranti.

§. 415. Testium siue personarum narrantium non eadem est auctoritas. Adeoque ad hominum, factum narrantium, diuersitatem deber attendi.

§. 416.

§. 416. Quod ad diuersitatem testium attinet, diuersitas illa conspicitur 1) *ratione intellectus*, 2) *ratione voluntatis*, 3) *ratione denique sensuum*.

§. 417. *Ratione intellectus* alii sunt testes prudentes et intelligentes, iudicandique dote instructi, alii sunt simplices, vecordes, et de faece plebis.

§. 418. *Ratione voluntatis* testes sunt vel neutrorum partium, vel vni parti magis obnoxii, et, vti vocantur, interessati, item sunt vel probi, vel improbi et mendaciis assueri.

§. 419. *Ratione denique sensuum* testes sunt vel testes oculari, qui factum coram intuiti sunt, vel sunt testes auriti, qui, quidpiam factum esse, ab aliis acceperunt. Atque hi testes auriti vel sunt coaeui, i. e. eo tempore vixerunt, quo factum aliquod euenit, vel sunt recentiores, qui, quidquid narrant, a coaeuis acceperunt.

Hac diuersitate testium praestructa, nunc facile inde formabuntur regulae et leges probabilitatis historicae.

§. 420. Regulae autem et leges probabilitatis historicae commodissime his comprehenduntur positionibus:

I. Probabilius est testimonium viri prudentis, et iudicandi maturitate gaudentis, quam hominis simplicis et rudis, si res narrantur, quae attentionem aliquam iudiciumque requirunt.

Si e. gr. narrantur phaenomena naturae, vel recensetur peculiaris aliqua et paradoxa viri eruditi opinio, tunc tutius credes Caio, cuius dexteritas et iudicii *ακριβεια* tibi iam perspecta est, quam Titio, qui, cum sit homo obesae naris, nimiumque simplex, ea cum attentione, qua debebat, phaenomena, in regno physico obuia, opinionemque viri alicuius eruditi, neutiquam considerasse praesumitur.

II. Cum

II. Cum vero facta narrantur, quae non nisi usum sensuum, nec multam adeo attentionem requirunt; testimonium hominis plebei et rudis eandem meretur fidem, quam erudiri cuiusdam et prudentis viri, quin immo nonnumquam maiorem, si scilicet et affectus suspicio adsit, et partium studium metuitur.

E. gr. Cum homo plebeius et simplex narrat, Titium Caio inflixisse alapam; tunc ipsius testimonium, ceteris paribus, eadem gaudet probabilitate, qua gaudet Sempronii, tamquam hominis docti, narratio. Quin etiam, quia homo eruditus et prudens, perspectis narrationis consequentiis, veritatem saepe reticet, in pluribus casibus homini simplici facti consecutiones nescienti, adeoque factum fideliter narranti, tutius creditur.

III. Testi, quem partium studio occupatum esse, ex nonnullis circumstantiis colligimus, parum fidei haberi debere, ratio edocet; cum contra ea viro, quem neutrarum partium esse, ex narrationis circumstantiis concludimus, maior sit habenda fides.

Si vero scire vis, num testis studio partium sit occupatus, et vel amori, vel odio, aliquid det; attendas, oportet, ad complures *περιόσεις*, ad patriam scilicet, religionem, sectam, familiam, etc.

Si e. gr. ex ephemeridibus aut annalibus, ab homine Gallicae nationis conscriptis, percipis, Germanos a Gallis esse fugatos victoriamque Gallos reportasse; tunc fallax adhuc est scriptoris fides. Hinc itidem intelligis, cuius fidei sint ea, quae Pontificii de LUTHERO, eiusque ortu et obitu maxime referunt. Plura coram.

IV. Auctoritas testis oculati potior est testimonio testis auriti, illique semper tutius creditur, quam huic.

Ratio in promptu est. Quidquid enim quis per auditum et famam accepit, id plerumque est eiusmodi, ut a veritate multum abluat. Cum enim Caius narrat factum aliquod Titio; tum Caius de suo quid addere solet. Titius idem factum refert Sempronio, atque itidem de suo quid immiscet.

Sem-

Sempronius facit similiter, vt tandem factum non videatur esse idem. Fama enim crescit eundo. Quo fit, vt testis auritus eam fidem non mereatur, quam meretur testis oculatus.

V. Si qua tamen fides nonnumquam tribuenda testi aurito: attendas, num testis auritus sit vir prudens, aut num sit de faece plebis. Sin illud, tutius credes; sin hoc, suspectior est fides.

VI. In testimonio, quod exhibet testis auritus, vel maxime inquiras, quoad eius fieri potest, in auctorem primum narrationis, et a quibus tandem incunabulis profecta sit fama. Sic, solícite inuestigata historiae vltima origine, facile, cuius sit fidei testis auritus, perspicies.

VII. Quod testes coeui narrant, probabilius iudicatur, quam quod homines, qui multo post vixerunt, referunt.

VIII. Si idem, quod testis coeui narrat, plures, eodem modo iisdemque circumstantiis, narrant; tum nescio, an probabilitati testimonii, a coeui latenti, quid addi possit.

Hae sunt potiores regulae, quas, oportet, ante oculos habeamus, si quidem in credendo minus voluerimus falli. Atque hae quidem, vt vides, spectant ad testem ipsum. Nunc, quae cautiones, ratione facti, siue rei narratae, obseruari debeant, strictim percontabimus.

§. 421. I. Si quod factum narratur, in quo circumstantiae occurrunt, sibi inuicem repugnantes, tum vero nulla adest probabilitas.

Quoties enim circumstantiae facti sibi contradicunt, toties impossibilia adferuntur. Cum vero omne probabile debeat esse possibile (§. 406.); intelligitur, vbi repugnantia siue contradictio circumstantiarum locum habet, ibi nullum locum habere possibilitatem, adeoque etiam nullam probabilitatem.

II. Si factum insolitum mirabile narratur, idemque num probabiliter verum sit, nosse cupis, attendas ad sequentia:

a) Cum rem mirabilem vnicus testis narrat, non adeo multum ipsi fidei habetur. Potuit enim, quod saepissime fit, imaginatione decipi. b) Cum vero eandem rem mirabilem insolitamque plures, probatae ceteroquin fidei, viri, iisdem sub circumstantiis, referunt, et iurciurando quoque confirmant id, quod factum viderunt; multo probabilius est, reuera, id quod narratur, contigisse.

§. 422. Ad modum denique narrandi quod attinet, obserues, ea, quae historice narrantur, plus mereri fidei, quam quae poetice et oratorie recensentur. In historica enim narratione simplicia reperiuntur cuncta, ornataque, tamquam veste, detracto, nuda. Quae vero contra poetice commemorantur aut oratorie, in iis multum a simplicitate ingenua recedi reperies, omniaque coloribus, ambitiose quaesitis, exornari videbis, ita quidem, vt veritas, multis pigmentis fucoque inani tecta, vix, ac ne vix quidem conspiciatur.

§. 423. Haec quidem, quae haecenus de probabilitate historica disputauimus, tantum ad testimonium auctoritatemque humanam referri volumus. Quae enim testimonio diuino confirmantur, hoc sunt certiora, quo minus Numen veracissimum fallere no-uit.

Ex his denique vides, facta tantum credi. Dogmata enim vniuersalia certitudinem suam obtinent ex demonstrationibus. Si vero quis dogmata vniuersalia ob testimonium alterius tantum credit, parum sollicitus de rationibus internis, quae ipsum ad assensum commoueant, eum, dicimus, occupatum esse *praecudicio auctoritatis*, de quo supra §. 336. Exinde porro nunc liquet, quam praepostere agant, qui, veritatem confirmaturi, testimoniis, hinc inde operosius conquisitis, eam stabilitum eunt, auctoritati, quam argumentis, ponderis plus tribuentes.

§. 424. Nunc ad probabilitatem hermeneuticam. Probabilitas hermeneutica inferuit nobis in interpretando siue in sensu alicuius scriptoris eruendo. Fit scilicet per saepe, vt sermo alicuius scriptoris multipliciter admitat interpretationes, quarum quae-
nam sit probabiliter, ex legibus probabilitatis hermeneuticae est definiendum.

§. 425. *Probabilitas autem hermeneutica est, cum a quibusdam, in scripto auctoris obuiis, circumstantiis, e. gr. verborum significatione, posita connectione, scriptoris aetate, fine et affectu, ad sensum scriptoris concludo.*

Sensus auctoris est conceptus ille scriptoris, quem per verba in animis legentium et audientium scriptor vel loquens vult produci. Si ex legitimis principiis de sensu auctoris, quem ipse intendit, iudico, in eoque inuestigando laboro, dicor auctorem Interpretari; et interpretatio est actus, quo eruimus sensum auctoris.

§. 426. Vt vero, si sensum alicuius scriptoris eruere volueris, distinctius scias, quomodo ipsum coniectando assequi possis; sequentes propositiones, tamquam leges probabilitatis hermeneuticae, obserues. I. Cum sensus scriptoris per verba significetur (§. 425.), consequens est, vt, qui sensum auctoris eruere cupit, linguam, qua scriptor mentem suam explicauit, probe calleat eiusdemque linguae idiotismos habeat perspectos. Vnde II. interpretes illos, in eruendo scriptoris sensu, falli et labi oportet, qui versionibus siue translationibus fidunt aliorum, linguam, qua auctor quis scripsit, minus intelligentes. III. In interpretando probe attendendum ad scriptoris affectum, sectam, munus, aetatem, scopum, etc. Hinc IV. peropus est, vt descenda-

mus

DE V
 scribitur in
 volumus, ill
 melioris, e
 itis de scri
 Optime
 Cap. II. §. 7.
 videri, et q
 quod fuisse
 V. Ex
 amore, neq
 quibuscumq
 VI. In
 tia sollicit
 lis sensum
 scriptoris
 Vnde
 qui cum de
 pus verba
 et extra co
 sapientiam
 mouit ab
 VII
 Audiofisi
 ter veru
 Sapie
 dixit au
 fuit explic
 VIII
 rendum,
 circumsta
 uis alius
 IX.
 da est o
 sibi con
 do exig
 BAV

scendamus in systema auctoris, quem interpretari volumus, illumque diiudicemus ex notionibus domesticis, atque adeo caueamus, ne ex notionibus nostris de scriptorum sermone iudicemus.

Optime CLERICVS in *Arte critica* Part. II. Sect. II. Cap. II. §. 7. et 8. Oportet, inquit, *veluti nostrarum opinionum obliuisci, et quaerere, quid veteres illi magistri senserint, non quod sentire debuissent nobis videretur, ut saperent.*

V. Ex quo porro patet, oportere, ut neque cum amore, neque cum odio personali, aut praecudiciis quibuscumque ad interpretationem accedamus.

VI. In interpretando antecedentia et consequentia sollicitè sunt conferenda, nec, si probabiliter velis sensum auctoris assequi, extra contextum verba scriptoris sunt consideranda.

Vnde non mirum, turpiter falli eos in interpretando, qui cum de sensu auctoris alienius existimare volunt, saepius verba auctoris, ab alio, forte auctori inimico, allegata, et extra contextum posita, in subsidium adhibent. Fit id saepissime in controuersis, id quod pluribus coram demonstrabo.

VII. Loca auctoris parallela sunt conferenda studiosius, si, quisnam sit sensus auctoris probabiliter verus, velis feliciter inuestigare.

Saepe enim id, quod paullo obscurius in vno loco dixit auctor, in altero clarius enunciauit, ut adeo obscuriora sint explicanda ex clarioribus.

VIII. Sensui literali et proprio tamdiu inhaerendum, quamdiu sensus literalis et proprius cum circumstantiis textus melius conuenit, quam quibus alius improprius.

IX. Benignior et sanior interpretatio praeferenda est odiosae, nec facile praesumendum, aliquem sibi contradicere. Id quod aequitas in interpretando exigit.

Plures regulas adducere non vacat, cum de arte interpretandi peculiaribus compendiis exponi soleat. Has interim positiones, exemplis, et theologiceis, et philosophicis, vberius coram illustrabo.

§. 427. Accedimus nunc ad *probabilitatem physicam*, quae est, cum ex pluribus phaenomenis siue fensionibus concludimus ad causam aliquam physicam ac modum, qui producit effectum. Conf. RÜDIGER *de sensu V. et F. Lib. III. Cap. V.*

Sic e. gr. probabile est, fluxum et refluxum maris a pressione lunae dependere, quia multa phaenomena adfunt, quae efficiunt, vt ad pressionem lunae, tanquam causam fluxus et refluxus maris, concludere possim. Conf. HAMBERGERI *Physic. §. 747. seqq.* Haec probabilitas est physica.

§. 428. Circa probabilitatem itaque physicam sequentes obseruari volo cautiones. *α*) Si causam aliquam probabilem physicam vis eruere, requiritur, vt phaenomenon assumatur exploratum, illiusque saltem notio clara formetur. Hic igitur obseruentur, necesse est, regulae, circa experientiam supra §. 354. seqq. traditae. Quas quidem regulas, circa experientiam obseruandas, si minus habueris ante oculos, facile fit, vt foetum imaginationis, adeoque chimaeram pro phaenomeno habeas. *β*) Similis cautio est adhibenda in phaenomenis, quae ab aliorum recensione supeditantur. Hinc in subsidium sunt adhibendae regulae, quas circa probabilitatem historicam §. 420. tradidimus. *γ*) Si phaenomena fuerint rite explorata, tum omnes causae possibiles phaenomeni sunt inuestigandae. *δ*) Ex omnibus causis possibiliibus sunt assumendae illae, quae cum reliquis circumstantiis quam optime conueniunt.

§. 429. Quod ad *probabilitatem politicam*, quam nunc exponemus, attinet, eam, scito, in eo consistere, cum ex pluribus alicuius personae phaenomenis colligimus indolem animi eiusdem personae.

Sic e. g. cum in Caio statum corporis ad ostentationem compositum, grauem incessum, sesquipedalia verba, studium decori, cetera, obseruo; tum ex his circumstantiis probabiliter colligo, Caium esse *ambitosum*, siue, Caium secundum hanc regulam agere: quidquid honorem mihi offert, illud mihi bonum, et illud suscipio. Item: Caium in Titio obseruas faciei hilaritatem, iocandi studium, inconstantiam, prodigalitatem, et propensionem ad otium fugamque laboris; tum ex his sentionibus, siue phaenomenis colligis probabiliter, Caium esse *voluptuosum*, siue sanguineum, atque illum maxime secundum hanc regulam agere: quidquid mihi iucundum est, et sensus titillat, illud mihi bonum est, illudque suscipio. De hac probabilitate politica, qua ex signis propensionum ad ipsas animi propensiones concludimus, agitur specialius et cum applicatione in ethica characteristica.

§. 430. *Probabilitatem* denique *practiceam* RÜDIGERVS de Sens. V. et F. Lib III. Cap. VIII. vocat illam, qua ex principiis physicis aut moralibus futurum aliquem praedicimus euentum.

E. gr. Cum principiis alicuius minister, vsu rerum subactus, praedicat probabiliter, hanc illamue rempublicam collapsam iri; tunc certas quasdam circumstantias obseruat in republica, quam affirmat subuersum iri, quas adfuisse meminit in aliis rebus publicis, quae euerfiones funestas expertae sunt. Adeoque ex collatione similibus circumstantiarum expectat euentus similes, idque probabiliter. Quae expectatio euentuum similibus in probabilitate practica apud politicos vtramque facit paginam; id quod vberius demonstratum dedi in *dissert. de expectatione casuum similibus in praxi morali saepius fallaci*, quae in meis exercitiis academ. et scholast. p. 303. reperitur. Ibi quoque cautiones quasdam allegaui, in expectatione casuum similibus, adeoque in probabilitate practica, obseruandas. Pertinet huc quoque argumentum ab *analogia* desumptum, quod inter argu-

menta probabilia omnino referri meretur. Argumentamur hic a simili ad simile, quia similitum similis est ratio. Hoc argumentum nonnulli adhibent, cum bruta animabus, iisque immaterialibus, gaudere, probare volunt, item, cum, animam post mortem in statu idearum distinctarum vereri, probant, de quo copiosius disseram in recitationibus. Quae de probabilitate *vulgari*, item de *probabilitate naturae* *ἀρθεωρον*, quam RÜDIGERVS vocat, et de probabilitate *medica* dici adhuc poterant, ea, qua decet, fide et perspicuitate in ipsis lectionibus adferemus. Praeterea LVDOV. MART. KAHLII *Elementa logicae probabilium*, Hal. 1735. edita, adhibenda sunt.

§. 431. Cum probabilitate est connexa opinio, quae est propositio insufficienter probata. Propositio autem *insufficienter probatur*, si ex principiis nondum certis deducitur.

E. gr. haec propositio: *dantur incolae lunae*, est opinio. Cum enim haec propositio nitatur principiis nondum certis: facile vides, eam insufficienter probari, adeoque in numerum opinionum referendam.

§. 432. *Colligi hinc potest, opinionem aliam esse probabilem, aliam improbabilem. Demonstr.* Cum opinio sit propositio, insufficienter probata et principiis incertis nixa (§. 431.), non autem omnia incerta sint probabilia, sed quaedam incerta nitantur *principiis precariis*, quae omni ratione destituta, vel sine probatione sumuntur: facile vides, non omnem opinionem esse probabilem, sed dari quoque opinionem improbabilem. Ut adeo opinio recte diuidatur in probabilem et improbabilem.

§. 433. *Omnis opinio est mutabilis. Demonstr.* Cum opinio sit propositio, probatione insufficiente et incertis principiis nixa (§. 431.): fieri potest, ut quis probationem insufficientem, qua nititur opinio, perspi-

perspiciat, et cognita opinionis falsitate, assensum eidem ulterius deneget. Quo ipso, opiniones mutabiles esse, intelligis.

§. 434. Porro hinc liquet, opiniones probabiles posse esse saepe falsas. *Demonstr.* Si verum est, propositionem probabilem posse esse falsam (§. 309.): recte affirmantur, opiniones probabiles posse esse falsas.

CAPVT V.

DE

MEDITATIONE LEGITIME
INSTITVENDA ET VERITATE PER
EAM INVESTIGANDA.

§. 435.

HACTENVS actum de veritate certa et probabili. Nunc specialius ostendendum nobis est, quomodo operationes mentis nostrae dirigere debeamus, vt veritates facilius inueniamus, veritatumque connexionem distinctius perspiciamus, siue, quod idem est, quomodo debeamus meditari. *Meditari* enim dicimus, cum cogitationes nostras bonae methodi legibus conuenienter ita applicamus, et eo dirigimus, vt veritates ex veritatibus, notiones scilicet ex notionibus, propositiones ex propositionibus, eruamus, et *meditationem* dicimus cogitationum nostrarum applicationem ad veritatem inuestigandam, bonae methodi legibus conformiter.

§. 436. Ex notionibus, quas vsu loquendi confirmari, coram ostendemus, fluunt hae positiones tamquam confectaria. I. Bonam methodum et medita-

M 3

tionem

tionem ipsam ad bonae methodi leges attemperatam, multum differre. *Differt*, inquit Cel. SYRBIUS, *meditatio a methodo, ut iter a via.* Conf. *Philos. Ration. p. 155.* II. Hinc intelligas licet, omnem illum, qui legitime meditari cupit, id agere debere, ut cogitationes suas bonae methodi requisitis, quae supra §. 33. seqq. allegauimus, conuenienter instituat, et hoc quemque feliciter meditari, quo exactius methodi bonae praecepta exsequitur. III. Colligitur ex his, eos, qui legitime et feliciter meditari volunt, plures iam debere habere perfectas veritates. Quomodo enim veritates ex veritatibus, propositiones ex propositionibus erues, nisi iam ante veritates et propositiones habueris cognititas? Ut adeo hinc videas, cur tirones, et veritatum, et bonae methodi, ignari, nondum apti sint ad meditandum.

§. 437. *Qui feliciter meditari vult, adferat prae ceteris omnibus attentionem, et animum a praeiudiciis liberum. Demost.* Cum quis feliciter meditari cupit, veritates ex veritatibus eruere allaborabit (§. 435.). Cum vero veritates ex veritatibus eruere nequeas, nisi veritatum connexionem perspicias: consequens est, ut feliciter meditaturus veritates, prout inter se connexae sunt, contempleris. Qui veritates in suo nexu perspicere cupit, ille alteram ab altera debet distinguere, et partialia cuiusuis veritatis sigillatim sibi repraesentare, adeoque, qui feliciter vult meditari, debet veritates distincte sibi repraesentare (§. 75.). Cum vero distincta repraesentatio acquiratur attentione (§. 79.): consequens est, ut, qui meditando feliciter vult progredi, adferat iustam attentionem. Praeiudicia sunt
iudicia

judicia erronea (§. 333.), adeoque ex confusis re-
praesentationibus oriuntur (§. 331.). Cum vero con-
fusae repraesentationes turbent attentionem (*per
princ. Psycholog.*), attentio autem ad meditandum vel
in primis requiratur (*per demonstrata*): palam est, ad
meditandum requiri animum, praëiudiciis vacuum.

§. 438. *Qui meditari vult, debet ante omnia de
principiis, quibus certas veritates superstruat, esse sollici-
tus. Demonstr.* Cum meditaturus cogitationes suas
regulis bonae methodi conuenienter instituere de-
beat (§. 435.), inter regulas autem bonae methodi
illa praecipuum mereatur locum, qua docetur,
omnes positiones et omnia ratiocinia deduci debe-
re non nisi a principiis certis (§. 33. II.); intelli-
gitur, omnem illum, qui meditari vult, sollicitum esse
debere de principiis, quibus positiones et ratiocinia
sua superstruat.

§. 439. *Ex quo conficitur, ad meditationem requi-
ri praecipue, vt rem illum, de qua meditamus, accu-
rate definiamus, singulosque terminos rite determinemus.
Demonstr.* Cum meditaturus de principio quodam,
ex quo ordiatur eius meditatio, debeat esse sollici-
tus (§. 438.), ad principia autem veritatum referan-
tur quoque definitiones (§. 29. 389.): apparet, ad
meditationem id requiri in primis, vt earum re-
rum, de quibus meditari volumus, accurate for-
mentur definitiones. Quo ipso simul patet, termi-
nos singulos, qui in materia, de qua meditaris, se
tibi offerunt, esse rite determinandos, maxime cum
id bonae methodi leges requirant (§. 33.).

§. 440. Si vero, rei, de qua meditaris, accuratam
definitionem formare velis; experientiam et casus plu-

res in subsidium adhibeas, ex quorum collatione, definitiones, secundum regulas, §. 377. traditas, formantur.

§. 441. Definitione rei, de qua meditaris, rite constituta, singulas notas, in definitione occurrentes, denuo definias, atque ita ex nouis notarum partialium definitionibus exsurgent diuisiones (§. 180. *schol.*), quarum veritatem et bonitatem diiudicabis ex regulis supra §. 184. traditis.

§. 442. Si definitiones regulis definiendi, supra §. 148. seqq. expositis, conuenienter formasti, nullo negotio ex definitione confecta nouas elicies positiones, quas ex vnica definitione immediate deductas, dicimus *axiomata* (§. 22.). Sunt haec axiomata magni omnino vsus, cum per ratiocinationes legitimas aliae veritates debent inueniri. Quare, quomodo meditando eliciantur ex definitionibus axiomata, paucis ostendemus, regulas praecipuas suppeditaturi.

§. 443. Quoties axiomata ex definitionibus immediate deducere vis; toties α) *partem definitionis, genus nimirum vel differentiam specificam, omittas, vt emergant propositiones axiomatae.*

E. gr. Sumas definitionem *Legis*. Lex est decretum superioris, obligans inferiorem. Omite genus, et emergent hae propositiones axiomatae, quae immediate in definitione legis continentur. α) *Lex supponit superiorem.* ϵ) *Lex obligat.* γ) *Lex datur a superiore inferiori.* Omittas differentiam, et prodit haec thesis: *Lex est decretum.*

β) *Eruiatur axioma, si definitionem ita inuertis, vt praedicatum in subiecti locum, et subiectum in praedica- ti locum substituat.*

E. gr.

E. gr. *Quidquid est decretum superioris, obligans inferiorem, illud est lex.* Item: *Vbicumque habes decretum superioris, quo obligatur inferior, ibi habes legem.*

γ) *Detegitur axioma, si definitiones affirmatiuas conuertis in propositiones negatiuas aequipollentes.*

E. gr. 1) *Vbicumque non adest decretum superioris, ibi non adest lex,* 2) *ubicumque non est superior, ibi nullum locum habet lex,* 3) *ubi nulla lex, ibi nulla obligatio,* 4) *quicumque non gaudet vi obligandi, non habet potestatem leges ferendi etc.*

Plura omnino axiomata se sponte tibi offerunt; si attentionem tibi habueris commendatam, aciemque meditationis, quantum fieri potest, intenderis.

§. 444. Atque eodem fere modo eruuntur ex vnica definitione *postulata*, quae sunt propositiones *practicae*, ex vnica definitione *conceptibiles* (§. 223.), i. e. eiusmodi propositiones, quae exponunt modum, quo aliquid fieri debeat vel possit (§. 220.). *Postulata* vero commodissime eruuntur ex definitionibus *geneticis*, de quibus vid. §. 175.

Sumas e. gr. hanc definitionem *geneticam commiserationis*. *Commiseratio* est *taedium* vehemens, ex alterius infelicitate ortum. Hinc fluit hoc *postulatum*: *Qui alterum ad commiserationem erga semetipsum vult excitare, ille alteri debet suam infelicitatem et miseriam patefacere.*

§. 445. Si eiusmodi axiomata et postulata elicueris ex vnica definitione; tunc per immediatas consequentias, de quibus vide §. 312. ex his propositionibus inferas, et prodibunt *confectaria* §. 226.

Si e. gr. ex definitione legis hoc formasti axioma, §. 44. *Lex supponit superiorem*: ex hoc axioma elicis per immediatam consequentiam hoc *confectarium*. *E. par pari non potest legem ferre; item: E. par parem non potest obligare.*

§. 446. Ex collatione plurium definitionum et propositionum oriuntur *theoremata*, itemque *problemata*, de quibus §. 224. 225. Quicumque igitur vult theoremata per meditationem inuenire, illum oportet comparare aliquot definitiones, ex quarum combinatione oritur propositio quaedam, in qua aliquid tantum affirmatur et negatur, adeoque est theoretica (§. 220.).

Vt modus inueniendi theoremata clarior fiat, sumamus definitionem *Dei*, qui definitur per spiritum independentem, et definitionem *spiritus*, qui est substantia intellectu et voluntate praedita. Hinc ita argumentari licet: *O. spiritus est intellectu et voluntate praeditus, Deus est spiritus, E. Deus est intellectu et voluntate praeditus.* Si porro definiueris, quid sit intellectu praeditum esse, et deprehenderis, intellectu praeditum esse illum, qui distincte res sibi repraesentat: emergit iam noua haec propositio: *Deus res sibi distincte repraesentat.* Si meditationem ita continuaueris, vt nouas semper definitiones in subsidium adhibeas; in eas tandem incidis propositiones per legitimum ratiociniorum nexum, quas numquam credidisses tibi oblatum iri. Fac periculum, et non sine insigni animi voluptate experieris, ratiocinationem legitimam, adeoque syllogisimum etiam non mediocre esse remedium veritatem inueniendi.

§. 447. Cum problema sit propositio practica demonstrabilis (§. 225.); facile intelligitur, propositionem eiusmodi eodem modo inueniri, quo theoremata inuestigatur. Duas scilicet vel plures definitiones inter se conferas, atque tum ex hac collatione prodibit propositio practica.

E. gr. Si definiueris praeiudicia, itemque explicaueris, quid sit *emendare voluntatem*; facile, ope meditationis aliisque propositionibus iam tum cognitis, in subsidium adhibitis, emerget haec propositio practica: *Voluntas est emendanda per praeiudiciorum abolitionem.* Nonnumquam, quod supra iam monuimus, problema sumitur pro quaestione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si modum itaque ostenderis, quo

opera-

operatio
(§. 225.) Ad
regitur, vt
hanc
Si noli
facile proble
comparatio
co, vt ad
miseratione
nisi, et ad
necesse dicitur

§. 448.

inuenis p
tionem in
nem, reg
omnia sp
mos, dicit
vel h
lytica et

§. 449.

xiste de
pediem
nem a
quae h

§. 450.

plenus
plum p
mentar
omnes
fliges

§. 451.

§. 439.
Clam a
emict
ex hui

operatio aliqua producitur; tum diceris soluere problema (§. 225.) Ad solutionem problematis feliciter instituendam requiritur, ut causas rei, quae produci debet, perspectas habeamus. Sit problema, *commiserationem in altero excitare*. Si nosse genesis et causas commiserationis, tum soluetur facile problema. *Commiseratio scilicet oritur ex amore. E. si commiserationem in altero, vel erga te, vel erga alium, excitare vis, prius id age, ut alter amet. Quo obtento, alteri, in quo commiserationem excitare vis, miseriam, siue infelicitatem tuam manifesta, et oborietur in ipso taedium ob infelicitatem tuam, quod taedium dicitur commiseratio.*

§. 448. His propositionibus per meditationem inuentis, per legitimam ratiocinationum concatenationem ita easdem combinabis, ut per demonstrationem, regulis scilicet §. 395. traditis, convenienter, omnia apte cohaereant. Cum vero modus syllogisticus, siue ratiocinia concatenandi, sit vel analyticus, vel syntheticus (§. 395.); oritur hinc *meditatio analytica* et *synthetica*, de qua plura coram.

§. 449. Haec pro scopo nostro sufficienter dixisse de meditatione. Plura adderem. At, cum propediem *de arte meditando* peculiarem commentationem academicam edere mecum constituerim; ea, quae hic desiderari poterant, tum supplebo.

Ut vero, quae de meditatione suppeditatae sunt regulae, plenius intelligantur, et rectius applicentur; exhibeo exemplum perspicuum meditationis. Fac e. gr. te velle quid commentari de *amici* characteribus, atque id ita quidem, ut omnes, propria meditatione, libris tantisper sepositis, inuestiges; tum secundum regulas meditationis ita procedes.

§. I. Sollicitus esto de definitione *amici*, secundum regulam §. 439. suppeditatam. Definitionem autem et notionem distinctam amici acquires, si casus speciales, in quibus aliquis dicitur amicus, intuitus fueris, eosdemque ita inter se contenderis, ut ex his, secundum regulas, §. 377. expositas, notionem vnicuersa-

uerfalem amici abstrahas. Prohibet autem, si regulis datis conuenienter meditatus fueris, haec definitio amici: *amicus est persona, quae nos amat.*

§. 2. Hac definitione amici praeftructa, attendas ad notas partiales, in hac definitione occurrentes, vi regulae §. 441. positae, adeoque in primis voluas notionem amoris, et quid sit *amare alterum*, explices. Est autem *amare alterum* nihil aliud, quam *ex alterius felicitate voluptatem capere.*

§. 3. Ex his definitionibus deducas axiomata secundum §. 442. Fluunt autem ex definitione amici haec axiomata: 1) *Amicus alterum amat.* 2) *Quicumque alterum non amat, ille non est amicus.* 3) *Quicumque obligatus est ad alterum amandum, ille quoque obligatus ad id, vt alteri sit amicus.* 4) *Vbi cumque nullus est amor, ibi nulla est amicitia.* 5) *Quamdiu durat amor, tamdiu durat amicitia.* 6) *Quicumque efficit, vt alter ipsum amet, ille alterum sibi reddit amicum.* 7) *Quidquid in altero excitat amorem, illud alterum nobis reddit amicum.* 8) *Quidquid impedit amorem, illud tollit amicitiam.*

§. 4. Ex definitione r̄s amare elicies haec axiomata 1) *Quicumque alterum amat, alterius felicitate delectatur.* 2) *Quicumque obligatus est ad id, vt ex alterius felicitate voluptatem capiat, ille obligatus est ad alterum amandum.* 3) *Quidquid iubet, vt ex alterius felicitate voluptatem capiamus, illud iubet, vt alterum amemus.* 4) *Quidquid promouet voluptatem ex alterius felicitate, illud promouet amorem.* 5) *Quidquid impedit voluptatem ex alterius felicitate, illud impedit amorem.*

§. 5. Ex his definitionibus, inter se collatis, nunc fluit hoc theorema: *Amicus alterius felicitate delectatur.* *Demonstratio.* *Quicumque alterum amat, ille felicitate alterius delectatur (§. 4. Axioma I.). Atqui amicus alterum amat (§. 3. Axioma I.). E. amicus alterius felicitate delectatur.*

§. 6. Ex quo quidem theoremate, sine multa ratiocinationum ambage, sequentia deduces consecraria:

α) *E. Amicus non afficitur taedio, si persona amata fuerit felix.*

ε) *E. Amicus taedio afficitur, si persona amata fuerit infelix.*

§. 7. Occasione horum consecratorum succurrit tibi, illum, qui taedio afficitur ob alterius felicitatem, dici *inuidum*, et illum,

lum, qui taedio afficitur ob alterius infelicitatem, dici *commiserari*.

§. 8. Hinc offerunt se sponte tibi haec propositiones, siue theoremata: *Theorema I.* Amicus non est invidus. *Demonstratio.* Quicumque afficitur taedio ob felicitatem alterius, ille est invidus (§. 7.) Atqui amicus non afficitur taedio ob felicitatem alterius, seu personae amatae (§. 6. Consect. α.) E. amicus non est invidus. *Theorema II.* Amicus commiseratione tangitur erga personam amatam. *Demonstratio.* Qui taedio afficitur ob infelicitatem alterius, ille commiseratione tangitur erga alterum (§. 7.) Atqui amicus taedio afficitur ob infelicitatem alterius personae amatae (§. 6. Consect. II.) E. amicus commiseratione tangitur erga personam amatam.

§. 9. Habes hinc noua rursus consectaria.

α) E. qui inuidiae obnoxius est, non est aptus ad amicitiam contrahendam.

β) E. qui nescit miserari alterius vicem, alterumque ex infelicitate sua non vult eripere, si potest, non se dicat amicum.

§. 10. Si meditando longius progredi vuleris, atque nunc speciatim euoluere, quid sit *delectatio* alterius felicitate; tum complures se sponte tibi offerent propositiones, quas numquam opinatus esses, inde prodituras. Faciamus periculum, et quid sit *delectatio*, siue *voluptas*, itemque quid felicitas, explicemus.

§. 11. *Voluptas* siue *delectatio* est sensus perfectionis. *Felicitas* vero est status durabilis gaudii.

§. 12. Hinc eliciuntur haec axiomata: 1) Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, tamquam perfectam siue bonam sentire, et sibi repraesentare debet. 2) Quicumque obligatus est ad sensum perfectionis in altero promouendum, ille etiam obligatus est ad voluptatem alterius promouendam. 3) Quidquid iubet, ut alterius sensum perfectionis promoueamus, illud iubet quoque, ut alterius voluptatem promoueamus.

§. 13. Ek definitione felicitatis eruuntur sequentia axiomata. 1) Quicumque delectatur alterius felicitate, delectatur quoque alterius statu durabilis gaudii. 2) Quicumque promouet alterius statum durabilis gaudii, ille quoque promouet alterius felicitatem. 3) Quicumque iubet, ut alterius statum durabilis gaudii promoueamus, ille iubet, ut alterius felicitatem promoueamus. 4) Qui-

cumque

cumque obligatus est ad statum durabilis gaudii alterius promovendum, ille obligatus est ad alterius felicitatem promovendam.

§. 14. Has definitiones, si cum superioribus, vel definitionibus, vel aliis propositionibus, contuleris, noua nunc prodibunt theoremata. *Theorema I.* Amicus alterius felicitatem sibi repraesentat, tamquam bonum quid. *Demonstr.* Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, sibi repraesentat, tamquam bonum aliquod (§. 12. Axiom. I.). Atqui amicus alterius delectatur (§. 5.). E. amicus sibi alterius felicitatem repraesentat, tamquam bonum quid. *Theorema II.* Amicus delectatur alterius statu durabilis gaudii. *Demonstr.* Quicumque alterius felicitate delectatur, ille delectatur quoque alterius statu durabilis gaudii (§. 13. Axiom.). Atqui amicus alterius felicitate delectatur (§. 5.). E. amicus quoque alterius statu durabilis gaudii delectatur. *Theorema III.* Amicus alterius gaudium durable sibi, tamquam bonum quid, repraesentat. *Demonstr.* Quicumque aliqua re delectatur, is eam sibi, tamquam bonum quid, repraesentat (§. 12. Axiom. I.). Atqui amicus alterius gaudium durable delectatur (per theorema praec.). E. amicus alterius gaudium durable sibi, tamquam bonum aliquod, repraesentat.

§. 15. His theorematibus, ope meditationis, erutis, oppido tibi occurret illa lex appetitus, secundum quam anima id omne appetit et promouere studet, quod sibi, tamquam bonum quid, repraesentat.

§. 16. Vnde nouae iam prodeunt propositiones sequentes. *Theorema I.* Amicus alterius felicitatem, adeoque et alterius gaudium durable, appetit et promouere studet. *Demonstr.* Quodcumque nobis, tamquam bonum quid repraesentamus, illud appetimus, et promouere studemus (§. 15.). Atqui amicus alterius felicitatem statumque durabilis gaudii sibi, tamquam bonum quid repraesentat (§. 14. Theorema II. III.). E. Amicus alterius felicitatem, adeoque et alterius gaudium durable, appetit et promouere studet.

§. 17. Ex quo haec consequentia sponte fluunt: α) E. amicus id omne cauet, quod alterum raedio afficit. β) E. amicus nullam

lam occasionem omittit, qua iucunditatem et voluptatem personae amatae promouere queat.

§. 18. Si ulterius progressus fueris, et euolueris notionem durabilis gaudii, reperiēs, *durabile gaudium esse voluptatem eminentiorem, ex possessione verarum perfectionum ortam.*

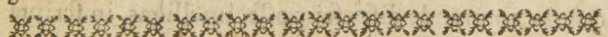
§. 19. Hinc fluit axioma hoc: *Qui alterius gaudium durable promouet, ille promouet alterius perfectiones.*

§. 20. En! nouam nunc propositionem ex his elicitam. *Theorema: Amicus alterius perfectiones promouet. Demonstr. Qui alterius gaudium durable promouet, ille promouet alterius perfectiones (§. 19.). Atqui amicus alterius gaudium durable promouet. (§. 16.) E. amicus alterius perfectiones promouet.*

§. 21. Hic succurrit lex naturae, quae absoluitur hac propositione: *Tuas aliorumque perfectiones promoue.* Hinc proueniunt sponte sequentes propositiones.

§. 22. *E. qui obseruat legem naturae (§. 20 21.) E. nos sumus obligati ad amicitiam colendam. E. qui homines sibi reddit inimicos, agit legi naturae disconuenienter. E. voluntati diuinae conueniens est, ut aliis finis amici etc.*

Innumerae porro propositiones ex his meditationis adminiculo deriuari possunt; modo id semper obserues, vt, quae occurrunt, notiones, rursus semper definias, atque subsequentes propositiones cum antecedentibus legitime connectas. Quae ulterius hic obseruari poterant, ea ipsum saepe argumentum, de quo meditaris, ceteraque argumenti *negis acies* te edocent. Pro diuersitate rei, de qua meditaris, diuersus saepe requiritur ordo, atque adeo alia etiam cogitationum ad ordinem conformatio.



CAPVT VI.

DE

MODO LIBROS LEGENDI
ET DIIVDICANDI.

§. 450.

QUAE AD MODVM haecenus tradita est I. veritatis natura in genere (Cap. I.), II. veritatis differen-
tia

tia (Cap. III.), III. modus specialior eam inuestigandi (Cap. V.): ita nunc in eo erimus, vt exponamus rationem, qua ad veritatum, ab aliis iam inuentarum, cognitionem perueniamus.

Scilicet non possumus omnia ipsi inuenire, quare opus est, vt aliorum quoque cogitata consulamus, et aliorum, qui multas iam veritates inuenerunt, adminiculo, ad veritatum vtilium cognitionem perueniamus, *Qui nihil enim veri, inquit praeclare Cel. HOLMANN. in Philos. rat. p. 354. admittere, suosque in usus conuertere veller, nisi quod propria primum industria detexerit, is aeque quidem absone ageret, ac qui nec vestimentis, nec calceis, neque aedibus, nec pane denique ipso vti prius fruique veller, quam haec omnia conficiendi praeparandique artem, proprio, quod aiunt, Marte, atque sine omni aliorum institutione inuenire didicisset.*

§. 451. Cum itaque opus sit, vt ad veritatum, ab aliis inuentarum, cognitionem perueniamus (§. 450.), aliorum autem veritates in libris contineantur: logicae officium est, regulas et cautiones tradere, ex quibus aliorum scripta diiudicari queant.

§. 452. Libri aut continent facta, aut dogmata siue vniuersales positiones. Illi dicuntur *historici*, in quibus propositiones singulares comprehenduntur; hi appellantur *dogmatici*. Vt adeo scripta omnia commode dispesci posse, intelligas, in scripta dogmatica et historica.

§. 453. Quia vero in scripto dogmatico aliorum dogmata recensentur tantum, et nonnumquam argumenta quoque enarrantur, quibus alii vtuntur, aut dogmata inter se ordine systematico connectuntur, noua hinc emergit diuisio libri dogmatici. Ille nimirum dicitur liber *dogmaticus historicus*, hic liber *dogmaticus scientificus*.

Eo itaque ordine hic procedimus, ut α) exponamus, quatenam cautiones circa lectionem et diiudicationem scripti historici sint obseruandae, β) ut percenseamus regulas, in legendis examinandisque libris dogmaticis scitu necessarias.

§. 454. *Generalis regula, quae in omni omnino scriptorum quoruncumque lectione et diiudicatione obseruari debet, hac propositione absoluitur: Lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum easdem notiones cum verbis auctoris coniungat, quas voluit auctor cum iisdem coniungi.* *Demonstr.* Qui ita scriptum aliquod legere vult, ut ad veritatem, in eo contentam, perueniat, debet illud scriptum intelligere. Cum vero tum demum mentem auctoris intelligamus, si easdem notiones cum verbis auctoris coniungimus, quas auctor ipse cum iisdem voluit coniungi (§. 125.); consequens est, ut lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum, easdem cum verbis auctoris notiones coniungat, quas ipse auctor voluit coniungi.

§. 455. Hinc efficitur generatim, in lectione et diiudicatione libri alicuius esse sollicite attendendum ad definitiones, quibus auctor voces adhibitas determinat, aut saltem in significatum vocis, quae non definitur, inquirendum, quem ipsi vsus loquendi tribuit (§. 143.).

§. 456. Speciatim ad lectionem scripti historici requiritur attentio et crebrior repetitio. Quo efficitur, ut facta, quae commemorantur, memoriae facile mandentur.

§. 457. In diiudicando autem scripto historico ad tria potissimum, oportet, attendas. 1) Num, quae narrantur, sint vera? 2) Num in iis, quae narrantur, ordo legitime obseruetur? 3) Num scriptum historicum fini et scopo respondeat, siue, num sit completum?

§. 458. Sin autem de veritate eorum, quae in scripto historico referuntur, iudicare legitime volueris; regulas probabilitatis historicae, supra §. 420. speciatim explicatas, in subsidium adhibeas, ex quibus veritas facti aestimari debet.

§. 459. Si vis de ordine scripti historici iudicare, ad circumstantias temporis, quam fieri potest, diligentissime, velim, attendas, adeoque chronologiam accurate teneas.

§. 460. Si denique, num sit scriptum historicum *completum*, examinare volueris, ad finem, qui in conscriendis scriptis historicis intendi debet, animum aduertito.

Finis pro diuersitate historiae varius est. *Historiae naturalis*, in qua facta naturae referuntur, finis et scopus est, vt obiecta rariora accurate describat, omniaque ea, quae in phaenomeno aliquo speciatim considerata veniunt, sigillatim percurrat, nexumque item partium exponat. *Historiae ecclesiasticae*, in qua fata ecclesiae et vicissitudines commemorantur, finis est, vt status ecclesiae omnium temporum describatur, deinde media et viae, quibus ecclesia ad florem et incrementum peruenit, speciatim enumerentur, tum huius floris impedimenta allegentur, et denique mutationes, cum qua doctrinas, tum qua errores, ita exponantur, vt ex his principia prudentiae ecclesiasticae possint deriuari. *Historiae ciuilis* scopus est, vt subiiciantur oculis animisque exempla, quibus praecepta politices stabiliuntur, quaeque prudentiae ciuili promouendae inseruiunt. In historia itaque ciuili a) necesse est, vt status reipublicae per omnia tempora describatur, b) vt incrementa et conuersiones explanentur, subnexis vbique causis, quibus vel rerum publicarum fortunatio status, vel collapsiones sunt productae. Hinc c) imperantium facta, factorum consecutiones, auspicia regiminis, pacta et foedera, et matrimonia quoque speciatim recensentur. *Historiae denique litterariae*, in qua, vel fata scientiarum et librorum, vel vitae et facta eruditorum, enumerari debent,

bent, is vel in primis finis est, vt cognitio veritatum, a veteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque subsidia suppeditentur, quibus ars heuristicæ, siue inueniendi, possit collocupletari. Opus itaque est, a) vt in historia litteraria recensentur scripta, eorumque argumenta, item methodus, in iisdem adhibita, quæ ratione et occasione hæc illaue veritas fuerit inuestigata, b) opus est, vt describantur vitæ eruditorum accurate, omniaque ea tradantur fideliter, quæ ad cuiusuis eruditi merita et fata plenius intelligenda spectant.

§. 461. Hactenus de scriptis historicis, cautionibusque, circa eorumdem lectionem et examen obseruandis. Nunc ea, quæ ad legenda et diiudicanda scripta dogmatica spectant, adferemus.

§. 462. Scriptum dogmaticum scientificum qui legere vult, is primum omnium auctoris scopum sibi perspectum reddat. Id quod cum ex ipso scripti titulo, tum vel in primis ex præfatione fieri poterit.

§. 463. Qui præterea scripta dogmatica scientifica legere cupit, id agat, vt quasque veritates in singulis obuias periodis, in certas quasdam describat propositionum species, atque, num vel ad definitiones, vel ad axiomata et postulata, vel ad theoremata et problemata, perineant, sollicitè dispiciat.

§. 464. Id porro in scriptis dogmaticis legendis obseruari volo, vt, quam fieri potest diligentissime, ad singulos attendatur terminos, quasque cum iis iungat auctor notiones, probe animaduertatur.

§. 466. Denique in lectione dogmatici scripti, eiusdemque scientifici, veritates antecedentes familiares tibi reddito ante, quam pergas legendo, et demonstrationes subinde resoluas in syllogismos. De qua analysi demonstrationum dictum est supra §. 396.

§. 466. Ad examinanda scripta dogmatica vel maxime facit, I) si attenderis, num scriptum sit *perspicuum*, II) num idem sit *ordine* confectum, III) num sit *solidum* scriptum, IV) num denique *completum* sit, scopoque sufficiens.

§. 467. *Perspicuum* dicitur scriptum, si omnes terminos accurate definiat, neque adeo voces, ab usu loquendi abhorrentes, et vagas, adhibeat.

§. 468. Si itaque de perspicuitate scripti iudicare volueris, peropus est, ut animum ad terminorum definitiones. Quae si adfuerint, regulisque definiendi supra §. 150. traditis, conuenienter sint allatae, non est, quod de obscuritate scripti conqueraris.

Fit vero nonnumquam, ut nonnulli scriptores nimii sint in definiendo, et plures omnino praemittant vocum explanationes, quam ad propositiones sequentes demonstrandas requiruntur. Non hoc ipsi fiunt obscuro illi quidem, sed superflua immiscunt suis, adeoque efficiunt, ut scriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimis prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quae scopo inserviunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, vel nullis plane vel inadaequatis usi terminorum explanationibus. Quo ipso non potest non irreperere in scriptum obscuritas. *Scriptum* enim *obscurum* vocatur, in quo vel plane nullae adhibentur definitiones, vel in vagis saltem et indeterminatis notionibus acquiescimus. Haec de perspicuitate scripti.

§. 469. *Ordine* conscriptus liber dogmaticus scientificus dicitur, si singulae notiones et propositiones ita coordinantur, ut sequentibus plenius intelligendis et demonstrandis inserviant. Conf. §. 33.

Ordo autem hic, pro diuerso scriptoris fine, varius esse potest. In libro historico dogmatico is praesaepe obseruatur ordo, ut omnia ea, quae ad idem spectant argumentum, in vnum coaceruentur, qui ordo dicitur *ordo scholae*. In libro autem dogmatico scientifico, in quo veritates methodo systematica connecti debent (§. 453.), is est obseruandus ordo, ut

ea semper praestruantur, ex quibus subsequencia concipi et explicari possunt (§. 33.). Qui ordo dicitur *ordo naturae*.

§. 470. Si itaque de ordine libri dogmatici scientifici iudicare volueris, videas in primis, num legitimae experientiae, definitiones et axiomata, tamquam principia demonstrandi indubitata (§. 389.), praemittantur, ex iisque theoremata et problemata apte demonstrantur.

§. 471. Nunc ad palmariam scripti dogmatici scientifici virtutem, scilicet *soliditatem*, devenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *solidum*, si in eo omnes propositiones firmis demonstrationibus corroborantur, ita quidem, ut nihil, praeter experientias indubias, definitiones et axiomata, sine probatione admittatur.

§. 472. Qui igitur de soliditate scripti dogmatici iudicium ferre cupit, is probe 1) attendat ad singulas propositiones, num secundum regulas, §. 388. expositas, rigorose demonstratae sint, 2) num eiusmodi principia fuerint praemissa, quae sunt certa, et de quorum veritate dubitari non potest 3) num methodus demonstratiua apte adhibeatur, caeque omnes obseruentur regulae methodi, quas supra §. 33. exposuimus. Sin minus regulae methodi demonstratiuae obseruantur, scriptum dicimus *superficiarium*, 4) num circulus in demonstrando sit commissus, de quo vid. §. 397.

Maxime vero diiudicaturus soliditatem scripti scientifici dogmatici, totum perlegat librum in continenti connexionem attentiusque veritatum nexum et catenam contempletur. Ex quo intelligi potest, minus aptos esse ad examinanda scripta dogmatica scientifica, quotquot, legendis fabulis Romanensibus assueti, aut in vocabulis ediscendis, et regulis Gram-

matices memoriae mandandis, occupati, nequeunt multarum propositionum nexum distincte perspicere.

§. 473. Num scriptum dogmaticum denique completum sit, ex auctoris sine diiudicabis, cui obtinendo si suffecerit scriptum, est *completum*; si minus, est *incompletum*.

§. 474. *Ex his omnibus intelligitur, scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debere. Denonstr.* Cum enim *systema* dicamus veritatum inter se et cum principiis suis, connexarum congeriem (*per def.*): consequens est, ut, quaecumque veritates sunt inter se et cum suis principiis connexae, illae debeant systematice pertractari. Iam vero cum veritates, quae in libro scientifico dogmatico continentur, sint inter se connexae et cum principiis suis (§. 471.): manifestum est, scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debere.

Sub finem hic monere adhuc debemus, quisnam sit *plagiarius*, *epitomator*, item *compilator*. *Compilator* ille dicitur, qui ea, quae hinc inde dispersa sunt, in unum colligit, nulla connexionis aut ordinis habita ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quae ab aliis mutatus est, a se inuenta esse, aliis vult persuadere. *Epitomator* dicitur, qui ex scripto spissiori ea seligit, quae fini suo sunt convenientia, et ex scripto maiori minus componit.

C A P V T V I I .

D E

MODO ALIOS CONVINCENDI.

§. 475.

TRADIDIMVS haecenus praecepta, quibus opus est, si vel ipsi veritatem inuestigare, vel ab aliis inue-

investigatam cognoscere et diiudicare voluerimus. Nunc paucis, qua ratione cum aliis debeat communicari veritas, exponemus.

§. 476. Nos obligatos esse ad veritates cum aliis communicandas, docetur in moralibus, in quibus iidem vtilissimae prudentiae regulae suppeditantur, quae circa veritatum communicationem sunt observandae; de quibus plura in praelectionibus.

§. 477. Qui alterum ad veritates, alteri incognitas, verbis, viva voce prolatis, perducit, is alterum *docere* dicitur.

§. 478. *Qui alterum vult docere, dono perspicuitatis gaudeat.* *Demonstr.* Cum qui alterum docere vult, rerum, alteri incognitarum, notitiam alteri ingenerare velit (§. 477.): consequens est, id agere debere docentem, ut ab altero, quem docet, intelligatur. Cum vero intelligi nequeat, nisi perspicuitatis rationem habuerit: consequens est, ut docens perspicuitatis dono sit instructus.

§. 479. Hinc fluunt haec consectaria. I. E. ille demum docere debet, qui rem, quam docet, distincte intelligit. Qui enim rem, quam docet, distincte intelligit, is eam per verba cum aliis facile distributiusque communicare potest (§. 80.). II. E. docens singulos terminos accurate definiat, neque in vocibus vagis et indeterminatis, quae obscuritatem pariunt (§. 135. 136.) acquiescat, III. E. docens res abstractas, et a sensibus paullo remotiores, exemplis selectioribus et communi vita petitis, illustret, propterea quod exempla lucem maximam rebus abstrusioribus foenerantur.

IV. E. docens bonae methodi leges exacte sequatur, eaque praemittat, per quae sequentia intelliguntur. V. Propositiones porro omnes in suam thesin et hypothefin resoluat (§. 216.), et demonstratio-num, ab aliis allatarum, analyfin instituat (§. 396.).

§. 480. *Docens porro instructus sit dono docendi, i. e. promte, expedite, et cum suavitate aliqua, sensa animi exprimatur. Demonstr.* Cum docens alteri rerum, ipsi incognitarum, notitiam ingenerare debeat (§. 477.), consequens est, ut docens aptus sit ad attentionem in altero excitandam, excitatamque conseruandam. Quod cum fiat per experientiam, tum demum, si docens continenti concitatoque orationis flumine, in aures animosque audientium suaviter influat, facile intelligitur, ad docentem vel maxime requiri, ut dono docendi sit instructus, mentemque et verba habeat in promptu.

Si quis naturalem quemdam languorem in seprehenderit, sibi que, et animi praesentiam, et verborum copiam, deesse senserit, huic auctor suasorque existiterim, ut, si risui ludibrioque audientium se exponere nolit, missam faciat docendi prouinciam, aliamque vitae rationem ineat. Satius enim est non docere, quam cum aliorum fastidio et irrisione docere.

§. 481. *Id praeterea agere debet docens, ut eos, quos docet, de veritatibus certos reddat. Demonstr.* Cum, qui docet alios, aliis veritates incognitas manifestare debeat (§. 477.): euidens est, docentem alios eo quoque perducere debere, ut distincte intelligant, esse verum, quod docetur. Alias ambigent, num veritas ipsis proponatur, adeoque finis docentis minus obtineatur. Si vero docens id agere debet, ut alii intelligant distincte, esse id verum, quod docetur; efficere debet, ut alii, quos docet, de veritate certi reddantur (§. 348.).

§. 482. *Ex quo conficitur, docentum habitu demonstrandi et ratiocinia sua concatenandi debere esse instructum.* *Demonstr.* Cum certitudo obtineatur vel a posteriori siue per experientiam, vel a priori per legitimas demonstrationes et continuum ratiociniorum nexum (§. 350.): docens autem quam maxime ad certitudinem contendere debeat (§. 481.), apparet, docentem debere esse instructum habitu demonstrandi, i. e. ratiocinia sua tamdiu concatenandi, donec ad principia certa et indubia peruenerit. (§. 386.).

§. 483. *Soliditatem* dicimus illam perfectionem intellectus, qua ratiocinia ita concatenare nouimus, vt propositiones cum principiis certis et indubitatis legitime connectantur.

§. 484. *Vnde conficitur, soliditatem esse palmariam virtutem docentis.* *Demonstr.* Cum docens habitu gaudere debeat, ratiocinia sua tamdiu concatenandi, donec perueniatur ad principia indubia (§. 482.), eiusmodi autem habitus siue perfectio dicatur *soliditas*, *Gründlichkeit*, (§. 483.): perspicuum est, soliditatem ad docentem præcipue requiri, eamque esse palmariam docentis virtutem.

§. 485. *Convincere alterum* dicimus, cum efficiamus, vt propositio alteri certa euadat, et *conuictio* (actiue sumta) est actio, qua alterum certum reddimus vel de veritate vel de falsitate alicuius propositionis, et *conuictio* (passiue sumta) est status ille, quo certi sumus de alicuius propositionis vel veritate vel falsitate.

§. 486. *Docens itaque id in docendo intendere debet, vt alios, quos docet, de veritate, et falsitate propositionis conuincat.* *Demonstr.* Cum docens id agere debeat,

debeat, ut illos, quos docet, de veritate vel falsitate alicuius propositionis certos reddat (§. 481.); tum autem, cum alios de veritate vel falsitate alicuius propositionis certos reddimus, eosdem dicamur *convincere* (§. 485.): manifestum est, docentem id debere intendere, ut alios de veritate vel falsitate propositionis convincat.

Ut vero convictionis indoles et natura distinctius intelligatur; requisita cum *convincendis*, tum *convincendi*, specialius enumerabimus, maxime, cum doctrina de convictione in capitibus subsequentiibus de refutatione et disputatione multum dicendis affundat lucis.

§. 487. *Convincimus alios, vel a priori siue per demonstrationem, vel a posteriori siue per experientiam. Demonstr.* Cum ad certam cognitionem vel a priori per concatenatam ratiociniorum seriem siue demonstrationem, vel a posteriori per experientiam et sensationem, legitime institutam perveniamus (§. 350.), consequens est, ut alios quoque ad certam cognitionem vel a priori vel a posteriori perducamus. Alios ad cognitionem certam perducere, siue, quod idem est, alios de veritate vel falsitate propositionis certos reddere est alios *convincere* (§. 485.). E. alios convincimus vel a priori vel a posteriori.

§. 488. *Hinc patet, convictionem a priori esse vel ostensivam, vel apogogicam. Demonstr.* Cum a priori alterum convincamus, si alterum per demonstrationes certum reddimus (§. 487.), demonstratio autem sit vel ostensiva vel apogogica (§. 393.): alterum nos convincere, patet, vel directe siue ostensive, vel per indirectum siue apogogice, adeoque omnem convictionem esse vel ostensivam siue directam, vel apogogicam siue indirectam.

§. 489. *Qui alterum convincere vult, ille id agere debet, ut explicet propositionem, de qua convictio debet institui. Demonstr.* Qui alterum de aliqua propositione vult convincere, ille eam propositionem per demonstrationem cum aliis indubiis veritatibus connectit (§. 487.). Quomodo vero propositionem cum aliis veritatibus indubiis ita connectes, ut alter de eadem reddatur certior, nisi alter eiusdem propositionis sensum capiat? Necessse itaque est, qui alterum convincere vult, prius propositionem explicet, quam demonstrationem cum fructu instituat.

§. 490. Ex his intelligi nunc possunt requisiti convincendi, siue eius personae, quae convinci vult et debet.

§. 491. *Qui convincendus est, debet in demonstrationibus esse versatus. Demonstr.* Cum convictio instituitur vel per experientiam, vel per demonstrationes (§. 487.): consequens est, ut, qui in demonstrationibus non versatus est, easdemque minus capit, convinci vix possit. Convincendus itaque in demonstrationibus sit versatus, easdemque capiat.

Hinc vides, cur homo rudis et plebeius difficilius convincatur de veritate aliqua, a sensibus remota, quam homo eruditus, demonstrationis gnarus.

§. 492. *Qui convinci vult, debet attentionem adferre. Demonstr.* Qui convinci vult, debet demonstrationes capere (§. 491.) adeoque propositionis, de qua convictio instituitur, nexum cum aliis veritatibus et principiis indubiis debet distincte perspicere (§. 386.). Cum vero ad distinctam repraesentationem propositionis nexus cum suis principiis indubiis praecipue requiratur *attentio* (§. 79.): evidens est, ex parte eius, qui convinci vult, in primis requiri attentionem.

§.493. Patet hinc, sollicitè cauendum esse, ne eius, quem de veritate vel falsitate propositionis convincere volumus, attentionem turbemus.

§.494. *Ex quo porro perspicuum est, nos non debere illum, quem convincere allaboramus, turbulentis affectibus implere. Demonstr.* Cum per principia psychologica et ipsam experientiam constet, affectibus turbari omnem attentionem; cauendum autem nobis sit, ne eius, quem convincere cupimus, attentionem turbemus (§.493.): perspicuum est, a nobis illum, quem convincere cupimus, in statum turbulentorum affectuum non coniiciendum esse.

§.495. *Fugienda itaque sunt conuicia et omnia scommata aculeataque dieteria, si alterum convincere nitimur. Demonstr.* Cum per conuicia et dieteria, oblique pungentia alter, qui conuinci debet, in affectum irae et tristitiae redigatur (*per experientiam*); nos autem non debeamus alterum, quem convincere volumus, affectibus turbulentis implere (§.494.): patet, fugienda esse conuicia et omnia scommata, oblique pungentia, si alterum discupimus convincere.

§.496. Qui igitur, dum in altero convincendo laborat, alterum vel conuiciis proscindit, vel aculeatis scommatibus alterum oblique pungit, is media adhibet, quae fini suo sunt contraria, adeoque stolidissime agit. *Stultus* enim vocatur, qui eligit media, fini suo contraria.

§.497. A conuictione differt *persuasio*. Quotquot scilicet propositionem aliquam, quae insufficienter explicata est, et ex incertis principiis probata, pro insufficienter demonstrata habent, atque adeo illi assensum prae-

praebent, illi sibi falso persuadent, se esse convictos. Persuasio itaque (*passive sumta*) definiiri potest per assensum, qui praebetur propositioni, nondum sufficienter explicatae et demonstratae.



CAPVT VIII.

DE

MODO ALIOS CONFVTANDI.

§. 498.

CVM alios conuincimus erroris; tum illos dicimus *refutare*.

§. 499. *Quicumque alterum refutare vult, ille debet demonstrare falsitatem propositionis, quam alter pro vera habet. Demonstr.* Cum alios conuincamus tum, cum demonstrationes, legitime concinnatas, in subsidium adhibemus (§. 487.); consequens est, vt, si alios erroris conuincere volumus, debeamus demonstrare, propositionem, quam alter pro vera habet, esse falsam (§. 331.). Alios erroris conuincere est refutare alios (§. 498.) E. qui alios vult refutare, debet demonstrare, falsam esse propositionem, quam alii pro vera habent.

§. 500. Hinc intelligi potest, quomodo refutatio a qualicumque impugnatione differat. *Impugnamus* alium, si insufficienter, scilicet ex principiis incertis et precariis, probamus, alterum errasse.

§. 501. *Propositio vera non potest refutari. Demonstr.* Si propositio vera posset refutari; tunc demonstra-

monstrari posset, propositionem veram esse falsam (§. 499.). Cum vero omne id, quod legitime demonstratur, verum sit (§. 399.), verum quoque esset, propositionem veram esse falsam. Absurdum autem et impossibile est, vt propositio vera simul sit falsa (*per princ. contrad.*) E. absurdum quoque et impossibile est, vt propositio vera refutetur.

Impugnari quidem potest propositio vera, i. e. possunt varia dubia, quae nituntur principiis insufficientibus et dubiis, ipsi in speciem obuerti, sed refutari nunquam potest.

§. 502. *Ex quo vides clarissime, propositionem, quae legitime demonstrata est, non posse refutari. Demonstr.* Cum propositio, quae legitime demonstrata est, sit necessario vera, (§. 399.), vera autem propositio refutari nequeat (§. 501.): consequens est, vt propositio, quae legitime demonstrata est, non possit refutari.

§. 503. *Si itaque propositionem tuam demonstrasti legitime, contrariam iam refutasti. Demonstr.* Si propositionem tuam legitime demonstrasti, eo ipso euicisti, eam esse veram (§. 399.). Si euicisti per demonstrationem, tuam propositionem esse veram, demonstrasti eo ipso, contrariam propositionem esse falsam; quia contraria propositio non potest simul esse vera; alias non esset contraria, adeoque contrariam propositionem iam refutasti (§. 499.).

§. 504. *Quemadmodum alium conuincimus vel a priori vel a posteriori (§. 487.), item vel per demonstrationem directam et ostensiuam vel per demonstrationem indirectam et apogogicam (§. 483.): ita datur quoque*

quoque modus refutandi a priori et posteriori, neque minus refutatio directa siue ostensiva, et refutatio indirecta siue apogogica locum habet.

§. 505. Quemadmodum porro alterum confuturus sensum propositionis, de qua conuictio instituitur, distincte explicare debet (§. 498.): ita confutaturus alterum propositionem explicet ex mente affirmantis, et demonstrandum est, quod scilicet, hic, nec alius sensus sit auctoris, quem confutare volumus. Quod vocamus *statum controuersiae formare*.

§. 506. Hoc ipso euitamus omnem *logomachiam*, quae est impugnatio propositionis, cui respondentem notionem veram agnoscit impugnans, sed quam ipse aliis verbis exprimit.

§. 507. Ex regulis conuictionis cetera refutatoris requisita intelligi et diiudicari possunt, quae paucis sumus enumeraturi.

I. Si alter, quem confutare vis, incommoda usus fuerit dictione, admoneri poterit, ut dictionem corrigat. II. Directe refutaturus alterum, ostendat modum, quo alter in errorem inciderit specialiusque indicet errorem, aut in principiis, aut in modo concludendi commissum. III. Confutare qui vult alterum, caueat, ne alterius, quem confutare vult, attentionem turbet (§. 493.) adeoque fugiat conuicia et aculeata dictoria (§. 496.)

§. 508. Hinc conficitur, a consequentiis periculosis, quae non animo refutandi, sed nocendi formantur, esse abstinendum. *Demonstr.* Cum eiusmodi consequentiae ideo tantum formantur, ut alteri noceatur eiusdemque existimatio in discrimen vocetur; intelligitur, eiusmodi consequentias, quae non tam animum veritatis cupidum, quam cupiditatem nocendi, aliorumque risui aduersa-

uerfarium exponendi, declarant, hominem, qui refutari debet, turbulentis implere affectibus. Quia vero alterum conuicturus erroris, non debet ipsum multis disturbare affectibus (§ 494.): consequens est, vt refutaturus alterum, non debeat ipsum ridiculis et periculosis consequentiis onerare.

Complurium hic mos est in confutando, vt, cum fundamenta errorum conuellere deberent et subruere, fundamentum falsitatis intactum relinquunt, oppido ad consequentias consequentiarum confugientes. Non quidem omnes volumus reiici consequentias, sed id tantum submonemus, cautiones permultas circa consequentias formandas obseruari debere, quarum nonnullas easque potiores hic adiciemus. α) *Consequentiae si formantur, non formentur ex verbis nude spectatis, sed ex vero eorumdem sensu.* β) *Consequentiae formentur ex verbis, non extra, sed intra contextum spectatis.* γ) *Opus est, vt consequentiā prono nexu ex propositionibus fluat, non vero per multas detorsiones et fiduculas quasi inde extorqueatur.* δ) *Requiritur, vt consequentiam, quae ex alicuius auctoris placitis fluit, non ipsi auctori semper imputemus, quippe qui fortasse hanc periculosam consequentiam non introscepit.* ε) *In primis vero ab eiusmodi consequentiis, quae tantum illudendi et nocendi causa formantur, abstinendum est (§ 495.).* Has cautiones illustrabimus pluribus exemplis in lectionibus. Conf. interim HOLMANNI *dissert. de Iure Consequentiarum* 1726. Vitemb. habita, et HONEISEL in *Tract. von der Consequentien-Macherey.*

§ 509. Qui eiusmodi consequentias formant, vt exponant dissentientes tantum risui aliorum, eorumque famam in discrimen vocent, veritatis studio neglecto, dicuntur *consequentiarii*, item *consequentiarum fabri*, (*Consequentien-Macher.*)

Hi consequentiarii, qui dissentientes ridiculis et periculosis consequentiis, nocendi causa, onerant, 1) primam, quam formant consequentiam precario assumunt, 2) ex hac, quam sine ratione assumunt, deducunt plures, et, verbis dissentientium

um

um in peruersum sensum detortis id agunt, vt ipsis multa periculosa et veneni plena impudent.

§. 510. *Hos consequentiaris stolidissime agere in refutando, ex dictis constat. Demonstr.* Cum consequentiaris consequentis suis ridiculis famae dissentientis et fortunae nocere studeat (§. 509.): consequens est, vt consequentiaris dissentientem in statum turbulentorum affectuum coniciat, adeoque media conuictioni contraria adhibeat (§. 496.) Quo ipso consequentiaris stolidissime agere, cum confutare alios volunt, plus satis intelligitur.

§. 511. *Argumenta ab inuidia ducta* appellantur rationes illae, quibus viuimus, vt dissentientem eiusque placita aliis exosa reddamus, quo opprimantur.

§. 512. Hinc vides, consequentiaris vti argumento ab inuidia ducto (§. 506. §. 511.).

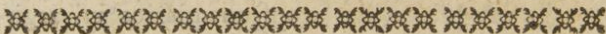
§. 513. Qui argumentis ab inuidia ductis in confutando viuunt, varias adhibent machinationes, quibus aduersarium in vitae et famae discrimen adducere conantur.

I. Sententiam eius, quem refutare volunt, male explicant. II. Dogmata eius, quem confutare nituntur, conferunt cum placitis hominum iam iniurorum. III. Exaggerant momentum quaestionis. IV. Nominibus inuidiosis doctrinam aduersarii infamant. V. Retinent argumenta, quibus aduersarius vtitur. VI. Tacent commoda, ex sententia aduersarii expectanda, et incommoda cumulant, quibus ipsa premitur. Plures modos, quibus ii, qui argumentis ab inuidia ductis vti consueuerunt, aduersarium aliis infensum reddere conantur, recenset CLERICVS in disert. theologica de *Argumento theologico ab inuidia ducto*.

§. 514. Colligitur ex his, argumentum ab inuidia ductum in confutando neuiquam esse adhibendum. *Demonstr.*

monstr. Cum turbulentis affectibus alterum conuicturi aduersarium implere non debeamus (§. 494.): consequens est, ut eiusmodi argumenta in confutando non adhibere debeamus, quae alios affectibus turbulentis implent. Cum vero argumentum, ab inuidia ductum, aduersarium in affectum irae et tristitiae non possit non conuincere; quia in hoc argumento aduersarii siue dissentientis fama et fortuna labefactatur: palam est, argumentum, ab inuidia ductum, esse in confutando nequiquam adhibendum.

Hos impugnatores, qui periculosis consequentiis, et argumento ab inuidia ducto vsi, sub praetextu veritatis defendendae, dissentientes in discrimen famae, fortunae, immo vitae adducere conantur, vocat *WOLFIVS persecutores.* Conf. *Log. Lat.* p. 752.



CAPVT IX.

DE

MODO SE DEFENDENDI.

§. 515.

QVI demonstrat, se ab altero non esse confutatum, ille se aduersus dissentientem defendere dicitur. Qui vero insufficienter tantum probat, se ab altero refutatum non esse, is defensionem sui tentare dicitur.

§. 516. *Ex quo patet, si propositio reuera refutata est, tum defensionem nullam posse habere locum, quamuis ab imperitis defensio tentari possit. Demonstr.* Si propositio reuera refutata est: tum demonstratum est, propositionem esse falsam (§. 499.), adeoque etiam necessario propositio refutata erit falsa, quia omne, quod

quod legitime demonstratum est, verum esse debet (§. 399.). Fac itaque, contra propositionem refutatam locum esse defensionis; tum demonstrari debet, propositionem non esse refutatam, adeoque non esse falsam (§. 515.). Verum itaque erit, propositionem refutatam non esse falsam (§. 499.). Hac ratione vna eademque propositio erit falsa, quia refutata est, et non erit falsa, quia defensionis locus est. Cum vero impossibile sit, ut vna eademque propositio sit simul falsa et non falsa (*per princ. contradict.*): impossibile quoque est, ut in propositione, quae reuera refutata est, defensio locum habere possit. Quia tamen insufficienter saepius probari potest, propositionem, quae reuera refutata est, non esse refutatam: patet, defensionis quidem tentamen locum hic habere posse (§. 515.).

§. 517. De defensione sequentes adhuc obserues regulas et cautiones.

I. Si propositio aliqua reuera demonstrata est eademque ab aliis impugnatur, non opus est, ut eam multis defendas, cum certum sit, eam refutari non posse (§. 502.). II. Si sensus verborum vindicandus est, satis te defendisti, si, quid tibi velis per verba, demonstraueris. Si notionem, quam cum verbis tuis coniungis, pertinaciter reiicit aduersarius, aut malitiose verba in alium sensum detorquet, non opus est amplius defensione. III. Si impugnans vel principia erronea, vel modum argumentandi falsum, tibi vult imputare, in defensione opus est, ut, principia tua legitima esse, commonstres, itaque, ut, vitium formae per ignorantiam regularum logicarum imputari tibi, doceas. IV. Si impugnans consequentiam, ex tuis assertis elicitam, habuerit pro absurda; tum in defensione demonstrandum est, aut consequentiam esse legitimam, aut saltem ex tuis assertis non fluere. V. Contra impugnantem, qui iniuriis potius et conuiciis, quam argumentis, militat, non opus est defensione. Si vero aduersarius, qui nostra asserta impugnat, nostraeque famae labeculam aspergere nititur per conuicia, magnae fuerit auctoritatis, multumque valuerit apud

dit, dicitur *Respondens*. Qui autem partes respondentis tuetur, illique, sicubi haeserit, tulerit suppeditas, dicitur *Praeses*.

§. 521. Ad disputantes requiruntur generatim sequentia.

α) Qui disputare de argumento aliquo volunt, argumentum, de quo disputatur, probe intelligant. β) Linguam item, qua disputare debent, calleant, et praesentis semper sint animi. γ) Disputaturi vacui sint ab affectibus turbulentis, ira praesertim et invidia, ut ne videantur altercari magis, quam disputare.

§. 522. Qui disputant, debent semper in terminis contradictoriis versari. *Demonstr.* Cum disputantium alter propositionem, ad disputandum propositam, impugnet (§. 519.), adeoque pro falsa habeat (§. 520.), alter vero eandem defendat (§. 519.), adeoque pro vera habeat (§. 515.): consequens est, ut disputantium aliter debeat thesin simul negare, aliter affirmare. Quicumque eandem thesin simul affirmant et negant, dicuntur sibi *contradicere* (*per desin. contradict.*). E. qui disputant, debent sibi semper contradicere, siue, quod idem est, disputantes semper in terminis contradictoriis versentur.

§. 523. Fluunt hinc tres propositiones tamquam consecutariae.

I. Hinc patet disputantes convenire debere in notionibus subiecti et praedicati, quia ad omnem contradictionem requiritur idem subiectum (§. 232.). II. Exinde porro perspicuum est, opponentem debere propositionem, quam impugnat, ante rite explicare, eiusque subiectum et praedicatum distincte evolvere, ut ita intelligi queat, num in subiecto conveniant. Hoc ipso dicitur opponens statum controversiae formare (§. 505.). III. Hinc denique intelligis, peropus esse, ut opponens, si verborum sensus non est manifestus, ex respondere theses sen-

sum et verborum explicationem postulet, ne in logomachias incidant disputantes, adeoque de lana caprina disputetur.

§. 524. Si inter disputantes de sensu verborum conuenerit; tum opponens, qui thesin impugnat siue pro falsa habet (§. 520.), sententiam, thesi, ad disputandum propositae, contrariam, probet. Quare

I. Opponens argumenta proferat modeste et ordine, quoad eius fieri potest, syllogistico, ut ipsius mens et neruus probandi ita eo melius perspiciatur. II. Si ratiocinatio opponentis syllogistica fuerit eiusmodi, ut eiusdem conclusio thesi respondentis immediate et e diametro sit opposita; tum opponens praemissas, si adhuc lucem requirunt, et earundem probatio a respondente postulatur, nouis semper syllogismis tamdiu corroboret, donec ad principia certa et indubia peruentum fuerit. III. Caueat praeterea sibi opponens ab omnibus caillationibus sophisticis et iniuriis, quia hoc modo conuictio non obtinetur (§. 495.), sed rixae cyclopicæ inde oriuntur. IV. Cum respondens ad argumentationem opponentis responderit: tum opponens, ad singula respondentis verba et distinctiones attendendo, nouas format exceptiones, in primisque notionum allatarum explicationem a respondente sibi expetat. V. Opponens semper videat, num respondentem ex suis assertionibus erroris conuincere et refutare, adeoque proprio iugulare gladio possit. Vnde oritur disputatio *καθ' ἀντιφασιν*. Haec sunt fere opponentium officia. Plures cautiones, circa legitimam oppositionem obseruandas in scholis nostris adferemus.

§. 525. Argumento ab opponente prolato, tum respondens sequentia obseruet:

I. Respondens integrum syllogismum, prout ab opponente fuit prolatus, repetat, ut pateat, num opponentis mentem et sensum perceperit. Quo in casu dicitur respondens *argumentum assumere*. II. Assumpto argumento, porro respondens dispiciat de omnibus propositionibus, num debito gaudeant robore. Quarum si vna alteraue videatur dubia, expetat sibi probationem eiusdem. III. Probatione dubiae propositionis ab opponente prolata, infringatur respondendo neruus argumenti.

§. 526.

§. 526. Respondens itaque respondeat, ita, vt

α) de forma syllogismi dispiciat, num ratiocinatio regulis syllogisticis sit conformis. β) Respondeatur ad materiam, ita quidem, vt respondens vel *concedat* totum argumentum, si scilicet illud ipsum non contra thesin esse, apparuerit; vel argumentum opponentis infringat *per instantiam*, qua per exemplum contrarium prolatum demonstratur, enunciationem opponentis non esse vniuersalem; vel *per inuersionem et reuersionem*; vel denique per *distinctionem et limitationem*. De singulis his respondendi modis plura adferam in lectionibus, et cautiones subiungam in eorum vsu, quibus nonnumquam, cum respondendum est, lingua obmutescit.

§. 527. *Disputandi methodi variae sunt, quibus tamen omnibus methodus syllogistica merito praesertur.*

Demonstr. In syllogistica methodo per ratiocinia omnes propositiones speciatim ita recensentur, vt et opponens argumento suo, syllogistice proposito, fortius addere robur et respondens fontes errorum, ab opponente prolatorum, feliciter detegere queat. Vt adeo commodissima merito disputandi methodus sit illa, qua per syllogismos propositiones vel impugnamus, vel refutamus.

Disputatur nonnumquam per quaestiones et responsiones, quae methodus dicitur *erotematica*, item *socratica*. Nonnumquam vero in disputando apogogice proceditur, ita, vt opponens respondentem et respondens opponentem ad absurdum deducat, quae methodus vocatur *megarica*. Curvero illa dicatur *socratica*, haec *megarica*, coram ostenditur, simulque artes quaedam disputantium sophisticae deteguntur.

§. 528. Finis disputationis varius esse potest. Sunt, qui disputant, vt facilitatem loquendi ingenique cele-



I N D E X
RERVM PRAECIPVARVM.

Numerus paragraphum indicat.

A.

Abstractae ideae III. quomodo ope experientiae formantur 379.

Abstractio, hac mediante ex notionibus singularibus fiunt vniuersales III. 379.

Abstrahere III.

Accidentia 158. non debent ingredi definitionem ib.

Adaequata idea 92. eius gradus ib.

Aequipollentes propositiones 236.

Aequitas in interpretando quid exigit 426. IX.

Aequiuoca siue termini aequiuoci 136 aequiuoca aequiuocantia ibid. termini aequiuoci sunt proseribendi ex scholis philosophorum ib.

Aequiuocata 136.

Affectus, iis non turbandus est, qui debet conuinci 494. iis vacui esse debent disputaturi 521. ad affectum scriptoris attendendum est in interpretando 426. III.

Affirmare 188.

Analogum 136. quotuplex ib.

Analysis notionum 97. quousque continuanda ib. demonstrationis 396. propositionum 216.

Antepredicamentorum doctrinam quaenam constituent 136.

- Apogogica demonstratio et refutatio 394.
 Argumentum ab invidia ductum 511.
 Ars experiendi 357. heuristica siue inueniendi 264.
 Assumere argumentum, quando respondens dicatur 525. I.
 Assumptio 250.
 Attentio 62. hac mediante, idea obscura fit clara ib. fecit ad ideas distinctas acquirendas 79. hanc adferre debet, qui vult conuinci 492. opus est, si sensus fallere non debent 363.
 Auctoritas personae, in probabilitate historica pro hypothesi assumitur 413.
 Axioma 222. axiomata quomodo ex definitionibus eliciantur 442. sunt certa 384. sunt principia demonstrandi 389.
 B.
 Botanologia 45.
 C.
 Casus singularis quomodo allegandus 354.
 Certitudo 348. ad eam quatuorplex via 350.
 Circulus in definiendo 167. est euitandus 168. in demonstrando 397. non est admittendus 398.
 Clara notio 64. quomodo obtineatur 66. quatuorplex 77.
 Cognitio *historica* 3. ope sensuum acquiritur 7. est infimus cognitionis humanae gradus 8. est fundamentum cognitionis philosophicae 9. *philosophica* 3. omnium rerum dari potest 11. ad eam requiritur ratio 13. demonstratio 14. *mathematica* 6.
 Comparationis tertium 206.
 Comparatus terminus 146.
 Comparatum maius 206. minus ib.
 Compiler 474.
 Conceptus 62.
 Conclusio 252. in ea non plus aut minus esse debet, quam in praemissis 266. sequi debet partem debiliorem 268. quando vera 323.
 Confectarium 226. quomodo inuestigetur 445.
 Consequens in propositione conditionali 292.

Con-

P R A
 Consequens in
 312. secundum
 mari debet
 mandus
 in refutatio
 Consequenti
 agunt in re
 uia dabo
 Contextus, ad
 eum non
 308. B)
 Controversiae
 Conuictio 235
 Conuictio reue
 ri vel a p
 gici 488
 Copulantes
 Copula 138
 Corollarium 226
 Cosmologia 45
 Credere 410.
 mis 423
 Debitor pars
 Deductio ad
 Deludere se,
 Defensio qu
 cautione
 tentare
 Definitio 147
 omnibus
 rum det
 do dicat
 debet esse
 esse alia
 reciproco
 recentis
 debet e

Consequentia in syllogismo condicionali 293. immediata 312. secundum quas regulas formetur 313. num formari debeant 508. quae cautiones circa easdem formandas obseruari debeant ib. ridiculae et periculosae in refutando, cur euitandae ib.

Consequentiarum, siue consequentiarum fabri 509. stolidae agunt in refutando 510. vtuntur argumento ab inuidia ducto 512.

Contextus, ad eum respicere debet interpretes 241. extra eum non sunt consequentiae ex verbis formandae 508. β)

Controuersiae statum formare 505. 523. II.

Conuersio 235. quatuorplex ib.

Conuictio actiue sumpta 485. passiuè sumpta ib. fit vel a priori vel a posteriori 487. ea est vel ostensiuè vel apogogica 488. differt a persuasione 497.

Conuincendus quomodo debeat esse comparatus 491. seqq.

Copula 138. quatuorplex ib.

Corollarium 226. vid. *Confestarium*.

Cosmologia 45.

Credere 410. cur multa debeamus ib. facta tantum credimus 423.

D.

Debilior pars praemissarum 267.

Deductio ad absurdum 394.

Defendere se, aut thesin 515.

Defensio quando locum habeat, et quando minus 516. cautiones circa eandem obseruandae 517. quis eam tentare dicatur 515.

Definitio 147. recensere debet notas, rem definitam ab omnibus aliis rebus discernentes 148. omnium rerum definitio a nobis dari non potest 149. quando dicatur latior suo definito et angustior 152. non debet esse latior nec angustior suo definito 153. debet esse adaequata suo definito 154. cum definito debet reciprocari 155. est reuera eadem cum definito 156. recenseri in ea debent attributa siue essentialia 159. debet esse clara 160. quid ad claritatem definitionis faciat

- faciat 162. per synonyma non valet 164. non continere debet terminos vagos et indeterminatos 169. excludat terminos negatiuos 171. contineat genus et differentiam specificam 172. differt a descriptione 179.
- Definitio nominalis 174. quid veteribus ib. est arbitraria 176. in hac non opus est, vt semper omnia rei definitae attributa recenseantur 177. realis siue generica 175 quid ad eam formandam requiratur 178. cur plurimarum rerum nulla adsit 178.
- Definitiones, quomodo a posteriori ex collatione casuum plurium singularium formentur 376. sunt principia certa demonstrandi 389.
- Definitum 147.
- Demonstrandi principia 387. quanam illa sint 389. in demonstrando circulus 397. modus analyticus quid 219. syntheticus quid ib.
- Demonstrare 386.
- Demonstratio 386. a priori 391. a posteriori 392. directa s. ostensiva 393. indirecta s. apogogica 394.
- Dendrologia 45.
- Descriptio 179. est indiuiduorum ib.
- Determinatum omnimode quidam dicatur 100.
- Dichotomia 181. illi non superstitiose nimis inhaerendum 184. 4.)
- Dictum de omni et nullo 240. seq. est fundamentum ratiociniorum affirmatiuorum et negatiuorum ib.
- Differentia specifica 117. est in definitione adhibenda 172.
- Dilemma 302.
- Disiuncta membra 199. eorum debet esse plena enumeratio ib. sibi debent esse opposita ib.
- Disputantes, eorum requisita generalia 521. debent terminis contradictoriis versari 522. debent conuenire in notionibus subiecti et praedicati 523. I.
- Disputatio 519. eius variae methodi 527.
- Diuisio 180. quotuplex 183. regulae diuisionis 184.
- Diuisum 180.
- Docens, eius requisita 479.
- Docere quis dicatur 477.

Dogma 452.
Dogmaticum scri
Dolere 338.
Dolatio pro
Septua et
genia est

Eadem quoniam
Embryonem 297
Enunciatio 187.
Epirotema 311
Epirotema 47
Eritica scriptura
Errare 331.
Error ib.
Ethica 46.
Experientia 34
via ad re
allogre
tones vt
ut 377.
di 389.

Extensio not
Extrema in sy

Falsitas accid
Hum
phibito
positio
1844
tionis
simplici

Falsitas 327.
Falsum 327.
Fides 411.
quoniam
Figura syllo
259. se

- Dogma 452.
 Dogmaticum scriptum 452. quotuplex 453.
 Dubitare 338. de quibus liceat 339.
 Dubitatio praeiudicii abolendis inferuit 339. sobria cum
 sceptica et stolidi non est confundenda ib. disti-
 guenda est a negatione ibid.

E.

- Eadem quaenam 156.
 Enthymena 287.
 Enunciatio 187.
 Epichirema 311.
 Epitomator 474.
 Eristica scripta 518.
 Errare 331.
 Error ib.
 Ethica 46.
 Experientia 350. quidnam habeat pro obiecto 352. est
 via ad certitudinem 350. ad eam prouocans quid
 allegare debeat 354. quotuplex 356. ope eius no-
 tiones vniuersales formantur 376. iudicia intuiti-
 ua 377. experientiae sunt principia demonst-
 randa 389.
 Extensio notionis 116.
 Extrema in syllogismo quaenam dicantur 246.

F.

- Fallacia accidentis 346. α) a dicto secundum quid ad di-
 ctum simpliciter quid ib. β) ambiguitatis 345. α) am-
 phiboliae ib. β) a non causa vt causa 346. γ) com-
 positionis et diuisionis 345. γ) consequentiae 346. ε)
 ἐτεροζητήσεως, siue ignorationis elenchi ibid. γ) pe-
 titionis principii ib. δ) plurium interrogationum ib. η)
 simplicis dictionis 345.
 Falsitas 327. eius criterium 328.
 Falsum 327. certo 401.
 Fides 411. eius origo ib. cautiones circa fidem 414. fide
 quinam dignus 415. sequi.
 Figura syllogismorum 253. prima 257. eius regulae
 269. seqq. est perfectissima 284. quarta 260. se-
 cunda

cunda 258. eius regulae 275. seqq. tertia 255. eius regulae 277. seqq. figurae syllogifinorum 254. earum sunt quatuor tantum possibiles 256. earum schema 255.

G.

Genera ubi existant 112. eorum notiones quales sint 109. quomodo formentur 110.

Genus 107.

H.

Habitus 22. cognitionis philosophicae 23.
 Historia quotuplex 460. eius finis ib.
 Historica probabilitas 413. eius regulae 420.
 Homonyma 136.
 Hydrologia 45.
 Hypothesis 405. enunciationis 198.

I.

Idea 62. adaequata 91. quomodo oriatur 94. de omnibus rebus a nobis formari non potest 95. clara quae ratione obtineatur 64. eius gradus 67. quando fiat obscura 73. quotuplex 77. completa 88. confusa 76. per verba cum aliis communicari non potest 82. distincta 75. quomodo acquiratur 79. per voces cum altero potest communicari 80. inadaequata 91. incompleta 88. individualis 102. nimis multas circumstantias sistit 103. obscura 69. fit clara opae attentionis 72. vniuersalis 108. quomodo formentur 111. vera 317. falsa 327.

Ideae, eas triplex formandi datur methodus 118. quomodo et quando meliorentur 119. quando et quomodo deteriorentur 121.

Impugnare alteram quando dicamur 500.

Individuum 99.

Individuationis principium 101.

Inductio 303. quotuplex 304.

Inferiora 303.

Instantia, quid sit per eam respondere 526. C)

Intel-

PRA
 intelligere mentem
 interpretari 45.
 interpretandi regul
 interpretatio 42
 insertio, quid sit p
 insidia quomodo
 iudicare 185.
 iudicium quid sit
 ut 187. j
 seqq. 4100
 quomodo a
 re 328.
 ita nature. 46.
 Lemma 228.
 Liber completu
 gmaticus
 historicus
 incomple
 nimis pro
 superflua
 Limitatio, per
 Logica 56. ar
 naturalis
 Logomachia 50
 Lumen mentis
 Meditatio 435.
 Metaphysica 41
 Meteorologia
 Methodus dem
 cronomet
 logica i
 philosoph
 eadem 56
 matica 3
 Modi syllogis
 cunda et

- Intelligere mentem alterius 125.
 Interpretari 425.
 Interpretandi regulae quaedam 426.
 Interpretatio 425.
 Inuersio, quid sit per eam respondere 526. C)
 Inuidia quomodo ab ea argumentum petatur 511.
 Iudicare 185.
 Iudicium quid 185. vocibus expressum quomodo vocetur 187. intuitiuum 369. quomodo formetur 370. seqq. dianoeticum 369. discursiuum ib. vniuersale, quomodo a posteriori formetur 379. suspendere 388.
 Ius naturae, 46. C)

L.

- Lemma 228.
 Liber completus 473. dogmaticus 452. historico - dogmaticus 453. eius lectio 462. scientificus 453. historicus 452. eius lectio 456. completus 460. incompletus 473. obscurus 468. ordine scriptus 469. nimis prolixus 468. perspicuus 467. solidus 471. superficialius 472.
 Limitatio, per eam quomodo respondeatur 526. B)
 Logica 56. artificialis ib. 58. quotuplex 56. docens 57. naturalis acquisita 51. connata 52. vtens 57.
 Logomachia 506.
 Lumen mentis 86. quomodo obtineatur ib.

M.

- Meditatio 435. quotuplex 448. quomodo instituat 437.
 Metaphysica 45.
 Meteorologia ib.
 Methodus demonstrandi analytica 395. synthetica ibid. erotematica 527. megarica ibid. socratica ibid. syllogistica ibid. mathematica 34. eius leges 35. philosophica 32. eius leges 33. est cum mathematica eadem 36. naturalis 37. 469. scholae 469. systematica 37.
 Modi syllogismorum 280. eorum nomina in prima, secunda et tertia figura 281.

N. Ne-

N.

Negare 188.

Notio 62. deceptrix 128. vid. *idea*. vniuersalis 108. quomodo inuestigari debet a posteriori 376.

O.

Obscuritas idearum absoluta 70. relatiua ib.

Oeconomica 46. ε)

Ontologia 45.

Operationes mentis quot 61.

Opinio quid 431. est mutabilis 433. quotuplex 432.

Opponens 520. illius officia 524.

Oppositio propositionum 230. contradictoria 232. contraria 231. subcontraria 233.

Oratio 146.

Ordo, quando liber ordine scriptus dicatur 469. philosophicus quid 32. eius regulae 33. scholae 469, naturae 37. 469.

Organa sensoria qualia 361.

Oryctologia 45.

P.

Parallela loca sunt interpreti conferenda 426. VII.

Paralogismus 342.

Paronyma 136.

Particulae comparatiuae 206. exceptiuae 204. exclusiuae 203. restrictiuae 205.

Pereptio 62.

Perpicuitas, eius est in primis habenda ratio in stylo philosophico 39.

Persuasio 497.

Peritio principii, eius fallacia 346. δ)

Phaenomenorum conuenientia cum hypothese, quid constituat 405.

Philosophia 20. quotuplici modo vox haec accipitur ib. systematicae et obiectiue considerata 21. subiectiue et habitualiter spectata 22. quid secundum WOLFIVM 27. illius partes 45. quomodo differat a cognitione philosophica 24. quotuplex 42.

Philo-

PR
Philosophus 22.
Philosophari 15.
Phisica 45.
Philologia ib.
Phytologia ib.
Plagiarius 474.
Pneumatica 45.
Politica 46. h)
Porisma 226.
Pottulatum 227.
" 314.
Praedicam 191.
Praedictum 33.
" 337.
Praemissae syllog.
" conclusion.
Praes. dispensat.
Principia praeci.
Probabile 405.
Probabilitas 405.
" erro. in.
" confunde.
" lae 426.
" ca 427.
Problema 225.
" uatur. ib.
Propositio 187.
" lius sine.
" categori.
" composit.
" eius con.
" doria 23.
" us. ib.
" finita 211.
" pma 204.
" us 206.
" us 206.
" uersali at.
" ior 249.
BAYM. L.

- Philosophus 22. eius requisita 26. seqq.
 Philosophari 15.
 Physica 45.
 Physiologia ib.
 Phytologia ib.
 Plagiarius 474.
 Pneumatica 45.
 Politica 46 8)
 Porisma 226.
 Postulatum 223. quomodo inuestigetur 444. sunt certa 384.
 Praedicatum 191.
 Praeudicium 333. unde oriatur 334. quomodo euertitur 337. auctoritatis 336. confidentiae ib.
 Praemissae syllogismorum 251. num diiudicandae sint ex conclusione, quae ex iis legitime fluit 325.
 Praeses disputationis 520.
 Principia precaria 433. demonstrandi 381.
 Probabile 405.
 Probabilitas 405 quid ARISTOTELI ib. quid R Ū D I G E R O ib. eius gradus 406. cum possibilitate non confundenda 406. hermeneutica 425. eius regulae 426. historica 410. eius regulae 413. 420. physica 427. eius leges 428. politica 429. practica 430.
 Problema 225. quomodo inuestigetur 447. quomodo soluitur ib.
 Propositio 187. illius analysis 216. illius partes 218. illius affectiones 229. quando vera 318. affirmans 208. categorica 196. comparatiua quid et quotuplex 206. composita 197. illius species ib. conditionalis 198. eius consequens 292. continuatiua 206. contradictoria 232. contraria 231. conuersa 235. conuertens ib. copulatiua 200. demonstratiua 221. definita 211. desitiua 206. disiunctiua 199. exceptiua 204. exclusiua 203. quotuplex ib. exhibituiua 206. exponibilis 202. identica 222. 2) inceptiua 206. indefinita 211. quomodo aequipollet vniuersali 213. indemonstrabilis 221. infinita 208. maior 249. minor 250. modalis 201. negans 208.

illius criterium ib. particularis 209. 214. quatu-
plex 215. practica 220. probabilis 405. redupli-
catiua 205. restrictiua ib. quatu-plex ib. simplex 196.
singularis 217. specificatiua 205. subalternans 234.
subalternata 234. theoretica 220. vniuersalis 209.
quatu-plex 211.

Propositiones quot requirat syllogismus 247. aequipollen-
tes 236. contradictoriae 232. contrariae 230. cry-
pticæ 194. modales 201.

Psychologia 45. quatu-plex ib.

Q.

Qualitas propositionum, secundum hanc quatu-plex fit
propositio 195.

Quantitas propositionum, secundum hanc quatu-plex fit
propositio 195. 209.

R.

Ratio (Vernunft) 13. ad cognitionem philosophicam ad-
quirendam requiritur ib.

Ratiocinatio 237. quomodo differat a syllogismo 243.
quot in ea ideæ requirantur 238. quot adesse de-
beant iudicia ib.

Ratiocinium 237. fundamentum ratiociniorum affirma-
tiuorum et negatiuorum 240.

Refutare 498. refutans quid obseruare debeat 499.

Repraesentatio 62.

Respondens 520. eius officia 525.

Respondendi ad obiectionem variae modi 526.

S.

Scholion 227

Scientia 27. ea instructus debet esse philosophus ib.

Scripta quatu-plex 452. apologetica 361. eristica ib. po-
lemica ib.

Sensus auctoris 425. quomodo illum capiamus 426. ho-
minis 360. num fallant ib. quid facti opus sit, ne
fallant 361. iis nobis res repraesentamus confuse 81.
ad tot sensus res redigenda, quam clare percipere vo-
lumus, ad quot redigi potest 364.

Sermo

Sermo 146.
Signum 123.
Signa arbitraria
us 210.

Significatio gra-
rum recep-

Similitudines in
cierum qu-

Soliditas 483.
ber docem-

Soni sine ment-

Sophisma 347.

Sorites 305. q-

Species 105.

Status contro-

re 305.

Stylus philoso-

Subalternatio

Subdiuidere 13

Subiectum 19

Superiora 30

Suppositio qu-

Syllogismus

quot re-

tiones 2

quatu-plex

di 294.

pulati-

pticus 2

hypothe-

Syllogismi vsi-

rum sig-

Synonyma et

tio 164.

Systema 474.

Teleologia 4

Tentamen d

- Sermo 146.
 Signum 123.
 Signa arbitraria 124. particularitatis 214. vniuersalitatis 210.
 Significatus proprius 138. improprius 139. terminorum receptus quando obseruetur 145.
 Similitudines indiuiduorum quid constituent 105. specierum quid efficiant 107.
 Soliditas 483. libri dogmatici 471. ea instructus esse debet docens 484.
 Soni sine mente 128.
 Sophisma 342. vid. *Fallacia*.
 Sorites 305. quotuplex 306. qua ratione reducatur 307.
 Species 105. de illa regulae 115.
 Status controuersiae, quando quis eum dicatur formare 505.
 Stylus philosophicus 38. eius leges 39.
 Subalternatio 234.
 Subdiuidere 182.
 Subiectum 191.
 Superiora 303.
 Suppositio quotuplex 146.
 Syllogismus 242. quomodo differat a ratiocinio 243. quot requirat terminos 245. quot exigat propositiones 247. regulae 261. seqq. compositus 289. quotuplex 290. conditionalis 291. quot illius modi 294. eius modi spurii 295. contractus 288. copulatiuus 301. cornutus 302. crocodilinus ib. crypticus 286. disunctiuus 297. enthymematicus 287. hypotheticus 291. probabilis 407.
 Syllogismi vsus indispensabilis in demonstrando 396. eorum figurae, vid. *figura*. modi 280. seqq.
 Synonyma et Synonymia 137. per ea non valet definitio 164.
 Systema 474.

T.

- Teleologia 45.
 Tentamen defensionis 515.

Termini in definitione adhibiti sunt definiendi 160. quinam in definitione adhibendi 162. quinam cuitandi 169. quot in syllogismo esse debeant 245.

Terminus 123. absolutus 146. abstractus ibid. aequiuocus 136. analogus ibid. categorematicus 146. clarus 160. communis 77. comparatus 146. completus ib. concretus 145. determinatus 134. familiaris 142. finitus 146. fixus 134. formaliter sumtus 146. improprius 139. inanis 128. incompletus 146. indeterminatus 134. infinitus 146. maior 246. materialiter sumtus 146. medius 246. metaphoricus 130. minor 246. mixtus 146. obscurus 129. paronymus 136. proprius 138. singularis 136. syncategorematicus 146. translatus 139. vagus 134. vniuersalis 136. vniuocus ib.

Testes, eorum requisita 415.

Testis auritus quis 419. illius requisita 420.

Tetrachotomia 181.

Theologia naturalis 45. quomodo tractanda 46.

Theorema 224. quomodo inuestigetur 446.

Trichotomia 181.

V.

Verba 123.

Veritas 315. quotuplex ib. eius criterium 322. idearum 317. iudicii seu propositionis 318. ratiociniorum 320.

Vitium subreptionis 366.

Vniuoca 36. quotuplex ib.

Voces 123. mente cassae 128. cautiones circa eadem 127.

Vsus loquendi 143. quando obseruetur 144. quotuplex ibid.



YARVM.

niendi 160. qui-
quon euitan-
eant 245.

na ibid. equivo-
catus 146. cla-
ra 146. comple-
ta 134. familia-
formaliter sum-
pta 128. incomple-
ta 146. ma-
gna 6. medius 246.
mixta 146. ob-
scura 138. sin-
gularis 146. trans-
missa 139.
monoxi ib.

na 420.

schandi 46.
146.

terium 322. idem
ratio 318. ratiocina-

cautiones circa en-

feratur 144. quom-



Advent a negat e se omnivocaliter ambo
Asperit i. negat e sed p. a. h. v. l. a. s. h. o. r. a. m. b. o.



Phibos 29

